

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Työvoiman järjestäytymisasteen määräytyminen —
Suomi vs. Norja

Timo Laukkanen
Pro gradu
Jyväskylän Yliopisto
Taloustieteellinen osasto

Työvoiman järjestäytymisasteen määräytyminen — Suomi vs. Norja

Tekijä: Laukkanen Timo

Ohjaaja: Pehkonen Jaakko

Kansantaloustiede

Elokuu 1997, Jyväskylän Yliopisto

99 sivua + liitteet 3 sivua

Tiivistelmä

Tässä työssä tarkastellaan järjestäytymisasteen määräytymiseen vaikuttavia tekijöitä aiheesta tehtyjen empiiristen tutkimusten ja teoreettisten mallien pohjalta. Työssä kiinnitetään erityistä huomiota Suomen ja Norjan järjestäytymisasteiden väliseen ta-soeroon. Norjassa työvoiman järjestäytymisaste on vakiintunut noin 20 prosent-tiyksikköä alemmalle tasolle kuin muissa Pohjoismaissa; Suomessa, Tanskassa ja Ruotsissa kokonaisjärjestäytymisaste (kaikki ammattiliittoon kuuluvat jäsenet suh-teessa kaikkiin palkansaaajiin) kohosi vuonna 1994 jo yli 90 %:in.

Teoriat, joihin useimmat aihetta käsittelevät empiiriset tutkimukset perustuvat, on jaettu neljään luokkaan. Suhdannekiertoteorioiden mukaan talouden suhdannekier-to vaikuttaa erilaisten muuttujien kautta kokonaisjärjestäytymisasteeseen. Raken-nemuutosteorian väittämien mukaan työmarkkinoiden rakenteelliset tekijät, kuten työvoiman toimialoittainen jakautuminen, vaikuttaa aggregaattijärjestäytymisasteen määräytymiseen. Instituutioteorioiden luokkaan on sijoitettu hypoteesit, joissa jär-jestäytymisasteen muutoksien taustalla ovat ensisijaisesti muutokset erilaisissa yh-teiskunnallisissa tekijöissä, kuten esimerkiksi lainsäädännössä tai työttömyysvakuu-tusjärjestelmässä. Neljäntenä teorialuokkana on strategiavalintojen teoria, jonka mukaan järjestäytymiseen vaikuttavat sekä ammattiliittojen että työnantajien stra-tergiset päätökset. Näiden teorialuokkien päällekkäisyydet ovat ilmeisiä ja empiiri-sissä tutkimuksissa käytetyt hypoteesit ovatkin usein yhdistelmä em. teorioista.

Merkittävä ero Norjan ja Suomen (sekä muiden Pohjoismaiden) väliltä löytyy työttömyysturvajärjestelmän rakenteesta. Norjassa työttömyysvakuutus on osa sosiaalivakuutusta ja se rahoitetaan osittain työntekijältä perittävällä pakollisella erityismaksulla. Suomessa käytössä on puolestaan ns. Gent-järjestelmä, jossa työttömyysturva koostuu valtion tarjoamasta perusturvasta sekä ammattiliittojen hallinnoimien työttömyyskassojen tarjoamasta vapaaehtoisesta lisäturvasta. Työttömyysvakuutusjärjestelmän rakenteen vaikutusta järjestäytymiseen on tarkasteltu käymällä läpi Holmlund & Lundborgin (1996) teoreettinen työ 'Wage bargaining, union membership and the organization of unemployment insurance'. Mallin tulosten perusteella Gent-järjestelmä johtaa korkeampaan järjestäytymisasteeseen kuin pakollinen työttömyysvakuutus, jos järjestelmän rahoitus on suurelta osin valtion tukien varassa, tai jos työntekijät ovat voimakkaasti riskiä karttavia.

Työssä on luotu katsaus myös alan empiirisiin tutkimuksiin. Tutkimukset ovat luonteeltaan usein *ad hoc* tyyppisiä, eikä yhden maan aineistolla saatuja tuloksia juuri koskaan voida yleistää koskemaan muita maita. Pohjoismaiden osalta institutionaalsiin tekijöihin nojaavat selitysmallit ovat osoittautuneet huomattavasti paremmiksi kuin esimerkiksi rakennetekijöihin tai suhdannekiertoon nojaavat mallit. Kuitenkin Suomen tapauksessa parhaita järjestäytymisasteen muutosten selittäjiä ovat dummy-muuttujat, jotka mallittavat erilaisten epäjatkuvuuskohtien vaikutusta järjestäytymiseen. Tällaisia ovat olleet esimerkiksi sodat ja etenkin 1960-luvun lopulla tapahtunut ay-liikkeen eheytyminen ja valtion ay-liikkeelle antama erityisasema. Norjan osalta aggregaattijärjestäytymisasteen muutokset ovat olleet hyvin vähäisiä 1950-luvun puolivälin jälkeen.

Suomen ja Norjan järjestäytymisasteiden tasoeroon johtaneita syitä pyritään selvittämään tarkastelemalla maiden ay-liikkeiden kehityshistoriaa sekä hajottamalla aggregaattijärjestäytymisaste erilaisiin osatekijöihin ja vertailemalla näitä edelleen maittain. Ay-liikkeen kehittymistä tarkastellaan 1800-luvun lopulta nykypäivään ja kokonaisjärjestäytymisasteen taustalla vaikuttavia tekijöitä vuosien 1960-85 välisenä aikana. Prosenttiosuustarkastelujen perusteella voidaan sanoa, että norjalaiset ammattiliitot, ja etenkin LO, eivät ole onnistuneet värväämään talouden uusia työntekijäryhmiä jäsenikseen yhtä tehokkaasti kuin suomalaiset ammattiliitot. Samoin tarkastelussa käy ilmi, että järjestäytymisasteiden tasoero aiheutuu ensisijassa erosta markkinasektorin työntekijöiden järjestäytymisessä.

Avainsanat: ammattiliitto, ay-liike, järjestäytymisaste, Norja, Suomi.

SISÄLLYSLUETTELO

1 JOHDANTO	1
1.1 Suomalainen ay-liike 1990-luvulla	1
1.2 Tutkimusongelman esittely	2
2 TEORIAKATSAUS	5
2.1 Ammattiliiton jäsenyys ja vapaamatkustajaongelma	8
2.2 Suhdannekierto	12
2.3 Työmarkkinoiden rakennemuutos	16
2.3.1 Yksilölliset tekijät	18
2.3.2 Työsidonnaiset tekijät	19
2.4 Instituutioteoriat	20
2.4.1 Puhtaasti taloudelliset tekijät	20
2.4.2 Ei-rahamääräiset tekijät	22
2.5 Strategiavalinnat	24
2.5.1 Työnantajan strategiavalinnat	25
2.5.2 Ammattiliiton strategiavalinnat	26
2.6 Esimerkki nykyaikaisesta matemaattisesta mallista	28
2.6.1 Jäsenyyden kysyntä	29
2.6.2 Palkan asetanta	33
2.6.3 Työmarkkinoiden tasapaino	35
2.6.3.1 Muuttujien vaikutussuunnat	35
2.6.3.2 Simultaanisuus	37
2.6.4 Gent vs. pakollinen järjestelmä	39
3 KATSAUS EMPIIRISEEN KIRJALLISUUTEEN	43
3.1 Iso-Britannia	44
3.2 Pohjoismaat	59
3.3 Muu maailma	67
4 AY-LIIKE SUOMESSA JA NORJASSA	75
4.1 Ay-liikkeen kehittyminen Suomessa	76
4.2 Ay-liikkeen kehittyminen Norjassa	81
4.3 Suomen ja Norjan järjestäytymisen vertailua	86
5 YHTEENVETO	92
LÄHDELUETTELO	96
LIITTEET	

1 JOHDANTO

Ay-liikkeen voiman katsotaan akateemisessa kirjallisuudessa ja tutkimuksessa suurelta osin juontavan juurensa työvoiman korkeasta järjestäytymisasteesta. Riittävän korkea järjestäytymisaste tietyllä sektorilla mahdollistaa työtaistelutilanteessa tehokkaan tuotantotoiminnan häirinnän ja keskeytykset, koska tarpeeksi suurta korvaavaa, työtehtävät hallitsevaa työvoimareserviä ei toimialalla voi tällöin olla. Organisoimalla tiettyjen avainalojen työntekijät jopa jäsenmääriltään hyvin pienet ammattiliitot voivat käyttää merkittävää taloudellista valtaa, jos järjestäytymisaste toimialalla on vain riittävän korkea. Järjestäytymisasteen tutkiminen ja siihen vaikuttavien tekijöiden selvittäminen on siten suurelta osin ay-liikkeen vallan lähteen etsimistä ja tätä kautta sidoksissa useimpiin kansantaloudellisiin tutkimusaloihin.

1.1 Suomalainen ay-liike 1990-luvulla

Ammattiyhdistysliikettä on totuttu Suomessa pitämään voimakkaana taloudellisena vaikuttajana, jonka asema on ollut viime vuosikymmeninä vankka aina yksittäisiltä työpaikoilta maan taloudellisen valtahirarkian huipulle. Kolmikantainen tulosopimusjärjestelmä, joka luotiin 1960-luvun lopulla hillitsemään Suomen talouden inflaatiokierrettä, avasi ay-liikkeelle ovet tärkeimpiin kabinetteihin. Valtiovallan erityisuojeluksessa ay-liikkeen asema yhtenä tulopolitiikan kulmakivenä vakiintui, sen yleinen arvostus kasvoi, ja ammatillisten järjestöjen jäsenmäärät lähtivät ennennäkemättömään nousuun. Vielä 1960-luvun alussa ammattiliittojen yhteenlaskettu jäsenmäärä jäi alle puolen miljoonan, kokonaisjärjestäytymisasteen¹ ollessa tuolloin alle 25 prosenttia. 1970-luvulle tultaessa jäsenmäärät yli kaksinkertaistuivat kymmenen vuoden takaisista luvuista ja jo noin joka toinen palkansaaja oli järjestäytynyt. Vuonna 1992 rikottiin 2.000.000 jäsenen raja ja aggregaattijärjestäytymisaste kohosi ensimmäisen kerran yli 80 prosentin.

1990-luvulle tultaessa suomalainen ammattiyhdistysliike ei ollut kohdannut vakavasti otettavia uhkia vuosikymmeniin. Vuosikymmenen alkupuolen lama toi kui-

¹ Kaikki ammattiliittoon kuuluvat jäsenet suhteessa kaikkiin palkansaajiin.

tenkin ay-liikkeelle uusia haasteita. Suomelle jäi lamasta taloudelliseksi perinnöksi massiivinen valtionvelka ja suurtyöttömyys, jotka molemmat ovat vaikuttaneet paitsi yksittäisten kansalaisten elämään, niin myös ay-liikkeen toimintaympäristöön. Suurtyöttömyyden asettaessa omat rajoitteensa ammattiliittojen toiminnalle ja vaatimuksille, valtiontalouden säästötarve on puolestaan ajanut hallituspuolueet etsimään lisäsäästöjä myös työttömyysturvan piiristä. Ay-liike on protestoinut tätä vastaan erittäin jyrkästi, jopa yleislakkouhan voimin. Suomessa ammattiliittojen hallinnoimien työttömyyskassojen jäsenilleen tarjoamaa ansiosidonnaista työttömyysturvaa voi tänä päivänä pitää kenties näkyvimpanä osana ammattiliittojen tarjoamista palveluista. Vaikka työttömyyskassan jäsenyys ei edellytä ammattiliiton jäsenyyttä, niin kuitenkin vuonna 1990 tehdyn kyselyn mukaan karkeasti ottaen joka kolmas työntekijä ilmoitti paremman työttömyysturvan ensisijaiseksi syykseen kuulua ammattiliittoon (Backberg 1993). Työttömien määrä on noussut sittemmin lähes viisinkertaiseksi, joten ammattiliittojen tarjoaman työttömyysturvan merkitys työntekijöille ei tästä lienee ole ainakaan laskenut. Työttömyysturvan heikkenemisen voi siten uskoa alentavan ammattiliittojen jäsenmääriä, vaikka suoraa yhteyttä näiden kahden välillä ei periaatteessa olisikaan.

Makrotaloudellisten rajoitteiden lisäksi myös työnantajien suhtautuminen ay-liikkeen toiminnan kannalta keskeisiin sopimuksiin näyttää muuttuneen 1990-luvulla. Keskustelut palkkojen yleissitovuudesta, työntekijän irtisanomissuojasta ja koko kolmikantaisen neuvottelujärjestelmän sopivuudesta nykyiseen kiristyneeseen kilpailutilanteeseen ovat vain esimerkkejä alueista, joilla työnantajien äänenpainojen voi huomata koventuneen oleellisesti parin viime vuoden aikana. Tulevaisuudessa selviää, kuinka pysyvää työnantajien vastustus tulee olemaan, mutta ilmeisestikin 1990-luvusta on muodostumassa yksi suomalaisen ay-liikkeen murroskausista, mikä tuo aiheen käsittelyyn tiettyä ajankohtaisuutta.

1.2 Tutkimusongelman esittely

Työvoiman järjestäytymisasteen tutkimuksen ympärille on kehittynyt varsin mittava kirjallisuus viimeisten 25 vuoden aikana. Hyvän kuvan alan tutkimustoiminnan vilkkaudesta saa Bean & Holdenin (1994) artikkelista *'Determinants of Trade*

Union Membership in OECD Countries: A Survey, jossa on käyty läpi aiheeseen liittyvää kirjallisuutta. Artikkelin lähdeluettelossa on 101 kirjallisuusviitettä, joista lähes jokainen liittyy suoraan järjestäytymisasteiden määräytymisen tutkimiseen. Artikkelista käy hyvin ilmi, että suurin osa alan kirjallisuudesta käsittelee empiirisiä tutkimuksia, teoreettisten töiden jäädessä määrällisesti kauas jälkeen.

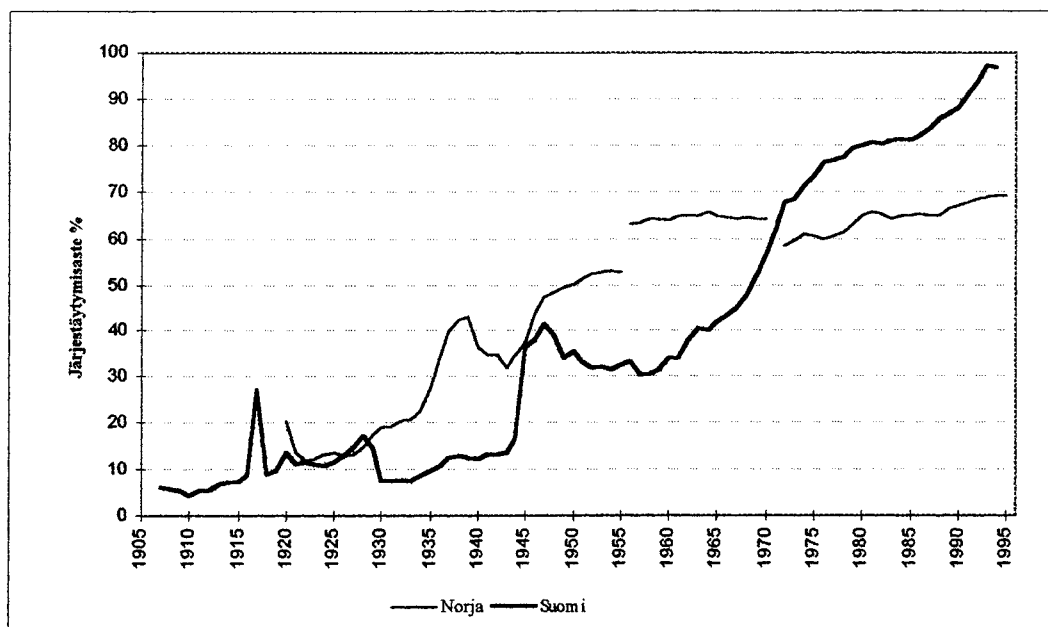
Aihetta käsittelevien tutkimusten lähtökohtana on usein tietyt ennakko-oletukset järjestäytymisasteen muutoksiin tai tiettyyn tasoon johtaneista syistä. Tämä on hyvin ymmärrettävää, jos ajatellaan järjestäytymiseen vaikuttavien potentiaalisten tekijöiden runsautta. *Ad hoc* tyyppisen lähestymistavan seurauksena tutkimusten kirjo on erittäin suuri ja tutkimuksia yhdistävien ja toisaalta erottavien piirteiden, sekä teoriaperustan hahmottaminen on suhteellisen vaikeaa. Tässä työssä tullaan luomaan katsaus alan kirjallisuuteen sekä tutkimusten taustalla vaikuttaviin teorioihin, ja pyritään näin helpottamaan järjestäytymisasteiden määräytymistä käsittelevien tutkimusten ymmärrettävyyttä.

Kirjallisuuskatsauksen lisäksi työssä tullaan tarkastelemaan yhtä alan tutkijoita askarruttanutta ongelmaa. Pohjoismaita (Islanti kenties poislukien) on totuttu pitämään varsin homogeenisena alueena, niin yhteiskuntarakenteiltaan kuin talouksiltaan. Hyvä sosiaaliturva, maantieteellinen sijainti ja kotimarkkinoiden pienuudesta johtuva talouksien vientipainotteisuus ovat ehkä näkyvimmit samankaltaisuudet Suomen, Ruotsin, Norjan ja Tanskan välillä. Järjestäytymisen osalta Norja eroaa kuitenkin voimakkaasti muista Pohjoismaista. Suomessa, Tanskassa ja Ruotsissa yli 80 % kokonaistyövoimasta kuuluu johonkin ammattiliittoon. Norjassa vastaava luku on tänä päivänä noin 60 % ja järjestäytymisasteen taso on noussut siellä vain hiukan 1960-luvulta lähtien. Tätä Norjan alhaisemman järjestäytymisasteen ongelmaa tullaan käsittelemään peilaamalla Suomen ja Norjan järjestäytymiskehitystä toisiinsa, ja tarkastelemalla aggregaattijärjestäytymisasteen komponentteja sekä niiden taustalla vaikuttavia tekijöitä, jotka ovat voineet vaikuttaa järjestäytymisasteiden tasoeron syntymiseen.

Kuviossa 1 on esitetty Suomen ja Norjan työvoiman järjestäytymisasteiden kuvaajat. Järjestäytymisasteet on laskettu suhteuttamalla ammattiliittojen kokonaisjäsen-

määrät niiden potentiaalisten jäsenten määrään. Potentiaaliset jäsenet on saatu vähentämällä työvoimasta yrittäjät². Suomen osalta luvut perustuvat Yli-Pietilä & ym. (1990) tietoihin, joita on täydennetty viime vuosien osalta. Norjan tiedot vuosilta 1920-55 perustuvat Visserin (1989) työhön ja tätä myöhemmältä ajalta Norjan tilastollisen vuosikirjan lukuihin. Norjan aikasarjoissa on merkittävät katkokset vuosina 1955-56 ja 1971-72. Vuotta 1956 edeltävältä ajalta ei ole saatavissa tilastoja LO:n ulkopuolisten liittojen jäsenmääristä, joten tältä osin graafi kuvastaa ainoastaan LO:n jäsenmääriä suhteutettuna potentiaalsiin jäsenmääriin. Vuoden 1971-72 katkos johtuu työvoiman tilastointikäytännön muutoksesta.

Kuvio 1. Suomen ja Norjan työvoiman järjestäytymisaste

² Suhteuttamalla jäsenmäärät kokonaistyövoimaan Suomen järjestäytymisaste olisi ollut vuonna 1993 85 % ja Norjan 62 % (nyt luvut vastaavasti 97 % ja 69 %).

2 TEORIAKATSAUS

Edellämainitun Bean & Holdenin (1994) artikkeliin *'Determinants of Trade Union Membership in OECD Countries: A Survey'* tutustumisen jälkeen käy selväksi, että suurin osa työvoiman järjestäytymisasteiden määräytymiseen liittyvästä kirjallisuudesta käsittelee empiirisiä tutkimuksia, teoreettisten töiden jäädessä määrällisesti kauas jälkeen. Formaaleista teoreettisista töistä tässä esityksessä käydäänkin läpi vain Holmlund & Lundborgin (1996) työ, joka käsittelee erilaisten työttömyysvaikutusjärjestelmien vaikutusta ammattiliittojen aggregaattijäsenmääriin. Työ olisi sellaisenaan erinomainen lähtökohta Norjan ja Suomen järjestäytymisasteiden erojen syiden empiiriseen mallittamiseen.

Valtaosa järjestäytymisasteen määräytymistä ja muutoksia käsittelevistä tutkimuksista perustuvat erilaisten hypoteesien varaan, jotka harvoin pohjautuvat mikrotaason päätöksistä johdettuihin formaalisti muotoiltuihin teoriakokonaisuuksiin. Usein hypoteesit on määritelty vain suuripiirteisesti, eikä muuttujien vaikutuskanavia ole tuotu juurikaan esille. Mikroperustan puutteellisuudet ovat suurimmat suhdannekierto- ja rakennemuutoshypoteesien osalta, vaikka myös näiden taustalle voidaan olettaa yksittäisen työntekijän optimointiongelma ja ammattiliiton jäsenyyden kustannus/hyöty-suhteen punninta. Näin on jopa pakko tehdä, jos työntekijä yleensä mielletään aktiiviseksi toimijaksi, eikä vain passiiviseksi automaattiksi, joka seuraa ympäristön muutoksia ja reagoi niihin valikoiden.

Aggregaattijärjestäytymisasteen johtaminen mikrotasolta ja yksittäisen työntekijän päätöksistä tuo aiheen käsittelyyn uuden ja varsin perustavaa laatua olevan ongelman. Vapaaamatkustajaongelma liitetään tavallisimmin julkishyödykkeiden tapaukseen, jolloin hyödykkeiden käyttökustannusten veloittaminen kuluttajilta ei ole joko mahdollista tai yhteiskunnan kannalta haluttua. Useat työsopimuksiin ja työskentelyolosuhteisiin liittyvät tekijät, jotka ovat ammattiliittojen keskeisintä toiminta-aluetta, ovat luonteeltaan kollektiivisia. Kustannusten allokoiminen kustannusvas-
taavuuden mukaan on kollektiivisten hyödykkeiden osalta jokseenkin mahdotonta, ja yhden lisäkuluttajan aiheuttama kustannusten lisäys on hyödykkeen tuottajalle nolla. Hyvänä esimerkkinä kollektiivisista hyödykkeistä toimivat työturvallisuuden

tai työskentelyolosuhteiden paraneminen työpaikalla ammattiliiton toiminnan seurauksena. Toisaalta ammattiliittojen tuottamat palvelut ovat suurelta osin sellaisia, että ne ovat kollektiivisia myös järjestäytymättömille työntekijöille, jotka voivat vapaamatkustaa ammattiliittoon kuuluvien työntekijöiden (jotka osallistuvat toiminnan rahoittamiseen jäsenmaksujen kautta) kustannuksella. Edellisten esimerkkien lisäksi voidaan mainita palkkasopimuksien yleissitovuudet; myös järjestäytymättömät työntekijät hyötyvät konkreettisesti ammattiliittojen menestyksellisistä palkkaneuvotteluista. Kappaleessa 2.1 tullaan käsittelemään ammattiliiton jäsenyyden ja vapaamatkustajaongelman erityispiirteitä tarkemmin.

Yksikään järjestäytymisasteiden määräytymiseen liittyvistä hypoteeseista ei ole saanut alan tutkijoiden keskuudessa ehdotonta hyväksyntää. Tämä voi johtua osittain teoriapuolen heikkouksista, mutta myös työmarkkinoiden toimintaan vaikuttavien tekijöiden moninaisuudesta. Lisäksi on huomattava, että ay-liike on erittäin suuressa määrin muutakin kuin vain taloudellinen ilmiö, jolloin nojautuminen ainoastaan taloudellisiin selityksiin voi osoittautua suorastaan harhaanjohtavaksi. Yhteiskuntatieteissä ainakin sosiologialla ja yhteiskuntapolitiikalla on paljon sanottavaa ay-liikkeestä, sen muotoutumisesta ja toiminnasta yhteiskunnassa. Tämä on totta varsinkin silloin, kun tutkitaan tilanteita, jolloin ay-liike ei ole vielä kasvanut niihin mittoihin, että se pystyisi käyttämään minkäänlaista valtaa työnantajia tai valtiovaltaa kohtaan, ja houkuttelemaan uusia jäseniä tämän painostusmahdollisuuden avulla.

Ammatillista järjestäytymistä käsittelevässä kirjallisuudessa tavallisimmin esiintyvät 'perinteiset' teoriat voidaan jakaa kolmeen luokkaan. Suhdannekiertoteoriat (business cycle) nojaavat nimensä mukaisesti talouden suhdannevaihteluiden aiheuttamiin makromuuttujien vaihteluun. Suhdannekierron eri vaiheissa ammattiliiton jäsenyydestä aiheutuvat edut ja kustannukset vaihtelevat, mikä vaikuttaa yksittäisen työntekijän halukkuuteen ja/tai mahdollisuuksiin kuulua ammattiliittoon. Työntekijän ammattiliiton jäsenyyspäätös (päätös liittyä tai olla liittymättä, erota tai olla eroamatta) on siten sidoksissa makrotaloudellisiin tekijöihin ja halukkuuskomponentin kautta myös mikrotason optimointiongelman ratkaisuun, jossa ammattiliiton jäsenyydestä aiheutuvat hyödyt ja haitat punnitaan. Yksittäisten työntekijöiden

päätösten seurauksena ammattiliittojen jäsenmäärät ja talouden aggregaattijärjestäytymisaste muuttuvat. Järjestäytymisastetta selitetään tavallisimmin hinta- ja palkka-inflaatioilla, talouden työttömyysasteella sekä edellisten periodien työvoiman järjestäytymisasteilla. Suurin osa ammatillista järjestäytymistä käsittelevästä kirjallisuudesta liittyy suhdannekiertoteoriaan ja sen sovelluksiin.

Toisen, suhdannekiertoteorioita vähemmän kannatusta saaneen perinteisen teoriarakennelman ydinajatus liittyy kaikissa länsimaissa toteutuneeseen ja edelleen jatkuvaan työelämän rakennemuutokseen. Rakennemuutosteorian (compositional change) mukaan talouden työvoiman voidaan katsoa koostuvan osajoukoista, jotka eroavat toisistaan jonkin ominaisuuden suhteen. Tällaisia ominaisuuksia ovat muunmuassa sukupuoli, ikä, työn laatu, asuinpaikka, työpaikan koko ja niin edelleen. Osajoukkojen välillä voi olla eroa myös siinä, että jokaisen joukon edustava (keskimääräinen) työntekijä kuuluu erisuurella todennäköisyydellä ammattiliittoon. (Todennäköisyydellä tarkoitetaan tässä yksinkertaisesti osajoukon ammattiliittoon kuuluvien työntekijöiden suhdetta osajoukon kaikkiin työntekijöihin.) Työmarkkinoiden rakennemuutoksen seurauksena eri osajoukkoihin kuuluvien työntekijöiden suhteellinen määrä työmarkkinoilla muuttuu, jolloin talouden kokonaistyövoimaan kuuluvan keskimääräisen työntekijän todennäköisyys kuulua ammattiliittoon muuttuu. Tämän seurauksena yksittäisten ammattiliittojen jäsenmäärissä tapahtuu muutoksia, jotka edelleen vaikuttavat aggregaattijärjestäytymisasteeseen.

Kolmas perinteinen teorialuokka kulkee tässä esityksessä nimellä instituutioteoriat. Tämän nimikkeen alle on sijoitettu kaikki ne järjestäytymisasteen määräytymistä käsittelevät hypoteesit, joissa työntekijän jäsenyyspäätökseen vaikuttavan kustannus/hyöty-suhteen muutoksen taustalla on ensisijaisesti jokin yhteiskunnallinen tekijä. Esimerkkeinä tällaisista voidaan mainita työttömyyskorvausjärjestelmä ja useat siihen liittyvät aspektit (hallinnointi, korvaussuhde, kustannukset...), yleinen mielipide ammattiliittojen toimintaa kohtaan, lainsäädäntö ja niin edelleen. Instituutioteorioiden kohdalla mikrotason optimointikäyttäytyminen on hyvin selkeästi esillä ja muutokset aggregaattijärjestäytymisasteessa pystytäänkin johtamaan yksittäisen työntekijän päätöksiin.

1990-luvulla järjestäytymisasteen tutkimuksessa tutkijoiden mielenkiinnon kohteeksi on noussut työmarkkinaosapuolien oman toiminnan vaikutus aggergaattijärjestäytymisasteeseen. Koska kyseessä ovat tekijät, joihin työmarkkinaosapuolet voivat aktiivisesti vaikuttaa omilla päätöksillään, näitä nimitetään tässä strategiavalinnoiksi. Työntekijäpuolelta asiaa lähestyttäessä pääasiallinen mielenkiinto kohdistuu uusien jäsenten hankintaan käytettyjen voimavarojen ja aggregaattijärjestäytymisasteen välisiin yhteyksiin. Toisaalla taas työnantajapuolen toimet voivat joko helpottaa tai vaikeuttaa ammattiliittojen toimintaa työpaikoilla, jolla on ymmärrettävästi vaikutuksia jäsenmääriin. Näin on etenkin niissä maissa, joissa ammattiliittojen neuvotteluaseman tunnustaminen on työnantajapuolelle siinä mielessä vapaaehtoista, että siitä ei ole säädetty laissa. Työnantajapuolen vastustus ei tietenkään ole pelkkää tuuleen huutamista niissäkään maissa, joissa lainsäädännöllä on taattu ammattiliittojen oikeudet toimia työpaikoilla jäsenistönsä edustajana, joten teoriaa voidaan soveltaa myös maihin, joissa ammattiliittojen neuvottelu-oikeus on kirjattu lakiin

Vaikka edellä onkin teorioiden pääluokat esitetty erillisinä rakennelminä, eivät nämä hypoteesit kuitenkaan missään nimessä ole toisiansa poissulkevia. Kirjallisuudessa esiintyy artikkeleita, joiden perusta nojaa edellämainittujen teorioiden yhdistelemiseen, ja empiirisessä tutkimuksessa hypoteesien yhdisteleminen on pikemminkin sääntö kuin poikkeus. Lisäksi mallit ovat usein *ad hoc* tyyppisiä, mikä omalta osaltaan kuvastaa sekä potentiaalisten muuttujien runsautta, kuin myös työmarkkinoiden rakenteiden erilaisuutta, niin eri maiden välillä kuin ajassa. Teoriat tullaan esittämään tarkemmin kappaleissa 2.2- 2.5 ja edellämainittu Holmlund & Lundborgin (1996) teoreettinen työ kappaleessa 2.6.

2.1 Ammattiliiton jäsenyys ja vapaamatkustajaongelma

Taloustieteilijän, joka pyrkii selittämään, miksi yksittäinen työntekijä liittyy ammattiliittoon, perustavaa laatua oleva ongelma liittyy jäsenyydestä aiheutuviin kustannuksiin ja vapaamatkustamisen mahdollisuuteen. Ongelmana on, että jos ammattiliiton toiminnasta aiheutuvat edut ovat myös järjestäytymättömien työntekijöiden saatavilla, ja jos jäsenyydestä aiheutuu kustannuksia, miksi työntekijä liittyy

ammattiliittoon ensinkään, eikä vain vapaamatkusta toiminnan rahoitukseen osallistuvien jäsenten kustannuksella?

Vapaamatkustamista ja ryhmien tarjoamia julkishyödykkeitä käsittelevässä kirjallisuudessa on yleisesti hyväksytty käsitys, että vapaamatkustaminen on hyödykettä tuottavalle ryhmälle periaatteessa sitä suurempi ongelma, mitä suurempi on potentiaalisten hyötyjien joukko. Ammattiliittojen tapauksessa kyseessä on ilmiselvästi niin suuri joukko mahdollisia hyödynsaajia, että vapaamatkustamisen pitäisi olla suoranainen uhka ammattiliittojen olemassaololle. Olsonin (1965) ensimmäisenä muotoileman selityksen mukaan mahdollisia selityksiä työntekijän liittymiselle ammattiliittoon voi olla kaksi³. Ryhmään kuulumisen on oltava joko pakollista tai ryhmän on tarjottava julkishyödykkeen rinnalla yksityishyödykkeitä, jotka ovat vain jäsenten käytettävissä. Molemmat selitykset on sittemmin huomattu sellaisenaan riittämättömiksi. (Booth 1985).

Pakkojäsenyys on empiiristen havaintojen perusteella ilmiselvästi riittämätön syy selittämään, miksi työntekijät liittyvät ammattiliittoon. Closed shop-sopimukset (vain liiton jäsenet saavat työskennellä sopimuksen kattavilla työpaikoilla) ovat nykypäivänä ilmeisen harvinaisia ja useissa maissa lailla kiellettyjä. Tällaisia sopimusmuotoja on olemassa muunmuassa USA:ssa ja Iso-Britanniassa, mutta vapaamatkustajaongelman ratkaisijaksi ei niistä ole näissäkään maissa (Booth & Chatterji 1993). Lisäksi pakkoratkaisu nostaa esiin kysymyksen, miten pakko itsessään on rahoitettu, koska se tuskin on kustannuksetonta, johtuen esimerkiksi valvontakustannuksista (Booth 1985). Toisen kaltainen pakko, työtovereiden tai yleisemmin ympäristön painostus, ei liiemmin näytä olevan kyselytutkimusten perusteella likimainkaan merkittävin tekijä jäsenyyspäätöksen kannalta. Backbergin kyselytutkimuksen mukaan Suomessa vain noin kolme prosenttia haastatelluista ilmoitti ympäristön painostuksen ensisijaiseksi syykseen kuulua ammattiliittoon (Backberg 1990). Iso-Britanniassa nuorten jäsenyyspäätösten perusteita kartoittaneen kyselytutkimuksen perusteella noin 14 prosenttia työssä käyvistä haastatelluista oli liitty-

³ Tarkkaan ottaen Olson selitti, miksi julkishyödykkeitä tarjoava ryhmä voi yleensä olla olemassa, eikä häviä vapaamatkustajaongelman seurauksena.

nyt ammattiliittoon, koska ympäristö oli odottanut niin tehtävän (Gregan & Johnston 1990).

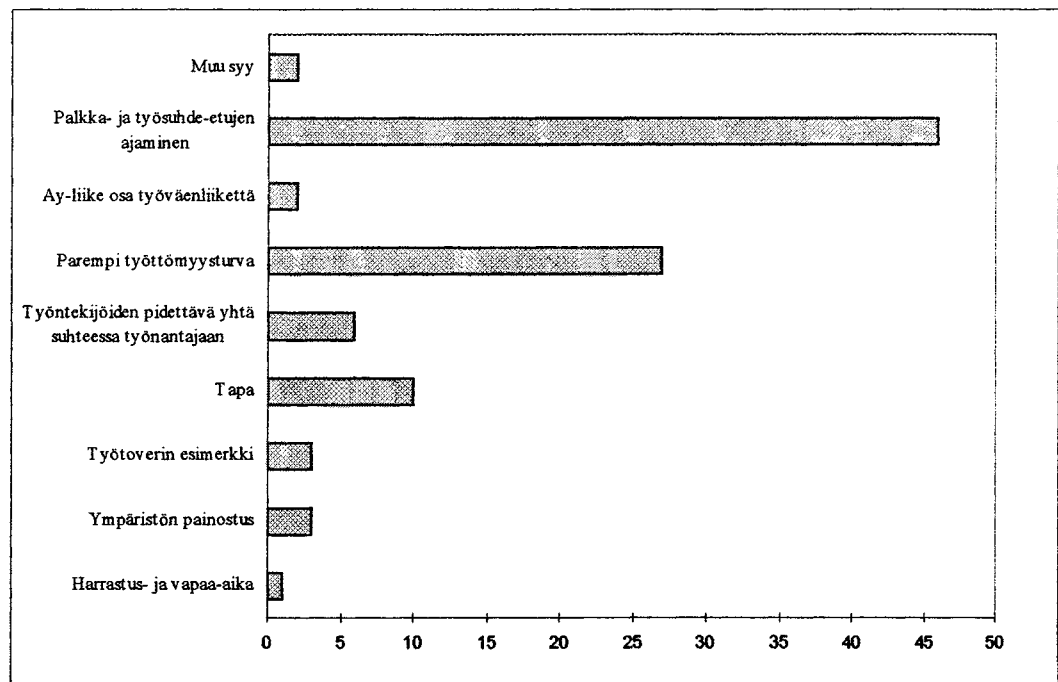
Yksityishyödykkeen tapauksessa työntekijällä voi olla selvä mikroperusteinen syy kuulua ammattiliittoon pelkän vapaamatkustamisen sijasta: Hyödyt ylittävät kustannukset. Ongelmana on kuitenkin, että jos yksityishyödykkeellä ymmärretään suppeasti vain konkreettisia etuja ja palveluja, kuten työttömyys- ja eläketuisuuksia, sairausvakuutusta tai muita vastaavia 'markkinahyödykkeitä', miksi työntekijä ei hanki näitä hyödykkeitä halvemmalla muualta ja vapaamatkusta edelleen kollektiivihyödykkeiden osalta. Ajatuksen 'markkinoilta halvemmalla' taustalle oletetaan, että ammattiliitolla ei ole monopolia hyödykkeen tuottamisessa, ja että hyödykkeen hinta vastaa tuotantokustannuksia. Tällöin ammattiliittojen muuhun toimintaan käyttämät varat edellyttävät, että sen yksityishyödykkeiden tuotanto ei voi olla kustannustehokasta, jolloin markkinoilla tuotetut vastaavat hyödykkeet ovat halvempia. Booth tarjoaa ratkaisuksi tähän sosiaalisten tapojen mallia. Boothin määritelmän (mukaillen Akerlof 1980) mukaan sosiaalisia tapoja ovat ne *'toiminnot, joiden suorittamisesta toimijalle koituva hyöty riippuu jollakin tavoin muiden yhteiskunnan jäsenien toimista tai uskomuksista'*. Jos ammattiliiton jäsenyys on sosiaalinen tapa (hyödykkeenä pidetään 'mainetta' joka saadaan liittoon kuulumisesta), työntekijällä on tällöin yllyke liittyä ammattiliittoon myös siinä tapauksessa, että selkeät taloudelliset insenttiivit puuttuvat. Jäsenyys on kollektiivihyödyke ammattiliitolle, mutta ei potentiaalisille jäsenille, koska ainoa tapa saada 'mainetta' on kuulua ammattiliittoon. (Booth 1985, s. 255).

Suomessa Backberg (1990) on selvittänyt kyselytutkimuksin syitä ammattiliittoon kuulumiselle. Lähes puolet kyselyyn vastanneista ilmoitti ensisijaiseksi syykseen palkka- ja työsuhde-etujen ajamisen, ja vajaa kolmannes paremman työttömyysturvan. Annetuista vaihtoehdoista aiemmin määritellyn sosiaalisen tavan kategoriaan kuuluvan vaihtoehdon⁴ ilmoitti 18 prosenttia vastanneista. Kuviossa 2 on esitetty järjestäytymisen syy ja vastauksien prosenttiosuudet pylväskuvion avulla. Vaikka

⁴ Mukaan laskettu vaihtoehdot ay-liike osa työväenliikettä, tapa, työtoverin esimerkki ja ympäristön painostus.

yksityishyödykkeiden tarjoaminen selkeästikin vaikuttaa ammattiliiton jäsenyyspäätöksen tekemiseen, ne eivät yksinään riitä selitykseksi vapaamatkustajaongelmaan. 46 prosenttia vastaajista katsoo parempien palkka- ja työsuhde etujen ajamisen vaikuttaneen ensisijaisesti heidän jäsenyyteensä. Nämä etuisuudet ovat kuitenkin kollektiivisia hyödykkeitä myös niille työntekijöille, jotka eivät kuulu ammattiliittoon, ja näiden osalta vapaamatkustaminen olisi mahdollista. Myös Gregan & Johnstonin (1990) Iso-Britanniassa tekemän kyselytutkimuksen mukaan ylivoimaisesti merkittävin syy nuorten liittymiselle ammattiliittoon oli halu tukea ammattiliiton toimintaa.

Kuvio 2. Ammattiliitton kuuluminen syy Suomessa v. 1990 (%)

Lähde: Backberg (1990)

Yhdysvalloissa on käyty keskustelua vapaamatkustajaongelmasta right to work lakien yhteydessä. RTW eli 'oikeus työhön' lait kieltävät noin 20 osavaltioissa ammattiliittoja tekemästä *closed shop* sopimuksia, jonka seurauksena ammattiliittojen voiman on oletettu heikkenevän näillä alueilla. Moore & Neumannin (1985) aiheesta tekemän kirjallisuuskatsauksen mukaan tutkijoiden keskuudessa vallitsee suuri yksimielisyys siitä, että vapaamatkustajaongelmalla ei juurikaan ole merkitystä järjestäytymiseen RTW lakien yhteydessä.

Kaiken edellämainitun perusteella näyttää siltä, että vapaamatkustajaongelma ei ole käytännössä ammattiliitoille lähellekään niin suuri ongelma, kuin miltä se teorian tasolla vaikuttaa. Tämän seurauksena voidaan sanoa, että järjestäytyminen ei ole sidoksissa ainoastaan mikrotason optimointikäyttäytymiseen, vaan ammattiliittojen jäsenet tunnistavat kollektiivisen toiminnan edut ja edellytykset. Tämän ilmiön selittäminen ja mallittaminen saattavat kuitenkin osoittautua taloustieteen metodein ehkä liian vaikeaksi tehtäväksi.

2.2 Suhdannekierto

Suhdannekiertoteoriat edustavat työvoiman järjestäytymisasteiden määräytymistä käsittelevän kirjallisuuden valtavirtaa ja samalla ajallisesti vanhimpia nyt käsiteltävistä teorioista. Nämä teoriat ovat vaikuttaneet voimakkaasti koko tutkimusalan kehittymiseen, ja uudemmat teoriat ovat usein kehittyneet juuri suhdannekiertoteorioiden kritiikin kautta. Suhdannekiertoteorioiden vankasta asemasta tutkimuskentässä kertoo jotain myös se, että näiden mallien antamia tuloksia pidetään usein standardina, johon tutkijat vertaavat omilla malleillaan saatuja tuloksia.

Suhdannekiertoteorioiden varhaisimpia kehittäjiä työvoiman järjestäytymisasteen tutkimuksen yhteydessä olivat Ashenfelter & Pencavel vuonna 1969 julkaistulla artikkelillaan 'American Trade Union Growth'. Toisena pioneerityötä tehneenä työparina ovat kunnostautuneet Bain & Elsheikh, joiden vuonna 1976 julkaistu tutkimus on viitoittanut järjestäytymisasteiden määräytymisen tutkimusta aivan nykypäiviin saakka. Itse asiassa useat suhdannekierto-ajattelun pohjalta tehdyt myöhemmät tutkimukset ovat toisinto Bain & Elsheikhin työstä eri tilastoaineistoihin sovitettuna, joko sellaisenaan tai hiukan muunneltuna⁵. Tässä esityksessä teorian perusesitys pohjautuu Bain & Elsheikhin (1976) artikkeliin.

Suhdannekiertoteorian perusväittämän mukaan talouden suhdannekierron ja työvoiman järjestäytymisasteen välillä on riippuvuuksia. Talouden tilasta saadaan tietoa makrotaloudellisten indikaattorien antamien tunnuslukujen pohjalta. Kirjaimelli-

⁵ Katso esim. Burkitt & Bowers (1978), Sapsford (1986).

sesti tulkittaessa suhdannekiertoteorian puoltajat väittävät siis, että makrotaloudelliset muutokset, joista saadaan tietoa tutkimalla tiettyjä talouden tunnuslukuja kuten työttömyysastetta ja inflaatiiovauhtia, vaikuttavat työvoiman aggregaattijärjestäytymisasteen määräytymiseen. Tällä tavoin tulkittaessa suhdannekierron ja järjestäytymisasteen väliset riippuvuudet ovat aggregaattisuureiden välisiä riippuvuuksia, eikä mikrotason tapahtumia huomioida lainkaan. Suhdannekiertoteorioiden pääasiallinen kritiikki kohdistuu juuri tähän mikroperustan puuttumiseen.

Bain & Elsheikhin tutkimuskehikon mukaan teorian ydinajatus on seuraava. Suhdannevaihtelut voivat vaikuttaa ammattiliittojen jäsenmääriin kahdella tapaa. Ensimmäkin työntekijöiden halukkuus liittyä tai olla liittymättä, erota tai olla eroamatta voi olla erilainen suhdannekierron eri vaiheissa. Toiseksi työntekijöiden mahdollisuudet liittyä ammattiliittoon voivat vaihdella suhdanteiden mukaan. Teorian oletusten mukaan ammattiliiton neuvotteluasema on noususuhdanteessa parempi kuin laskusuhdanteessa, koska sekä työ- että hyödykemarkkinat ovat tällöin suhteessa kireämmällä. Työmarkkinoilla ei ole korkeasuhdanteen aikana ylimääräistä työvoimareserviä, joka voisi murentaa ammattiliiton palkkavaatimuksien perusedellytyksiä tekemällä vaaditut työt alemmalla palkalla. Korkeasuhdanteessa myös työnantajan halukkuus vastustaa ammattiliiton vaatimuksia on alempi, koska tällöin tuotannon keskeytyksistä koituvat tappiot ovat suuremmat. Hyödykkeiden kysyntä ja hinta ovat korkeammalla kuin laskusuhdanteissa, ja myös kustannusten nousun siirtäminen hintoihin on tällöin työnantajalle helpompaa. Ammattiliiton jäsenyydestä aiheutuu työntekijälle kustannuksia (jäsenmaksut, työnantajan vastustus jne) ja etuja (ammattiliitto pyrkii parantamaan jäsenistönsä palkkatasoa, työskentelyolosuhteita jne). Tavallisimmin oletetaan että työntekijällä ei ole ylykettä kuulua tai liittyä ammattiliittoon taloudellisesti heikkoina aikoina, koska jäsenyydestä aiheutuu vain kuluja mutta ei mitään hyötyä. Väittämän voi olettaa kääntyvän täysin päinvastaiseksi, jos työntekijä pystyy hankkimaan paremman työttömyysturvan ai-noastaan liittymällä ammattiliittoon.

Suhdannekiertoteorioita on kritisoitu voimakkaasti niiden mikroperustan puutteista. Hyvän kansantaloudellisen tavan mukaisesti aggregaattitason muutokset olisi kyettävä johtamaan mikrotason päätöksistä, jotka perustuvat rationaalisten toimi-

joiden kustannus/hyöty suhteen optimointiin. Vaikka suhdannekiertoteoriat eivät useinkaan tuo voimakkaasti esille mikroperustan olemassaoloa, on se kuitenkin helppo olettaa taustalle. Edellämainitut jäsenyyskomponentit, mahdollisuus ja halukkuus, ilmiselvästi sisältävät oletuksen aktiivisista toimijoista, jotka valitsevat parhaan mahdollisen vaihtoehdon ja toimivat sen mukaan. Ammattiliiton jäsenyyden mahdollisuus liittyy ensisijaisesti työnantajapuolen toimintaan, suostuuko yritys neuvottelemaan työntekijöiden kanssa liiton välityksellä⁶. Työntekijän halukkuus kuulua ammattiliittoon riippuu puolestaan niistä odotetuista hyödyistä ja kustannuksista, mitä jäsenyys mukanaan tuo, ja tässä yhtenä mahdollisena osatekijänä on myös työnantajan suhtautuminen jäsenyyteen. Aggregaattijärjestäytymisasteen muutokset heijastavat teorian mukaan siten muutoksia joko työnantajien suhtautumisessa ammattiliittojen toimintaan, työntekijöiden kustannus/hyöty-suhteen muutoksia, tai molempia. Seuraavassa on esitelty suhdannekiertoteorioiden 'perusmuuttujien' vaikutuskanavia teorian antamien viitteiden pohjalta. Muuttujat ovat voimakkaasti sidoksissa ympäristöön, jossa niitä tutkitaan, joten vaikutussuunta ei aina ole yksiselitteinen.

- Hintojen muutosvauhti

Noususuhdanteessa inflaation kiihtyminen uhkaa työntekijöiden elintasoja alentamalla reaali-palkkaa. Tämän seurauksena työntekijöiden halukkuus kuulua ammattiliittoon kasvaa, koska ammattiliiton uskotaan pystyvän nostamaan palkkatasoa. Toisaalta noususuhdanteessa työnantajilla ei ole tarvetta vastustaa ammattiliiton ajamia palkankorotuksia, koska kustannusten nousu pystytään siirtämään kuluttajaintoihin. Samalla halutaan välttää mahdollisten työtaistelutoimien mukanaan tuomat kannattavan tuotannon keskeytykset⁷.

⁶ Myöhemmin esitellään strategisten valintojen teoria, jossa työmarkkinaosapuolten strategiavaihtelulla on merkitystä ammattiliittojen jäsenmäärien kannalta. Työnantajapuolen vastustuksen oletetaan laskevan jäsenmääriä (c.p.).

⁷ Suhdannekiertoteorian mukaan työntekijän mahdollisuus kuulua ammattiliittoon on nousukaudella suurempi kuin taloudellisesti kireinä aikoina, koska työnantajat tunnustavat tällöin ammattiliiton neuvotteluaseman helpommin.

- Palkkojen muutosvauhti

Koska ammattiliittojen voidaan katsoa ajavan jäsenilleen parempia reaali-palkkoja, eikä vain edellisen kohdan mukaisia inflaatiotarkastuksia, palkkojen muutosvauhti pitää sisällyttää malliin selittäjäksi. Bain & Elsheikh esittävät, että työntekijät saattavat antaa kunnian palkkojen noususta ammattiliitoille, oli siihen sitten perusteita tai ei, ja liittyä ammattiliittoon, jotta tulevaisuudessa vielä suuremmat palkankorotukset olisivat mahdollisia. Palkkojen muutoksen vaikutus voi kuitenkin Caruth & Disneyn (1985) mukaan olla täysin päinvastainen. Heidän mukaansa reaali-palkkojen nousu voi viestittää työntekijöille ns. myyjän markkinoista, jolloin palkat nousivat ilman ammattiliittoakin, ja jolloin ammattiliittojen toiminta voi itse asiassa estää palkkojen nopeampaa nousua⁸. Näin ollen palkkojen muutoksen vaikutus järjestäytymiseen jää teorian tasolla etumerkiltään epäselväksi.

- Työttömyys

Työttömyysaste voi vaikuttaa työvoiman järjestäytymiseen sekä työntekijöiden hakukkuuksien että mahdollisuuksien kautta. Työttömyyden kasvaessa ammattiliiton neuvotteluasema heikkenee, koska markkinoilla on tarjolla ammattiliittoihin kuulumattomia työntekijöitä, jotka voivat korvata lakkotilanteessa ammattiliittoon kuuluvat työntekijät. Tämän seurauksena työntekijälle aiheutuu ammattiliiton jäsenyydestä vain kuluja eikä lainkaan hyötyä. Carruth & Disney (1985) esittävät jälleen erilaisen tulkintamahdollisuuden. Jos ammattiliitoilla on mahdollisuuksia vaikuttaa työttömyyden aiheuttajaan (esimerkiksi tehtaan sulkeminen), niin työntekijät pystyvät vaikuttamaan työpaikkojensa säilymiseen liittymällä ammattiliittoon. Carruth & Disney esittävät lisäksi, että jos ammattiliittojen toiminnan nähdään aiheuttavan kasvavaa työttömyyttä esimerkiksi palkkajäykkyyksien seurauksena, niin hakukkuus kuulua ammattiliittoon voi alentua.

⁸ Tutkimuksissa usein testataan myös reaali-palkkarajoitteen voimassaoloa. Jos palkkojen ja hintojen muutokset ovat yhtä suuria mutta etumerkiltään vastakkaisia, reaali-palkkarajoite pitää ja malliin voidaan ottaa selittäjäksi reaali-palkkojen muutosvauhti hintojen ja nimellispalkkojen tilalle.

- Järjestäytymisaste

Järjestäytymisasteen sisällyttäminen selittävien muuttujien joukkoon voidaan perustella sillä, että muutokset työvoiman määrässä pystytään erottamaan järjestäytymisasteen muutoksesta. Lisäksi voidaan olettaa, että uusien jäsenten värväminen liiton jäseneksi on sitä vaikeampaa, mitä korkeampi järjestäytymisaste taloudessa vallitsee (ns. saturaatiovaikutus).

Perusmallin muuttujien lisäksi suhdannekiertoteorian yhteyteen on liitetty seuraavankaltaisia muuttujia.

- Muutokset työn tuottavuudessa

Burkitt & Bowers (1978) ovat esittäneet, että muutokset työn tuottavuudessa heijastuvat ammattiliittojen jäsenmääriin. Tuottavuuden kasvu viittaa siihen, että työpanosta hyödynnetään tehokkaammin kuin aiemmin, jonka seurauksena tuotannon-tekijöiden kesken jaettava potentiaalinen tulo kasvaa. Jotta työntekijät pystyisivät vaatimaan oman lisäosuutensa työnantajilta, he liittyvät ammattiliittoon. Toisaalta tuottavuuden kasvu voi olla työntekijöille uhka työpaikan menetyksen muodossa, jota vastaan suojaudutaan liittymällä ammattiliittoon.

- Voittojen taso

Myös muista syistä, kuin tuottavuuden kasvusta aiheutuneet voittojen lisääntymiset voivat vaikuttaa työvoiman järjestäytymisalttiuteen. Liittymisen syy on kuitenkin sama kuin tuottavuuden kasvun tapauksessa, eli ammattiliittojen avulla työntekijät pystyvät vaatimaan omaa osuuttaan kasvaneesta kakusta. (Burkitt & Bowers 1978, Sapsford 1986).

2.3 Työmarkkinoiden rakennemuutos

Työmarkkinoiden rakennemuutosteorian taustalla ovat toisaalta empiiriset havainnot, joiden mukaan ammattiliittojen jäsenet eivät ole jakautuneet tasaisesti eri työntekijäryhmiin (Booth 1986, Bain & Elsheikh 1979), ja toisaalta länsimaissa jo toteutunut ja edelleen jatkuva työmarkkinoiden rakennemuutos. Työntekijäryhmät voivat erota toisistaan yksilöllisten ominaisuuksien, kuten sukupuolen tai koulutus-

taustan osalta, tai erot voivat syntyä työpaikan ominaisuuksien, kuten yrityskoon tai toimialan osalta. Työmarkkinoiden rakennemuutoksen seurauksena talouden työvoiman koostumuksessa tapahtuu muutoksia. Selkeimpiä esimerkkejä tästä ovat esimerkiksi naisten lisääntynyt työssäkäynti, osa-aikaisen työn lisääntyminen tai tehdastyön määrän voimakas supistuminen. Työntekijäryhmien välillä on eroa myös ammattiliittoon kuulumisen osalta. Joissakin ryhmissä lähes kaikki työntekijät kuuluvat ammattiliittoon, kun taas toisissa ryhmissä järjestäytyminen on olematonta. Teorian ydin on, että jos työntekijäryhmän, jossa on alempi suhteellinen järjestäytymisaste kuin taloudessa keskimäärin, suhteellinen osuus kokonaistyövoimasta kasvaa, talouden aggregaattijärjestäytymisaste alenee.

Myös rakennemuutosteorioita on kritisoitu paljon niiden mikroperustan puutteista. Sokea tiettyjen ominaisuuksien liittäminen tiettyyn järjestäytymisasteeseen antaa kuitenkin väärän kuvan teorian todellisesta olemuksesta. Rakennemuutosteoria ei oleta, että tietyn työntekijäryhmän jäsenet kuuluvat ammattiliittoon sillä perusteella, että heillä on tuo tietty ominaisuus (kaivosmiehet kuuluvat ammattiliittoon koska he ovat kaivosmiehiä), vaan koska ominaisuuden perusteella voidaan väittää, että jäsenyydestä on näille tietyille työntekijöille hyötyä (kaivosmiesten ammattiliitto on voimakas ja se pystyy ajamaan jäseniensä etua). Erot järjestäytymisessä voidaan siten johtaa myös tämän kehikon sisällä yksilön kustannus/hyöty-suhteen optimointiin. Tosin tämä ei välttämättä pidä kaikkien teoriaan liitettyjen muuttujien kohdalla paikkaansa, vaan huomioon on otettava muitakin tekijöitä, kuten esimerkiksi työnantajapuolen toiminta.

Seuraavassa käydään joidenkin muuttujien oletettuja vaikutuksia läpi teorian tasolla. Alan tutkijoiden kesken vallitsee suurelta osin yksimielisyys näiden muuttujien vaikutuksista järjestäytymiseen, ja tässä esitys perustuu pääasiallisesti Boothin (1985) artikkeliin.

2.3.1 Yksilölliset tekijät

- Sukupuoli ja osa-aikaisuus

Naisten järjestäytymisalttiuden katsotaan olevan alhaisempi kuin miesten. Lasten saaminen ja muut perheeseen liittyvät tekijät aiheuttavat sen, että naiset usein siirtyvät pois työvoimasta tietyiksi ajoiksi. Mitä enemmän näitä katkoja tulee, sitä osa-aikaisemmaksi työ muuttuu. Osa-aikaisia työsuhteita leimaa usein epävarmuus työn jatkumisesta tai muut työn kysyntäpuolesta johtuvat tekijät. Mitä suurempi on työn kysynnän jousto, sitä pienempi on ammattiliiton 'monopolivoima' (c.p.) ja sitä vähemmän jäsenyydestä koituu työntekijälle etuja. On huomattava, että teoria ei oleta erojen johtuvan sukupuolesta sinänsä, vaan eroista oletettujen työsuhteiden kestoissa. Naisten osalta tämä 'ajatuskulku' on jo ainakin Suomen ja Ruotsin osalta vanhentunut, sillä molemmissa maissa naisten järjestäytymisaste on kohonnut korkeammaksi kuin miesten (Visser 1991)⁹.

- Erityisosaaminen ja -koulutus, perhe

Työntekijän järjestäytymisalttiuden oletetaan nousevan, jos työ vaatii jotakin erityisosaamista, jota työntekijä ei voi hyödyntää tietyn työpaikan ulkopuolella, ja jonka hankkimisesta on aiheutunut hänelle kuluja. Työntekijä ei pysty hankkimaan uutta työpaikkaa, jos hän on tyytymätön työoloihinsa tai palkkaukseensa, koska osaamista ei voida käyttää muualla. Työntekijä etsii ammattiliiton jäsenyydestä lisäturvaa työnantajan toimia vastaan. Perheellisyyden ja elätettävien lasten lukumäärän katsotaan myös lisäävän suhteellista järjestäytymisalttiutta, koska työntekijän ja lähipiirin riippuvuus työtuloista on suurempi kuin ei-perheellisellä.

- Koulutustaso

Korkeammin koulutetut ihmiset voivat luottaa enemmän yksilöllisiin toimiin ja henkilökohtaiseen vaikuttamiseen kuin ammattiliittoihin, jonka vuoksi järjestäytymisalttius voi heidän kohdallaan olla alhaisempi kuin vähemmän koulutetuilla

⁹ Naisten korkeampi järjestäytymisaste heijastaa korkeampaa julkisen sektorin työntekijöiden järjestäytymisastetta ja naisten suurempaa osuutta julkisen sektorin työntekijöistä ja on siten periaatteessa hyvin selitettävissä rakennemuutosteorian keinoin.

työntekijöillä. Toisaalta koulutetut työntekijät voivat helpommin huomata kollektiivisen toiminnan mahdollisuudet ja oman toiminnan vaikutuksen yhteisen edun hankkimisessa, joka voi toimia järjestäytymisalttiutta kohottaen.

- Ikä, työkokemus ja ammatti

Iän ja työkokemuksen katsotaan liittyvän työntekijän suurempiin mahdollisuuksiin kuulua ammattiliittoon ja ammattiliittojen tarjoamiin terveyst- ja eläkepalveluihin. Näin ollen molemmat kohottavat järjestäytymisalttiutta. Ammatin laatu voi puolestaan määrätä 'monopolivoiman', jota tietty ryhmä voi käyttää ja ammattiliitto voi toimia keinona painostaa työnantajaa parempiin palkka- ja muihin etuihin.

2.3.2 Työsidonnaiset tekijät

- Yrityskoko ja toimialatyyppe

Molemmat tekijät liittyvät ammattiliittojen toiminnan organisointikustannuksiin. Jos toimiala on pirstoutunut ja koostuu useista pienistä yrityksistä, organisointikustannukset kasvavat. Toisaalta myös käytetyn työvoiman laatu vaikuttaa toimialan luonteen kautta. Osa-aikaisen tai muuten 'reservityövoiman' käyttö voi alentaa järjestäytymisalttiutta aiemmin mainituista syistä johtuen.

- Työntekijää edustava ammattiliitto

Ammattiliittojen (jotka usein ensisijaisesti edustavat jonkin tietyn toimialan työntekijöitä) jäsenilleen tarjoamat etuisuudet ja palvelut vaihtelevat, mikä vaikuttaa työntekijän jäsenyyspäätökseen kustannus/hyöty suhteen kautta. Toisaalta ammattiliiton omalla toiminnalla voi myös olla vaikutusta jäsenmääriin, esimerkiksi värväystoiminnan kautta.

- Maantieteelliset tekijät

Alueelliset tekijät voivat vaikuttaa järjestäytymiseen monella tapaa. Sosiaalisten tapojen erilaisuus, eri toimialojen keskittyminen tietyille alueille ja osin tämän seurauksena työllisyyden vaihtelu alueittain voi vaikuttaa järjestäytymisalttiuteen.

2.4 Instituutioteoriat

Instituutioteorioilla viitataan niihin järjestäytymistä koskeviin hypoteeseihin, joissa järjestäytymisasteen muutosten liikkeelle panevina voimina ovat muutokset erilaisissa yhteiskunnallisissa tekijöissä (englanniksi näihin hypoteeseihin viitataan usein termillä '*institutional explanations*'). Näillä tarkoitetaan muutoksia yhteiskunnan ylläpitämissä tai tukemissa järjestelmissä, ihmisten tai organisaatioiden asenteissa ja erilaisissa viitekehysissä, joiden puitteissa työmarkkinat yleisesti toimivat. Institutionaalisten selittäjien vaikutusten ajatellaan siirtyvän talouden aggregaattijärjestäytymisasteeseen yksittäisten työntekijöiden kustannus/hyöty suhteen optimoinnin kautta, tämän esityksen puitteissa kuitenkin muutamien varauksin. Optimointitilanteessa hyödyt ja kustannukset voivat olla sekä raha- että ei-rahamääräisiä, joita punnitsemalla työntekijä tekee jäsenyyspäätöksensä. Työmarkkinaosapuolien strategiavalintoihin ja siihen mahdollisuuteen, että työntekijän jäsenyyspäätös syntyy muuta kautta, kuin optimointikäyttäytymisen seurauksena, palataan myöhemmin tässä kappaleessa.

Seuraavassa institutionaaliset selittäjät on jaettu kahteen ryhmään. Jako on tehty pääasiallisesti silmällä pitäen empiiristä tutkimustyötä ja mallintamista. Kappaleessa 2.4.1 käsitellään puhtaasti taloudellisia tekijöitä, joiden kohdalla kustannus/hyöty-suhteen laskemisen voi ajatella ainakin teoriassa olevan mahdollista jopa yksittäiselle työntekijälle. Kappaleessa 2.4.2 käsitellään muuttujia joiden kohdalla tunnusluku-
jen laskeminen on käytännössä mahdotonta, ja joiden huomioiminen käytännön mallintamisessa tapahtuu pääsääntöisesti dummy-tekniikoita hyödyntäen.

2.4.1 Puhtaasti taloudelliset tekijät

Ammattiliitot tuottavat jäsenilleen useita palveluja, jotka ovat selkeästi mitattavissa rahamääräisenä, ja jotka ovat luonteeltaan yksityishyödykkeitä, joten niihin ei liity pääsääntöisesti vapaamatkustamisen mahdollisuutta¹⁰. Tuotettavat hyödykkeet vaihtelevat paitsi maittain, niin myös saman maan järjestelmässä ammattiliitosta tai

¹⁰ Tässä ohitetaan vapaamatkustajaongelma ja hyödykkeiden tuottamiseen liittyvät ongelmat, joita on käsitelty aiemmin kohdassa 2.1.

keskusorganisaatiosta toiseen, sekä luonnollisesti myös ajassa. Tavallisimpia konkreettisia ammattiliittojen jäsenilleen tarjoamia taloudellisia etuuksia ovat muunmuassa paremmat työttömyys- ja eläketurvat, sairas- ja tapaturmavakuutukset sekä erilaiset avustukset. Lisäksi ammattiliitot tarjoavat usein jäsenilleen pienempiä 'porkkanoita', joiden hankkiminen markkinoilta on mahdollista, ja jotka siksi on suhteellisen helppo arvottaa rahassa. Näiden sivuhyödykkeiden merkitys työntekijöille voi vaihdella suurestikin. Tällaisesta hyvänä esimerkkinä toimivat erilaiset ammattiliittojen ylläpitämät harrastus ja vapaa-ajan viettomahdollisuudet ja vaikkapa jäsenyyteen automaattisesti kuuluva ympärivuotinen matkavakuutus. Sivuhyödykkeiden vaikutus aggregaattijärjestäytymisasteeseen on kuitenkin ilmeisestikin olematon, joten ne voidaan sivuuttaa tässä yhteydessä pelkällä maininnalla.

Työntekijän jäsenyyspäätöksen oletetaan instituutioteorioiden mukaan syntyvän optimointiongelman ratkaisun seurauksena. Puhuttaessa puhtaasti taloudellisista tekijöistä jäsenyydestä aiheutuvat kustannukset ovat usein varsin yksiselitteisesti määritettävissä ja käsittävät tavallisesti vain ammattiliiton jäsenmaksun. Jäsenmaksujen verotuskohtelu on otettava myös huomioon, jotta jäsenyyden nettokustannukset saataisiin selville. Näin esimerkiksi Suomen tapauksessa työntekijälle jäsenyydestä aiheutuva nettokustannus on bruttokustannusta alempi, koska ammattiliittojen jäsenmaksut ovat verovähennyskelpoisia menoja.

Optimointiyhtälön toisen puolen, eli jäsenyydestä koituvien hyötyjen määrittäminen, on kustannusten selvittämistä huomattavasti vaikeampaa. Parannukset työttömyys- ja eläketurvassa, sekä muut edellämainitut ammattiliittojen tarjoamat merkittävät taloudelliset hyödykkeet, ovat luonteeltaan vakuutuksen omaisia: Edut toteutuvat vasta tiettyjen ehtojen toteuduttua. Paremmasta työttömyysturvasta on työntekijälle hyötyä ensisijaisesti vain jos hän joutuu työttömäksi (tosin tieto tämän lisäsuojan olemassaolosta voi parantaa työntekijän hyvinvointia välillisesti). Mukana olevien epävarmuustekijöiden huomioiminen vaikeuttaa tältä osin puhtaasti taloudellisten hyötyjen laskemista. Lisäksi joidenkin tekijöiden kohdalla mukaan tulee aikatekijä, jolloin kustannusten realisoituminen ennen hyötyjä aiheuttaa sen, että todellisen optimin löytäminen vaatisi jonkinlaisen diskonttaustekijän käyttöä. Mo-

lemmat ongelmat liittyvät lähinnä käytännön mallittamiseen ja ovat epäilemättä ratkaistavissa.

Aikatekijä sisältyy myös toisessa muodossa taloudellisiin institutionaalisiin selittäjiin. Työntekijän täytyy usein täyttää tietyt ennakkoehdot ennenkuin hän pääsee paremman työttömyysturvan tai muun vastaavan etuisuuden piiriin. Muutokset tämän 'noviisiajan' kestossa voivat heijastua työntekijöiden järjestäytymishalukkuuteen, ja etenkin lyhyempien työsuhteiden osalta tämä varmastikin pitää paikkansa. Samoin on tilanne etuisuuksien keston kanssa. Useissa tapauksissa korvausten määrä alenee niiden keston myötä ja laskee jonkin tietyn ajan kuluttua nollaan. Kestorajoite asettaa siten usein absoluuttisen ylärajan niille etuisuuksille, mitä jäsen voi saada tiettyä ajanjaksoa tai vaikkapa työttömyysperiodia kohden. Molemmat rajoitteet heijastuvat siten etujen alenemisen ja optimoinnin kautta jäsenyyspäätökseen ja lopulta aggegaattijärjestäytymisasteeseen.

2.4.2 Ei-rahamääräiset tekijät

Ei-rahamääräillä tekijöillä tarkoitetaan tässä niitä institutionaalisia selittäjiä, joiden vaikutus järjestäytymiseen täytyy johtaa jotakin muuta kuin välittömien rahassa laskettavien etujen kautta. Tällä ei tarkoiteta sitä, että nämä muuttujat ovat kokonaan vailla taloudellista perustaa, vaan sitä, että liikkeelle panevana voimana toimii jokin muu kuin puhtaasti taloudellinen tekijä. Viime kädessä kysymyksessä saattaa olla taloudellisen edun tavoittelu tai menetyksen uhan välttäminen, mutta tekijät itsessään eivät ole mitattavissa markoissa ja penneissä. Itse asiassa nämä muuttujat ovat usein sellaisia, että ne ovat mitattavissa vain dikotomisella asteikolla, ja mallittaminen tapahtuu käyttämällä dummy-tekniikoita. Tietyissä mielessä näitä muuttujia voisi nimittää yhteiskunnallisiksi muuttujiksi, koska ne kuvastavat tietyllä tapaa sitä miten yhteiskunta suhtautuu ay-liikkeen toimintaan.

Järjestäytymisasteen määräytymistä käsittelevissä tutkimuksissa yksi yleisimmin käytetyistä muuttujista on ollut vasemmistopuolueiden edustajien määrä kaikista edustajista. Tätä muuttujaa on käytetty niin suhdannekierto-, rakennemuutos- kuin instituutioteoria-ajatteluun pohjautuvissa tutkimuksissa. Muuttujalle on löydetä-

vissä selkeä historiallinen perusta, sillä ay-liike ja etenkin sosiaalidemokraattinen puolue ovat olleet hyvin läheisessä vuorovaikutuksessa lähes kaikissa läntisen Euroopan maissa. Pohjoismaissa tämä sidos on ollut erittäin vahva ja on sitä edelleen. Muuttujan vaikutuskanavien erittely puolestaan on kohtalaisen vaikea tehtävä, sillä poliittisessa järjestelmässä vaikutusmahdollisuuksia on niin useita ja niin monella eri tasoilla. Yhtenä tärkeimmistä on kuitenkin lainsäädäntö ja siihen vaikuttaminen (lainsäädäntöä tullaan tarkastelemaan erillisenä muuttujana joten siihen palataan myöhemmin tässä kappaleessa). Empiirisissä tutkimuksissa tällaisten poliittisten muuttujien merkitystä ei ole kuitenkaan todettu yleisesti tärkeäksi selittäjäksi.

Lainsäädäntö voi vaikuttaa järjestäytymiseen useilla eri tavoilla, joista osa voi toimia suoraan taloudellisten perusteiden kautta, osa välillisesti vaikuttamalla ammattiliittojen toimintaympäristöön. Taloudellisten perusteiden muutokset vaikuttavat suoraan työntekijän kustannus/hyöty-suhteeseen, joka välittyy järjestäytymiseen aiemmin kuvatulla tavalla. Suomen tapauksessa relevantti jäsenmaksujen verovähennysoikeus on hyvä esimerkki siitä, miten lainsäädäntö voi vaikuttaa jäsenyyden kustannuspuolen kautta järjestäytymiseen. Hyötypuolella lainsäädännön merkitys on samoin suuri. Lainsäädännöllä määrätään korvauksien ja etuisuuksien tasoa ja kestoja, jotka vaikuttavat työntekijöiden kokonaishyödyn määrään.

Lainsäädännön keinoin pystytään vaikuttamaan myös ei-rahamääräisten tekijöiden kautta talouden aggregaattijärjestäytymisasteeseen. Ammattiliittojen asema työmarkkinoilla on hyvin pitkälti säädelty lainsäädännöllä. Maakohtaiset erot ammattiliittojen neuvotteluoikeudesta ovat hyvä esimerkki tästä. Esimerkiksi Iso-Britanniassa ammattiliiton neuvotteluoikeutta työpaikoilla ei ole kirjattu lakiin, vaan työnantaja voi kieltäytyä neuvottelemasta ammattiliiton kanssa ja sopia työehdoista jokaisen työntekijän kanssa erikseen. Iso-Britannia on muutenkin hyvä esimerkki siitä, miten lainsäädännön keinoin voidaan vaikuttaa järjestäytymiseen. 1980-luvulla Iso-Britannian aggregaattijärjestäytymisaste laski hyvin voimakkaasti ja Freeman & Pelletierin (1990) tekemän tutkimuksen mukaan lähes kaikki tästä laskusta oli selitettävissä työsuhdelainsäädännön muutoksilla. Thatcherin hallintokaudella ammattiliittojen olemassaolon edellytyksiä kavennettiin hyvin voimakkaasti ja nämä muutokset toteutettiin pääsääntöisesti lainsäädännön keinoin. Yh-

teiskunnallisissa ilmiöissä, mitä ay-liike suurimmassa määrin on, toisaalta myös syyseuraus ketjun suunta voi olla kyseenalainen. Disney (1990) on maininnut Iso-Britannian tapauksesta, että ammattiliitoille epäedulliset lakimuutokset saattoivat pikemminkin olla seurausta heikentyneestä ay-liikkeestä kuin syy siihen.

Poliittisen järjestelmän ja lainsäädännön vaikutuskanavat kietoutuvat siis pitkälti yhteen, ja hyvällä syyllä voidaan sanoa, että niiden täydellinen toisistaan erottaminen on mahdotonta. Vaikutuskanavien erittely on vaikeaa myös tutkittaessa yleisen mielipiteen merkitystä järjestäytymisen kannalta. Yleisellä mielipiteellä tarkoitetaan tässä lähinnä yhteiskunnan keskimääräisiä arvoja heijastelevia mielipiteitä, joista voidaan saada tietoa tavallisimmin kyselytutkimuksien avulla. Tämän kaltaisen abstraktin käsitteen mittaaminen on luonnollisesti vain lähinnä suuntaa antavaa eikä sille voida määrittää kovin tarkkoja arvoja. Järjestäytymisasteen määrittämisen tutkimuksessa onkin tavallista, että yleistä mielipidettä ammattiliittojen toimintaa kohtaan mitataan puolesta/vastaan-asteikolla ja tietyille periodeille sen määrittäminen ei onnistu lainkaan.

2.5 Strategiavalinnat

Tämän kappaleen otsikoksi on valittu strategiavalinnat kuvaamaan niitä työmarkkinaosapuolien päätöstekijöitä, joilla voi olla merkitystä ammattiliittojen yhteenlaskettujen jäsenmäärien kannalta. Tämä kappale olisi voitu sisällyttää instituutioteorioiden joukkoon, sillä työmarkkinaosapuolia voidaan pitää yhteiskunnallisina toimijoina, joilla on suuresti merkitystä työmarkkinoiden toiminnan kannalta. Koska nyt kuitenkin tarkastellaan prosesseja joissa mielenkiinnon kohteena on työmarkkinaosapuolien oman toiminnan vaikutus omaan menestymiseen, osio on erotettu omaksi kappaleekseen. Työnantajapuolella kappale keskittyy selvittämään, miten työnantajien suhtautuminen ammattiliiton toimintaan työpaikalla voi vaikuttaa ammattiliittojen jäsenmääriin. Ammattiliittojen puolella tarkastellaan, miten ammattiliittojen organisaatorakenne sekä uusien jäsenten värväämiseen uhratut voimavarat ovat sidoksissa aggregaattijärjestäytymisasteeseen.

2.5.1 Työnantajan strategiavalinnat

Ammattiliittojen kaksijakoista vaikutusta työmarkkinoiden toimintaan kuvataan usein puhumalla ammattiliiton kaksista kasvoista. Suurelle yleisölle tutumpi on ammattiliiton monopolirooli, jolla tarkoitetaan sen kykyä kontrolloida työvoiman tarjontaa tietyllä työmarkkinoiden osa-alueella, ja tämän monopolivoiman turvin vaatia parempia etuja jäsenilleen. Ammattiliiton toiset kasvot, taloudellista tehokkuutta vahvistava rooli, taas viittaa niihin etuihin, mitä yritykselle ja jopa koko kansantaloudelle koituu ammattiliittojen toiminnasta.

Ammattiliiton monopolivoima on yhtenä edellytyksenä sille, että työntekijäpuoli pystyy vaatimaan työnantajilta parempia palkkoja, työskentelyolosuhteita ja muita asioita, jotka pienentävät työnantajan osuutta tuotannon luomasta ylijäämästä. Mitä suurempi ammattiliiton monopolivoima on, sitä suurempi osuus työnantajien voitosta joko siirtyy työntekijöille tai häviää tehokkuustappion seurauksena (c.p.). Tämän perusteella voidaan väittää, että tietyissä tapauksissa työnantajien etuna on pyrkiä toimimaan siten, että ammattiliiton monopolivoima vähenisi. Näin ei kuitenkaan ole aina, koska ammattiliittojen toiminnalla on myös positiivisia vaikutuksia yritysten voittoihin.

Ammattiliiton mukanaan tuomat tehokkuusedut voivat ilmentyä useilla eri tavoilla selkeistä kustannussäästöistä yrityksen ulkoisen kilpailukyvyn paranemiseen. Keskitetyn neuvottelujärjestelmän mukanaan tuomat kustannussäästöt on yksi selkeimmistä, joskaan ei ehkä merkittävimmistä eduista. Yhtenä organisaatioteorian mukaisena etuna on tutkittu yrityksen työvoiman järjestäytymisen vaikutusta yrityksen ulkoiseen tehokkuuteen. Epätäydellisen kilpailun tilanteessa yritysten toimintaan voi liittyä X-tehottomuutta, jolla tarkoitetaan sitä, että samat toiminnot olisi mahdollista suorittaa pienemmillä kustannuksilla (tai vastaavasti samoilla panoksilla saada aikaan suurempi tuotanto). Ammattiliiton toiminnan kohottaessa palkkakustannuksia, yrityksen johto voi olla pakotettu tehostamaan toimintaa, jos vaihtoehtona on toiminnan lopettaminen (Leibenstein 1966). Ammattiliittojen toimintaan voi liittyä myös yrityksen kannalta positiivisia vaikutuksia työntekijöiden ja johdon välisen kommunikaation paranemisesta. Ammattiliiton toimiessa työntekijöiden

edustajana työntekijät pystyvät viestittämään johdolle omia preferenssejään anonyymeinä, ilman pelkoa yksittäiseen työntekijään kohdistuvista 'kostotoimista'. Työvoiman lisääntyneestä vaihtuvuudesta aiheutuu yritykselle kustannuksia, jos työntekijöiden ainoana 'turvallisena' tyytymättömyyden ilmaisukanavana on irtisanoutuminen. Koska yrityksen jättävät työntekijät eivät edusta työntekijöiden preferenssejä keskimäärin (vaan kaikkein tyytymättömimpien), johto jää edelleen tietämättömäksi niistä epäkohdista, joiden korjaaminen olisi tärkeää työntekijöiden kannalta keskimäärin. (Freeman & Meadoff 1979). Näiden positiivisten tekijöiden seurauksena voidaan sanoa, että työnantajalle ei ole aina edullisinta vastustaa ammattiliiton toimintaa, vaan joissakin tapauksissa voi olla työnantajan intressien mukaista jopa suosia liiton toimintaa työpaikalla.

Ammattiliiton toiminnan positiivisten ja negatiivisten aspektien punninta asettaa työnantajan optimointitilanteen eteen. Tämän optimoinnin tuloksena työnantaja valitsee oman suhtautumisensa ammattiliiton toimintaan työpaikalla ja toimii sen mukaan (strategiavalinta). Työnantajalla oletetaan olevan keinoja vaikuttaa oman työpaikkansa työntekijöiden jäsenyyspäätökseen, mikä varmasti pitää paikkansa myös todellisuudessa. Aiemmin on jo mainittu, että yhtenä työntekijän optimointiongelman kustannuspuolen tekijänä on työnantajan suhtautuminen jäsenyyteen. Riski työpaikan menettämisestä tai etenemismahdollisuuksien katkeamisesta ovat esimerkkejä työnantajan ammattiliiton vastustamiskeinoista. Suomessa ammattiliittojen oikeus neuvotella työntekijöiden puolesta keskitetysti on kirjattu lakiin, mutta esimerkiksi Iso-Britanniassa ammattiliiton neuvotteluaseman tunnustaminen on työnantajalle vapaaehtoista, eikä siitä ole määrätty laissa. Tällaisessa ympäristössä työnantajan vastustuskeinot ovat luonnollisesti vieläkin suuremmat.

2.5.2 Ammattiliiton strategiavalinnat

Järjestäytymisasteen määräytymisen tutkimuksessa on 1990-luvulla noussut esiin kysymyksiä siitä, mikä vaikutus ammattiliiton omalla toiminnalla on talouden aggregaattijärjestäytymisasteeseen. Kiinnostus kohdistuu pääasiallisesti siihen, mikä merkitys värväystoiminnan tehokkuudella on talouden aggregaattijärjestäytymisasteelle. Aiheen käsittelyssä on painotettu kahta tekijää. Ensimmäiseksi on kiinnitetty

huomiota siihen, pystyvätkö ammattiliitot omalla värväystoiminnallaan kohottamaan ammattiliittojen yhteenlaskettuja jäsenmääriä vai jakautuvatko jo olemassa olevat jäsenet vain uudelleen eri ammattiliittoihin tehostuneen värväystoiminnan seurauksena. Toisaalta on kysytty, onko värväystoimintaan uhrattu riittävästi voimavaroja ja onko ne kohdistettu oikein.

Ammattiliittojen johdon roolia talouden järjestäytymisasteen määräytymisessä painotti ensimmäisenä Undy et al. (1981). Tämän työn mukaan ammattiliittojen kansallisen tason johto on avainasemassa ammattiliittojen kasvun kannalta. Kansallisen tason johdon päätöksistä riippuu, minkälaisia värväystekniikoita ammattiliitto käyttää, kuinka paljon ammattiliiton voimavaroja uusien jäsenien värväämiseen käytetään ja miten työsuhdeasioista neuvotellaan työnantajien ja hallituksen kanssa. Myöhemmissä tutkimuksissa on nostettu esille, että vaikka tutkimuksessa käytetty lähestymistapa on periaatteessa oikea, niin painopisteen pitäisi kuitenkin olla enemmän paikallisen tason toiminnassa, kuin kansallisen tai alueellisen tason organisaatioissa. Paikallistason organisaatiolla tarkoitetaan yrityksen tai yksittäisen työpaikan tasolla tapahtuvaa toimintaa, joka useissa maissa toteutetaan luottamusmiesjärjestelmän kautta.

Hanckén (1993) ja Kelly & Hendryn (1989) mukaan ammattiliittojen paikallistason toiminnan vaikutus koko talouden järjestäytymisasteeseen on huomattavasti tärkeämpi, kuin keskusliittojen tai kansallisen tason organisaatioiden. Hankén mukaan syynä tähän on se, että paikallisen tason toiminta on usein paras tai joskus jopa ainoa tapa hankkia uusia jäseniä. Jäsenet lisäksi usein arvioivat jäsenyytensä merkitystä juuri paikallisen tason toiminnan kautta. Värväyshypoteesi saa tukea Grogan & Johnstonin (1990) Iso-Britannian nuorille tehdyn kyselytutkimuksen perusteella. Merkittävin syy nuorten työntekijöiden ammattiliiton ulkopuolelle jäämiseen oli se, että kukaan ei ollut pyytänyt heitä jäseneksi. Myös Beaumont & Harrisin (1990) mukaan suuri syy Iso-Britanniassa työntekijöiden ammattiliiton ulkopuolelle jääntiin on se, että ammattiliitot ovat tehneet hyvin vähän sen eteen, että ne saisivat nämä työntekijät jäsenikseen.

Osittain liittyen työmarkkinoiden rakennemuutokseen voidaan kysyä, mikä vaikutus järjestäytymiseen on ammattiliittojen värväystoiminnan kohdistamisella uusille voimakkaasti kasvaville sektoreille. Yhä suurempi osuus talouden työvoimasta työskentelee muualla, kuin ammattiliittojen perinteistä valta-aluetta olevilla sektoreilla. Jos ammattiliittojen resurssien jakamisessa ei oteta huomioon tätä muutosta, voidaan olettaa, että tulevaisuudessa yhä suurempi osa työvoimasta on ammattiliittoihin kuulumattomia. Tässä työssä ammattiliittojen resurssien oikein allokoituminen herättää erityistä mielenkiintoa. Norjan tapauksessa on esitetty, että muihin Pohjoismaihin verrattuna alhainen järjestäytymisaste johtuu ensisijaisesti siitä, että ammattiliitot eivät ole pystyneet organisoimaan 'uusia' työntekijäryhmiä, pääasiassa naisia ja toimihenkilöitä, jäsenikseen.

2.6 Esimerkki nykyaikaisesta matemaattisesta mallista

Holmlund & Lundborgin (1996) artikkeli edustaa ainoana työnä tässä esityksessä matemaattisesti muotoiltuja, työvoiman järjestäytymistä käsitteleviä teoreettisia töitä. Työ käsittelee erilaisten työttömyysvakuutusjärjestelmien vaikutusta työvoiman järjestäytymiseen ja soveltuisi tällaisenaan Suomen ja Norjan järjestäytymisasteiden erojen empiirisen mallittamisen perustaksi.

Holmlund & Lundborgin (HL) teoreettinen työ mallittaa työvoiman järjestäytymisen sekä palkkojen määräytymistä työmarkkinoilla, joissa käytössä on ns. Gentyöttömyysvakuutusjärjestelmä¹¹. Tällä tarkoitetaan työttömyysvakuutusmallia, jossa valtio tukee ammattiliittojen hallinnoimia, jäsenilleen perustyöttömyysturvaa parempaa työttömyysturvaa tarjoamia työttömyyskassoja. HL osoittavat, miten työttömyysvakuutusjärjestelmän organisointi (ts. ammattiliittojen hallinnoima vapaaehtoinen lisäturva vs. valtion ylläpitämä pakollinen järjestelmä) voivat tiettyjen ehtojen täytyessä selittää maiden välisten järjestäytymisasteiden eroavaisuudet. Työssä seurataan pääasiassa Ruotsin ja Norjan välisiä eroja järjestäytymisessä, mutta tilanne on jokseenkin sama, vaikka vertailu suoritettaisiin Suomen ja Norjan

¹¹ Järjestelmä on saanut nimensä Belgialaisen kaupungin mukaan, jossa se otettiin ensimmäisenä käyttöön vuonna 1901.

välillä. Työttömyysvakuutusjärjestelmä on ollut Norjassa valtion ylläpitämä jo vuodesta 1938, kun taas kaikissa muissa Pohjoismaissa käytössä on Gent-järjestelmä. HL:n saamien tulosten mukaan Gent-järjestelmä johtaa korkeampaan järjestäytymisasteeseen kuin pakollinen työttömyysvakuutus, jos järjestelmän rahoitus on suurelta osin valtion tukien varassa, tai jos työntekijät ovat erittäin voimakkaasti riskiä karttavia. Edelleen HL:n mukaan työttömyyskassan jäsenten kustannusosuuden nousu alentaa palkkoja sekä ammattiliittojen jäsenmääriä.

Mallissa käsitellään taloutta, jossa työsopimusneuvottelut käydään toimialoitain ammattiliittojen ja työnantajien välillä ja jokainen (toimialakohtainen) ammattiliitto pyörittää omaa työttömyyskassaa. Liittyessään ammattiliiton jäseneksi työntekijä liittyy samalla työttömyyskassan jäseneksi ja on tällöin oikeutettu perustyöttömyys-turvaa korkeampaan työttömyyskorvaukseen. Ammattiliiton jäsenyyspäätös syntyy työntekijän kustannus/hyöty -optimoinnin seurauksena. Työntekijät arvostavat ammattiliiton tarjoamia palveluja eri tavoin, joten toimialan kaikki työntekijät eivät liity ammattiliittoon/jää ammattiliiton ulkopuolelle. Se, miten työttömyysvakuutus on rahoitettu, vaikuttaa työntekijän jäsenyyspäätökseen ja neuvoteltavan palkan suuruuteen. Korkeampi palkka johtaa suurempaan jäsenmäärään, ja vastaavasti suurempi jäsenmäärä parantaa ammattiliiton neuvotteluasemaa palkkaneuvotteluissa. Koska palkkojen nousulla on myös työllisyyttä alentava vaikutus, ammattiliitto ei voi yksinomaan pyrkiä kohottamaan työntekijöiden palkkoja. Tarkastellaan seuraavassa mallia hiukan lähemmin.

2.6.1 Jäsenyyden kysyntä

Yritykset asettavat työn kysynnän (työllisyyden = N) kun palkkaneuvotteluissa on päädytty tiettyyn palkkaan (w). Työllisyys on tällöin palkan funktio, $N = N(w)$.

Eksogeeninen tuotannon hinta normalisoidaan yhteen. Neuvoteltu palkka koskee kaikkia toimialalla työskenteleviä työntekijöitä, riippumatta ovatko he ammattiliiton jäseniä vai eivät. Toimialan työllisyys allokoituu niin ikään jäsenyydestä riippumatta toimialan työntekijöiden kesken. Todennäköisyys saada työtä on $n = N/L$, missä L on (kiinteä) työvoima toimialalla. Työvoima normalisoidaan myös yhteen,

jolloin saadaan $n = N$. Työvoiman järjestäytymisastetta sekä jäsenten määrää toimialalla merkitään m .

Ammattiliiton jäsenyys pitää sisällään pakollisen työttömyyskassan jäsenyyden. Työntekijä maksaa työssäoloaikanaan sekä ammattiliiton että työttömyyskassan jäsenmaksua, mutta on työttömänä ollessaan vapautettu näistä maksuista ja nauttii lisäksi työttömyyskorvausta. Jotta työntekijöiden jäsenyyden kysyntä ei olisi täsmälleen sama jokaisen työntekijän kohdalla, oletetaan että työntekijät arvostavat ammattiliiton tarjoamia palveluja määrän V , joka vaihtelee työntekijöiden joukossa välillä $[0, \bar{V}]$. Tällöin ammattiliiton jäsenyydestä odotettavissa oleva hyöty yksittäiselle työntekijälle on

$$(1) \quad \Lambda_m = nU(w - c - a) + (1 - n)U(B) + V$$

missä w = palkka, c = työttömyyskassan jäsenmaksu, a = ammattiliiton jäsenmaksu, B = työttömyyskorvaus. Työntekijän hyöty käteenjäävän tulon suhteen on positiivinen ja aleneva, eli $\partial U / \partial(w - c - a) > 0$, $\partial^2 U / \partial(w - c - a)^2 < 0$. Kuluttajahinnat on normalisoitu yhteen, ja tuloverojen vaikutus on jätetty huomioimatta. Ammattiliiton jäsenmaksun a oletetaan oleva vakio koko tarkastelun ajan.

Työttömyyskassan budjettirajoite on seuraava

$$(2) \quad (1 - n)mB = cnm + S(\cdot),$$

missä yhtälön vasen puoli vastaa maksettujen korvausten kokonaismäärää ja oikea puoli työttömyyskassaan kertyviä varoja. $S(\cdot)$ kuvastaa valtion antamaa rahallisen tuen määrää, jonka oletetaan olevan lineaarinen siten että,

$$(3) \quad S = Gm + (1 - \alpha)(1 - n)mB.$$

G on valtion könttätuki ammattiliiton (ja siten työttömyyskassan) jäsentä kohden, ja $(1 - \alpha)$ kuvastaa rajatukea, ts. sitä muutosta valtion tuessa, joka aiheutuu maksettujen kokonaiskorvausten muutoksesta. G voi olla myös negatiivinen, jolloin vaaditaan tietty maksettujen korvausten taso, jotta valtion kokonaistukien määrä kohoaisi positiiviseksi.

Yhtälöistä (2) ja (3) saadaan

$$(4) \quad \alpha m(1-n)B = cnm + Gm,$$

joka voidaan kirjoittaa muotoon

$$(5) \quad c = (1/n)[\alpha(1-n)B - G], \quad 0 \leq \alpha \leq 1$$

HL käyttävät termistä α nimitystä 'degree of experience rating', tekijä käyttää tästä nimitystä työttömyysvakuutuksen haitta-aste. α :n nousu tarkoittaa sitä, että yhä suurempi osa työttömyyskorvausten rahoituksesta on jäsenten vastuulla. c määräytyy yhtälön (2) budettirajoitteen mukaan sen jälkeen, kun palkka on selvillä, koska työllisyys riippuu suoraan palkasta, $n = n(w)$. Työttömyyskassan jäsenyyden kustannuksen muutos, joka aiheutuu palkanmuutoksesta saadaan tällöin derivoimalla yhtälö (5) w :n suhteen; $c_w = -(n_w/n^2)(\alpha B - G)$, $c_w \geq 0$. c_w :n viitataan myöhemmin HL:ia seuraten termillä UI rajapremio (= työttömyysvakuutuksen rajapremio).

Työntekijälle ammattiliiton ulkopuolelle jäämisestä odotettavissa oleva hyöty on

$$(6) \quad \Lambda_{nm} = nU(w) + (1-n)U(b),$$

missä b on perustyöttömyysavustus, $b < B$. Työntekijä valitsee ammattiliiton jäsenyyden, jos $\Lambda_m \geq \Lambda_{nm}$. Työntekijän, joka on indifferentti liittymisen ja liittymättä jättämisen suhteen, ammattiliiton tarjoamien palveluiden arvostusta merkitään V^* , joka edelleen toteuttaa yhtälön (7);

(7)

$$M(.) \equiv n(w)U(w - c(w) - a) + (1 - n(w))U(B) + V^*(m) - n(w)U(w) - (1 - n(w))U(b) = 0$$

Jos $V^* \geq V$, työntekijä liittyy ammattiliittoon, ja jos $V < V^*$, työntekijä ei liity jäseneksi. Järjestäytymisaste saadaan tällöin $m = (\bar{V} - V^*)/\bar{V}$, ja siksi

$V^*(m) = (1-m)\bar{V}$. Derivoimalla yhtälö (7) w :n suhteen saadaan jäsenyysuoran kulmakerroin (w, m) tasossa lausekkeesta $(\partial w / \partial m)_{MS} = \bar{V} / M_w$, missä

(8)

$$M_w = [U(w-c-a) - U(w)]n_w + [U(b) - U(B)]n_w + n(w)[U'(w-c-a)(1-c_w) - U'(w)]$$

Jäsenyysuoran kulmakerroin on positiivinen lähes kaikilla realistisilla parametrien arvoilla. Yhtälön osien voi ajatella koostuvan kolmesta tekijästä (kolmet hakasulkeet). Ensimmäinen hakasulkupari ilmentää ammattiliittoon kuuluvan ja kuulumattoman työntekijän palkan nousun (ja siten lisääntyneen työttömyysriskin) aiheuttamaa kulutuksen arvon muutosta työssäoloaikana. Koska $n_w < 0$ ja $(w-c-a) < (w)$ ensimmäinen termi on positiivinen. Toiset hakasulkeet sisältävät edellämaitun kulutuksen työttömyysaikana. Koska $b < B$, myös toinen termi on positiivinen. Kolmas tekijä puolestaan ilmentää palkan muutoksen vaikutusta jäsenmääriin kulutuksen hyötyarvon kautta, jonka vaikutussuunta ei edellisistä poiketen ole yksiselitteinen. Jos UI rajapremio on hyvin alhainen, palkanlisäyksellä on suurempi positiivinen vaikutus kulutuksen hyötyarvoon ammattiliiton jäsenien kohdalla kuin liittoon kuulumattomilla työntekijöillä, niin pitkään kuin jäsenyydestä aiheutuu kustannuksia eli $(c+a) > 0$. Riittävän korkea rajapremio (joka vastaa vaikutuksiltaan palkanlisän verottamista eli rajaveroastetta) voi tosin syrjäyttää tämän vaikutuksen, vaikkakin täydellinen syrjäytyminen on epätodennäköistä, jos työntekijät ovat riittävästi riskiä karttavia.

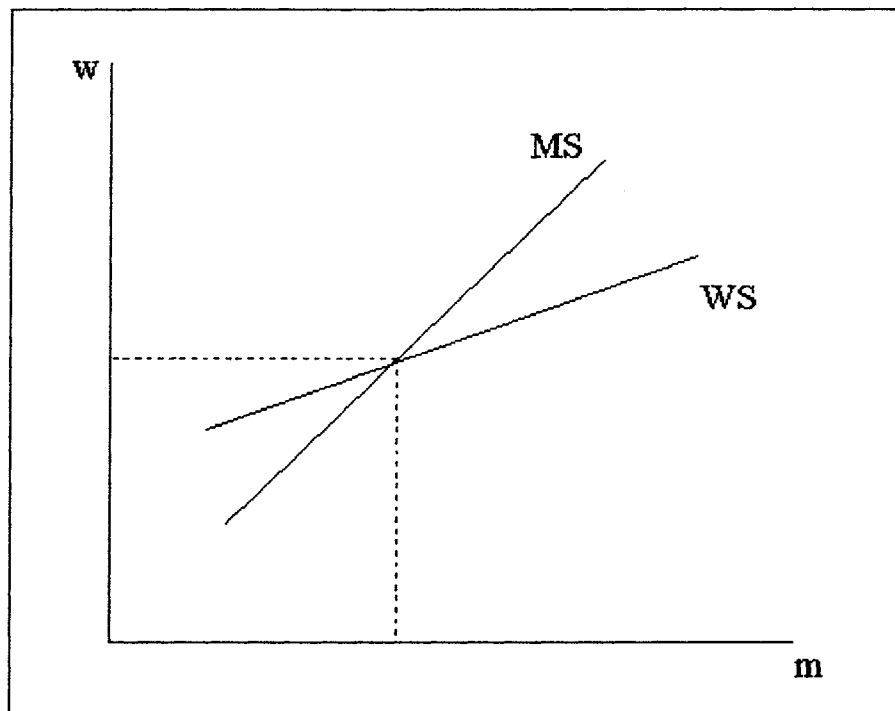
Hyötyfunktio voidaan ilmaista vakiosuhteisen riskinkarttamisen tapauksessa $\delta \equiv -(w-c-a)U''(\cdot)/U'(\cdot)$. Tällöin yhtälön (8) kolmas hakasulkupari voidaan esittää muodossa

$$H(\cdot) \equiv U'(w-c-a)(1-c_w) - U'(w) = U'(w)\left[(1-\bar{ca})^{-\delta} \cdot (1-c_w) - 1\right],$$

missä $\bar{ca} \equiv (c+a)/w$ on ammattiliiton jäsenyyden suhteellinen kustannus ilmaisuna osuutena palkasta. Funktio $H(\cdot)$ on kasvava suhteessa riskin karttamiseen ja on etumerkiltään positiivinen niin pitkään, kun työntekijät ovat voimakkaasti riskiä

karttavia, tai ammattiliiton osuus työttömyyskorvausten kustannuksista ei nouse liian suureksi. Jos työttömyysasteen ja työttömyyskassamaksujen välillä ei ole riippuvuuksia, niin tällöin $c_w = 0$, mikä HL mukaan on tilanne ainakin Ruotsin ja Tanskan tapauksessa. Kuviossa 4 on esitetty jäsenyyssuora (MS) sekä palkanasetanta-suora (WS).

Kuvio 3. Jäsenyyden kysyntä (MS) ja palkanasetanta (WS)

2.6.2 Palkan asetanta

Palkka määräytyy Nash-pelin lopputuloksena, jossa tavoitteena on maksimoida tuloa

$$(9) \quad \Omega(w) = [\Gamma(w) - \Gamma_0]^\beta [\Pi(w) - \Pi_0]^{1-\beta},$$

missä $0 < \beta \leq 1$. $\Gamma(w) - \Gamma_0$ on ammattiliiton vaikutus neuvotteluihin ja $\Pi(w) - \Pi_0$ työnantajien osuus neuvotteluissa. Oletetaan, että ammattiliitto maksimoi mediaanijäsenensä odotettua hyötyä, kun työntekijät on järjestetty heidän ammattiliiton tarjoamien palvelusten arvostuksen mukaiseen järjestykseen. Tällöin ammattiliiton tavoitefunktio on

$$(10) \quad \Gamma(\cdot) = nU(w - c - a) + (1 - n)U(B) + V^{me},$$

missä Vme on mediaanijäsenen antama arvo ammattiliiton tarjoamille palveluille. Jotta voidaan määrittellä se piste, jossa ammattiliiton neuvotteluvara loppuu (Γ_0), on määriteltävä työntekijöiden tulot työtaistelun aikana. Työntekijöiden tulotaso työtaistelun aikana vastaa eksogeenista työttömyyskorvauksen tasoa. Tällöin ammattiliiton neuvotteluvara on nolla (HL nimittää tätä uhkapisteeksi 'threat point') kun

$$(11) \quad \Gamma_0 = U(B) + V^{me},$$

ja ammattiliiton sopimuksesta saadun hyödyn ylijäämä verrattuna neuvotteluja edeltäneeseen tilaan on

$$(12) \quad R(\cdot) \equiv \Gamma(\cdot) - \Gamma_0 = n(w) [U(w - c(w) - a) - U(B)]$$

Yrityksen tavoitteena on maksimoida voittoa, $\Pi(\cdot) = Q(n) - wn$, missä $Q(n)$ on aidosti konkaavi tuotantofunktio. Palkat määräytyvät kuten aiemmin on kuvattu, mutta palkkaneuvottelujen lopputulos riippuu osapuolten neuvotteluvoimasta, joka puolestaan on sidoksissa ammattiliiton edellisen periodin jäsenmäärään. Mitä enemmän toimialalla on ammattiliittoon kuulumattomia työntekijöitä, sitä helpompi tuotantoa on jatkaa myös työtaistelutilanteessa. Toimialalla on $l-m$ liittoon kuulumattomia työntekijää, joista yritys voi käyttää työtaistelun aikana osuuden k tuotantotoimintaan. Tällöin yrityksen uhkapiste voidaan ratkaista maksimoimalla yrityksen työtaistelutoiminnan aikaisia voittoja (Π_c), rajoitteena käytettävissä olevien työntekijöiden määrä eli

$$(13) \quad \Pi_0 = \max_{n_c} \Pi_c = Q(n_c) - w_0 n_c \quad \text{s.e. } n_c \leq k(l-m),$$

missä n_c on liittoon kuulumattomien, työtaistelun aikana työskentelevien työntekijöiden lukumäärä, ja w_0 on ennalta päätetty palkka tässä tilanteessa (= edellisen periodin palkka). Oletuksena $\partial \Pi_0 / \partial m < 0$. Yhtälön (9) maksimointi antaa ensimmäisen asteen ehdoksi

$$(14) \quad W(.) \equiv \beta[\Pi(w) - \Pi_0(m)]R_w(.) + (1 - \beta)R(w)\Pi_w(w) = 0,$$

missä $\Pi_w = -n(w)$. $R(w)$ saadaan yhtälöstä 12 ja siksi

$$(15) \quad R_w(.) = [U(w - c(w) - a) - U(B)]n_w + n(w)U'(w - c(w) - a)(1 - c_w).$$

Jotta Nash-pelillä olisi yksikäsitteinen (interior) ratkaisu, R_w täytyy olla positiivinen, joka merkitsee sitä, että työttömyysvakuutuksen rajapremio c_w ei voi olla liian suuri.

Palkanasetantasuoraksi (w, m) avaruudessa saatiin $(\partial w / \partial m)_{WS} = -W_m / W_w$, missä $W_m = -(1 - \beta)n(\partial \Pi_0 / \partial m) \geq 0$, ja toisen asteen ehtona on, että $W_w < 0$. Palkanasetantasuora kulmakerroin on normaalitapauksissa myös positiivinen (Kuvio 1).

2.6.3 Työmarkkinoiden tasapaino

Tapahtumien kulkua voidaan kuvata intuition tasolla seuraavasti. Ensimmäisen periodin alussa asetetaan palkat edellisen periodin jäsenet annettuna. Kun palkat ovat tiedossa yritykset asettavat työn kysyntänsä [$n = n(w)$] ja työttömyyskassojen maksut tulevat selville [$c = c(w)$]. Seuraavana tehdään jäsenyyspäätökset, kun työvoiman kysyntä ja työttömyyskassan kustannukset ovat selvillä. Työllisyys jakautuu satunnaisesti jäsenten ja ei-jäsenten välillä. Tämän jälkeen käynnistyy tuotanto.

2.6.3.1 Muuttujien vaikutussuunnat

Ottamalla yhtälöstä (7) osittaisderivaatat saadaan yksittäisten muuttujien muutosten aiheuttaman jäsenkysyntäsuoran siirtymät (w, m) tasossa selville. Ilman derivointiakin on selvä, että työttömyysavustuksen b nousu alentaa jäsenmääriä ($n = n(w) < 1 \Rightarrow -(1 - n(w)) < 0$). Valtion konttätuen G nousu ja haitta-asteen α aleneminen lisäävät jäsenmääriä, koska ne alentavat jäsenyydestä aiheutuvia kustannuksia. Työttömyyskorvauksen B nousu puolestaan lisää tavallisesti jäsenmääriä. Tämä näkyy yhtälössä (16)

$$(16) \quad M_B = (1 - n)[U'(B) - \alpha U'(w - c - a)] \geq 0,$$

joka on aina ei-negatiivinen ja tavallisesti positiivinen; etumerkki on positiivinen jos työntekijät ovat riskiä karttavia ja/ tai $\alpha < 1$, koska $w - c - a > B$.

Jäsenyyden kysynnän osalta muuttujien vaikutukset voidaan esittää lyhyesti;

$$m = m(w, b, B, G, \alpha), \text{ missä } m_w > 0, m_b < 0, m_B \geq 0, m_G > 0, m_\alpha < 0$$

Vastaavasti ottamalla yhtälöstä (14) osittaisderivaatat saadaan yksittäisten muuttujien muutosten aiheuttamat palkanasetantasuoran siirtymät selville. Suoran yhtälöistä (14) ja (15) nähdään, että työttömyyskorvauksen rajapreemion c_w nousulla on palkkoja alentava vaikutus, jos preemion taso $c(w)$ pidetään samanaikaisesti vakiona. Työttömyysavustus b ei vaikuta suoraan palkanasetantaan, koska se ei vaikuta jäsenten hyötytasoon. Valtion könttätuen G vaikutus palkkaneuvotteluihin saadaan ottamalla osittaisderivaatta yhtälöstä (14) G :n suhteen:

$$(17) \quad W_G = -(1 - \beta)nU'(w - c - a) + \beta(\Pi - \Pi_0)U''(w - c - a)(1 - c_w) \leq 0.$$

Yleensä könttätuen nousu alentaa palkkaa (tietyissä erikoistapauksissa näin ei välttämättä ole, mutta poikkeustapaukset ohitetaan tässä esityksessä). Työttömyysvakuutuksen haitta-asteen vaikutus palkkoihin ei ole normaalitapauksessa yksiselitteinen. Palkan muutossuunta riippuu yhtälön (18) etumerkistä.

$$(18) \quad W_\alpha = \beta(\Pi - \Pi_0)U'(w - c - a)Bn_w - (1 - n)BW_G$$

Yhtälön oikean puolen ensimmäinen termi sisältää UI rajapreemion ja toinen termi UI preemion tason vaikutuksen palkkoihin. Vastaavasti ensimmäinen termi on negatiivinen ja toinen ei-negatiivinen. Yhtälö (18) voidaan kirjoittaa muotoon, jossa työntekijöiden suhteellisen riskinkarttamisen vaikutus palkkoihin tulee esille.

$$(18') \quad W_\alpha = BU'(\cdot)[\beta\gamma\{\delta\nu(1 - n) - n\varepsilon\} + (1 - \beta)n(1 - n)],$$

missä δ on suhteellisen riskinkarttamisen mittari, $\gamma \equiv (\Pi - \Pi_0)/w$, ja $\nu \equiv (1 - c_w)/(1 - \bar{c}_a) > 0$. ν voidaan esittää myös nettopalkan ($w_n \equiv w - c(w) - a$) joustona suhteessa bruttopalkkaan eli $d \ln w_n / d \ln w$. Jotta yhtälö (18') olisi positiivinen, riskinkarttamisen tulisi olla suhteellisen voimakasta, mutta ei silti äärimmäisen

voimakasta. HL päätyvät suhteellisen riskinkarttamisen lukuarvoon 6,5, jota suuremmilla arvoilla etumerkki muuttuu positiiviseksi. Edelleen aiemmissä tutkimuksissa lasketut arviot ammattiliittojen jäsenten suhteellisen riskinkarttamisen määräs- tä ovat liikkuneet välillä 1 - 4 (Carruth & Oswald 1985, Farber 1978), joten w_α on hyvin todennäköisesti etumerkiltään negatiivinen.

Työttömyyskorvausten nousun vaikutus palkkoihin on

$$(19) \quad W_B = \left[(1-\beta)n^2 - \beta(\Pi - \Pi_0)n_w \right] U'(B) + (\alpha/B)W_\alpha.$$

Yhtälön ensimmäinen termi sisältää tavanomaisen korkeampien työttömyyskorvausten palkkoja kohottavan vaikutuksen ja toinen samanaikaisen UI preemion nousun aiheuttaman palkanmuutoksen. Preemiovaikutus voi olla negatiivinen tai positiivinen, joten se voi joko heikentää tai voimistaa tavanomaista työttömyyskorvausmuutosta. Nettovaikutus on kuitenkin aina positiivinen. Yhtälöistä (17), (18) ja (19) saadaan

$$(19') \quad W_B = -\beta(\Pi - \Pi_0)n_w [U'(B) - \alpha U'(w - c - a)] + F(.) > 0,$$

missä $[U'(B) - \alpha U'(w - c - a)] \geq 0$ ja $F(.) > 0$.¹² Tiivistettynä edellä esitetyt sopeutus- suunnat palkanasetannan osalta voidaan esittää

$$w = w(m, b, B, G, \alpha), \text{ missä } w_m \geq 0, w_b = 0, w_B > 0, w_G \leq 0, w_\alpha < 0.$$

2.6.3.2 Simultaanisuus

Ammattiliittojen jäsenmäärien ja palkkojen määräytyessä yhtäaikaan yksittäiset muuttujat voivat vaikuttaa simultaanijärjestelmään sekä jäsen- että palkanasetanta- kaavion kautta. Järjestelmän muutoksia on tarkasteltava täten kokonaisuutena. Työttömyysavustuksen (b) vaikutus ilmenee vain jäsenkaavion kautta, joten tasa- painossa avustuksen nousu alentaa jäsenmääriä ja palkkoja. Työttömyyskorvauksen (B) nousu puolestaan lisää yksiselitteisesti sekä palkkoja että jäsenmääriä. Muutok-

¹² $F(.) \equiv \alpha(1-n)[(1-\beta)nU'(w-c-a) - \beta(\Pi - \Pi_0)U'(w-c-a)(1-c_w)] + (1-\beta)n^2U'(B) > 0$

set työttömyysturvan rahoituksessa (muuttujat G ja α) vaikuttavat sekä palkanasetannan että jäsenkysynnän kautta ja muutossuunnat eivät näiden muuttujien osalta ole yksiselitteisiä.

Yhtälöissä 20 ja 21 on esitetty sekä jäsenkysyntä että palkanasetantayhtälöiden osittaisderivaatat muuttujan G suhteen ja yhtälöissä 22 ja 23 muuttujan α suhteen.

$$(20) \quad \frac{dw}{dG} = -(1/D_0) [\bar{V}W_G + U'(w-c-a)W_m]$$

$$(21) \quad \frac{dm}{dG} = -(1/D_0) [-U'(w-c-a)W_w + M_w W_G], \text{ missä}$$

$D_0 \equiv M_w W_m - M_m W_w$. Jotta systeemi olisi stabiili, tulee jäsenkysyntäsuoran olla jyrkemmin nouseva kuin palkanasetantasuoran, jolloin $D_0 < 0$. Aiemmin esitetyn perusteella $M_w > 0$, $W_w < 0$, $W_G \leq 0$, $W_m \geq 0$, joten yhtälöiden (20) ja (21) etumerkistä ei voida sanoa yleisellä tasolla mitään. Valtion maksaman kiinteän jäsenkohtaisen tuen nousu voi kohottaa tai alentaa palkkoja ja jäsenmääriä. Kuitenkin on selvää, että palkat ja jäsenmäärä muuttuvat aina samaan suuntaan.

$$(22) \quad \frac{dw}{d\alpha} = -(1/D_0) [\bar{V}W_\alpha - (1-n)BU'(w-c-a)W_m]$$

$$(23) \quad \frac{dm}{d\alpha} = -(1/D_0) [(1-n)BU'(w-c-a)W_w + M_w W_\alpha]$$

Edelleen aiemmin esitetyn perusteella $W_\alpha < 0$. W_α :n vaikutuksen vuoksi myöskään yhtälöiden (22) ja (23) etumerkistä ei voida sanoa mitään varmaa yleisellä tasolla. Riskinkarttamisen tulisi olla erittäin voimakasta, jotta yhtälö (22) muuttuisi etumerkiltään positiiviseksi (pelkkä W_α :n muuttuminen positiiviseksi ei riitä, vaan kaarisulkeiden sisällön on oltava arvoltaan positiivinen), joten todennäköisesti α :n nousu alentaa palkkoja. Samoilla perusteluilla voidaan väittää että α :n nousu todennäköisesti alentaa jäsenmääriä (yhtälö (23)).

2.6.4 Gent vs. pakollinen järjestelmä

HL ovat työnsä pohjalta selvittäneet mikä merkitys erilaisilla työttömyysturvan organisointitavoilla on työvoiman järjestäytymiselle. Kysymys kuuluu, johtaako Gent-järjestelmä aina korkeampaan järjestäytymisasteeseen kuin pakollinen vakuutusjärjestelmä tai mitä oletuksia on tehtävä, jotta näin voitaisiin väittää. HL tutkivat muutosta olettamalla ensin alkutalouden, jossa valtio ei osallistu työttömyysturvan järjestämiseen (rahoitukseen) lainkaan ja sitten tuomalla tähän talouteen sekä pakollisen että Gent-järjestelmän vuoronperään, ja vertailemalla saatuja tuloksia keskenään.

Alkutaloudessa työttömien tulot ovat B_0 ja ne koostuvat markkinoiden ulkopuolelta saaduista ansioista (kotitaloustuotanto yms.). B vastaa työttömyyskassan jäsenen työttömyyskorvausta ja b kassaan kuulumattomien työttömyysturvaa. Alkutaloudessa tällöin pätee $B = b = B_0$. Jos talouteen tuodaan pakollinen järjestelmä (yläindeksi C), tämä aiheuttaa b ja B samanaikaisen nousun. Vaikutukset ovat tasapainossa seuraavat:

$$(26) \quad \left(\frac{dw}{dB}\right)^C = -(1/D_0)\bar{V}W_B^C > 0$$

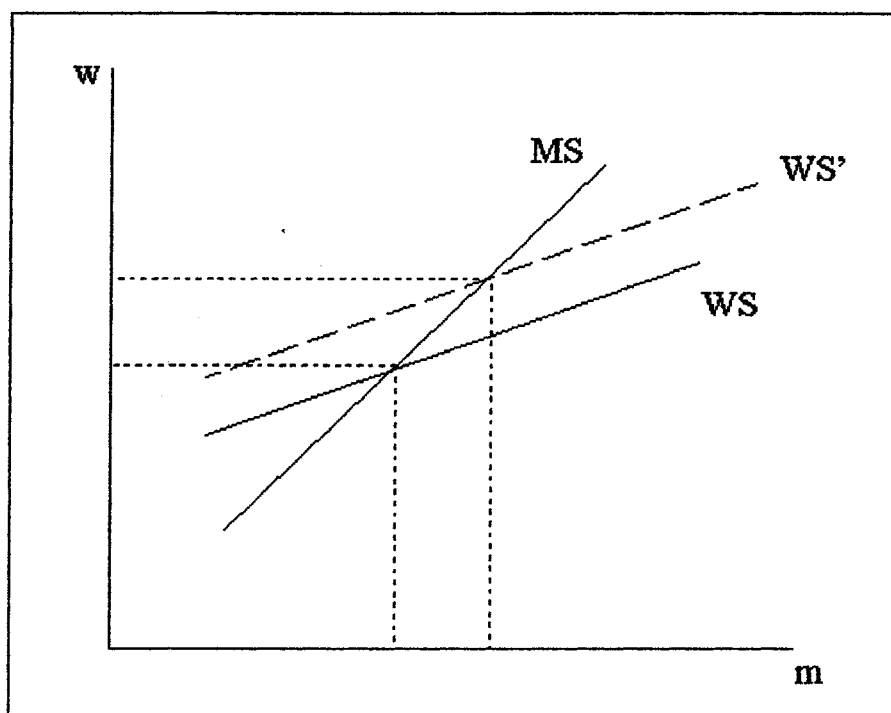
$$(27) \quad \left(\frac{dm}{dB}\right)^C = -(1/D_0)M_w W_B^C > 0, \text{ missä}$$

$$W_B^C = [(1-\beta)n^2 + \beta(\Pi - \Pi_0)]U'(B_0) > 0 \quad (\text{eli } W_B \text{ kun } \alpha = 0 \text{ ja } B = B_0)$$

Yleinen työttömyysajan tulotason nousu lisää paineita palkkojen nousuun mutta jäsenkysyntään sillä ei ole suoranaista vaikutusta¹³. Palkkatason nousun myötä kuitenkin tasapainojärjestäytymisaste nousee (Kuvio 4. Pakollisen työttömyysvakuutusjärjestelmän tuominen alkutalouteen).

¹³ Tämä on selvää kun tarkastellaan yhtälöä (8): $[U(b) - U(B)]n_w = 0$, jos $B = b$.

Kuvio 4. Pakollisen työttömyysvakuutusjärjestelmän tuominen alkutalouteen

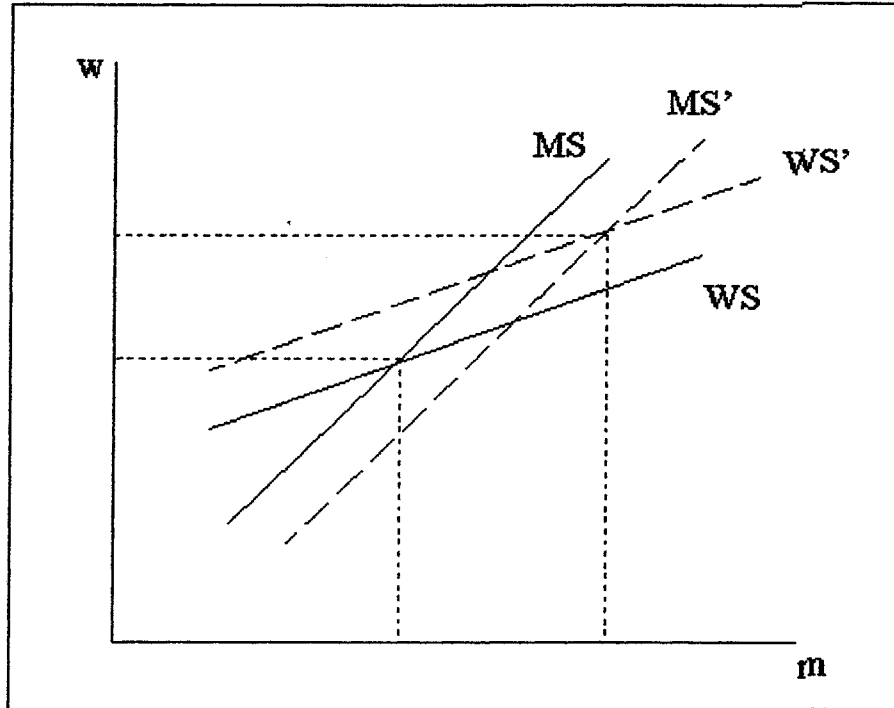
Gent-järjestelmän tuominen alkutalouteen (yläindeksi G) siirtää jäsen- ja palkanasetanta suoria seuraavasti:

$$(28) \quad \left(\frac{dw}{dB}\right)^G = -(1/D_0)[\bar{V}W_B + W_M M_B] > 0$$

$$(29) \quad \left(\frac{dm}{dB}\right)^G = -(1/D_0)[-W_w M_B + M_w W_B] > 0$$

Yhtälössä (28) termi $\bar{V}W_B$ sisältää Gent-järjestelmän vaikutuksen palkkoihin, joka on positiivinen (19'). Termi $W_M M_B$ puolestaan esittää, miten jäsenmäärien kasvu aiheuttaa palkankorotuspaineita. Gent-järjestelmän vaikutus palkkoihin on positiivinen aina kun palkanasetantasuoran kulmakerroin on positiivinen eli $W_M > 0$. Jäsenmäärien muutos on niin ikään positiivinen. Yhtälön (29) termi $-W_w M_B$ esittää MS suoran siirtymistä oikealle (muutos jäsenkysynnässä), jota edelleen vahvistaa WS suoran nousu ylöspäin (palkkojen nousu eli termi $M_w W_B$). Tasapaino muuttuu kuviossa 7 pisteeseen $MS'WS'$.

Kuvio 5. Pakollisen työttömyysvakuutusjärjestelmän tuominen alkutalouteen

Molempien järjestelmien tuominen alkutalouteen nostaa siten palkkoja ja jäsenmääriä. Jotta saataisiin selville johtaako Gent voimakkaampaan järjestäytymiseen kuin pakollinen työttömyysvakuutusjärjestelmä, on tutkittava näiden muutosten suhteellisia voimakkuuksia. Tämä voidaan tehdä vertailemalla yhtälöitä (26) ja (28) sekä (27) ja (29) pareittain. Työttömyyskorvauksen nousun aiheuttama muutos palkassa W_B (yhtälö (19)) voidaan jakaa osiin seuraavasti; $W_B = W_B^C + (\alpha / B)W_\alpha$. Ensimmäinen termi kuvaa normaalia työttömyyskorvausten aiheuttamaa palkan nousua, joka ilmenee molemmissa työttömyysvakuutusjärjestelmissä, yhtälön toinen termi puolestaan esiintyy vain Gent-järjestelmän puitteissa. Yhtälöt (28) ja (29) voidaan tällöin kirjoittaa muotoon

$$(30) \quad \left(\frac{dw}{dB}\right)^G = -(1/D_0) \left[\bar{V} \{ W_B^C + (\alpha / B)W_\alpha \} + W_m M_B \right]$$

$$(31) \quad \left(\frac{dm}{dB}\right)^G = -(1/D_0) \left[-W_w M_B + M_w \{ W_B^C + (\alpha / B)W_\alpha \} \right].$$

Ehdot, joiden vallitessa Gent tuottaa voimakkaamman järjestäytymisen ja palkan voidaan siten kirjoittaa

$$(32) \quad w^G > w^C, \text{ joss} \quad \Phi \equiv \bar{V}(\alpha / B)W_\alpha + W_m M_B > 0,$$

$$(33) \quad m^G > m^C, \text{ joss} \quad \Psi \equiv -W_w M_B + M_w(\alpha / B)W_\alpha > 0.$$

Muuttujan α arvo sekä W_α etumerkki ovat epäyhtälöiden kannalta merkittäviä. Aiemmin on esitetty, että jollei työntekijöiden suhteellinen riskinkarttaminen ole erittäin voimakasta, W_α on negatiivinen. Riskinkarttamisella on merkitystä sekä palkkojen että jäsenmäärien kannalta. Gent-järjestelmässä korvaustason nousu kasvattaa UI preemiota, joka puolestaan voimistaa tavanomaista palkkaefektiä (katso yhtälö (19) jälkeinen kappale). Mitä voimakkaammin työntekijät ovat riskiä karttavia, sitä suurempi on jäsenyyden kysyntä korvaustason nousun seurauksena. Ammattiliiton suhteellisen neuvotteluvoiman (β) merkitys nousee esiin palkanasetantasuoran kulmakertoimen myötä. Monopoli ammattiliiton tapauksessa WS kuvaaja on vaakasuora.

3 KATSAUS EMPIIRISEEN KIRJALLISUUTEEN

Tässä osiossa käydään läpi työvoiman järjestäytymisasteen määräytymistä käsitteleviä empiirisiä tutkimuksia. Varhaisin työ, jota tässä käsitellään on Bain & Elsheikhin artikkeli vuodelta 1976, joka on monella tapaa ollut viitoittamassa myöhempiä tutkimuksia. Tätä aikaisemmista tutkimuksista on syytä mainita ainakin Kaldor (1959), Hines (1964) sekä Ashenfelter & Pencavel (1969), jotka ovat omalta osaltaan vaikuttaneet tutkimusalan alkuaikojen kehitykseen ja siten ansainneet paikkansa aikakirjoissa. Tämä esitys on hyvin suppea suhteutettuna tehtyjen tutkimusten kokonaismäärään, ja tarkoituksena on esitellä vain edustava otos alan tutkimuksesta. Hyvän ja kattavamman kuvan alan tutkimuksesta saa Bean & Holdenin (1994) artikkelista, jossa on lyhyesti käyty läpi useita aiheeseen liittyviä tutkimuksia. Artikkelin lähdeluettelo kertoo myös jotain tutkimustoiminnan vilkkaudesta; lähdeluettelossa mainitaan 101 kirjallisuusviitettä, joista lähes kaikki ovat järjestäytymistä käsitteleviä empiirisiä tutkimuksia.

Tämän esityksen punaiseksi langaksi on valittu kolme teemaa; Iso-Britannia, Pohjoismaat sekä muut tutkimukset. Iso-Britanniaa voidaan pitää alan tutkimuksen ehdottomana kärkimaana ja sen aineistoon keskittyvien tutkimusten määrä on huomiota herättävän suuri. Etenkin 1970-luvun lopulla tapahtuneen järjestäytymisasteen trendimuutoksen seurauksena alan tutkimus levisi räjähdysmäisesti. Tosin aiheita oli käsitelty myös Iso-Britanniassa jo aiemminkin, mutta nykyisiin mittasuhteisiin tutkimusten volyyymi kohosi vasta 1980- ja 90-luvuilla. Taulukossa 1 on esitelty pääasiallisesti Iso-Britanniaan liittyviä tutkimuksia, joita kuvaillaan tarkemmin kappaleessa 3.1. Taulukossa 2 on puolestaan esitelty Pohjoismaiden aineistoilla tehtyjä tutkimuksia, jotka ovat tässä työssä tietyssä mielessä erityisasemassa. Tutkittaessa työvoiman järjestäytymistä Pohjoismaisessa kontekstissa työmarkkinoiden instituutioille on laitettava hyvin paljon painoa. Työttömyysturvajärjestelmän toiminta ja muut pohjoismaiset työmarkkinasuhteiden erityispiirteet ovat näiden tutkimusten keskeisintä antia. Lopuksi taulukossa 3 esitellään niitä tutkimuksia, jotka keskittyvät muiden kuin Iso-Britannian ja Pohjoismaiden aineistoihin. Tähän kohtaan on sovitettu myös ne tutkimukset, joissa tutkitaan useiden maiden aineistoja

samanaikaisesti, jolloin on tavallista, että mukana on myös Iso-Britannia ja jokin Pohjoismaa.

Esiteltävien tutkimusten yhteenlaskettu lukumäärä nousee vain viiteentoista, joten on selvää, että tästä esityksestä jää pois monta sellaista tutkimusta, joita voi pitää ansioiltaan yhtä hyvinä kuin nyt läpikäytäviä tutkimuksia. Mukaan valitut artikkelit muodostavat kuitenkin läpileikkauksen alan tutkimuksesta unohtamatta pohjoismaisille tutkimuksille annettua etusijaa. Osa tutkimuksista on 'klassikoita', joihin viitataan lähes jokaisessa myöhemmin valmistuneessa tutkimuksessa ja jotka näin ovat ansainneet paikkansa listalla. Tällaisia ovat Bain & Elsheikhin (1976) ja Caruth & Disneyn (1988) työt. Sapsfordin (1986) Irlannin ja Van Oursin (1992) Hollannin järjestäytymisasteiden muutoksiin keskittyvät artikkelit edustavat Iso-Britannian ja Pohjoismaiden ulkopuolella tehtyä yksittäisen maan aineistoihin keskittyviä tutkimuksia. Pedersen (1984 ja 1990), Neumann & al. (1991), Kauppinen (1992) ja Pehkonen & Tanninen (1995) edustavat Pohjoismaita ja niiden erityispiirteitä ammatillisen järjestäytymisen tutkimuksessa ja ovat siten itseoikeutettuja tälle listalle. Freeman & Pelletierin (1990) Iso-Britannian työsuhdelainsäädännön muutoksiin perustuva tutkimus samoin kuin Hanckén (1993) ammattiliiton organisatorakennetta korostava tutkimus ovat ansainneet paikkansa tutkimusten 'yksilöllisyyden' perusteella. Green (1992) puolestaan edustaa ainoana (pelkästään) työmarkkinoiden rakennemuutokseen perustuvia tutkimuksia ja on näillä ansioilla päässyt mukaan. Andrews & Naylorin (1994) ja Beaumont & Harrisin (1995) työt ovat hyviä esimerkkejä tutkimuksista, jotka perustuvat yrityksen toimipaikan tason aineistoihin ja samalla ovat suhteellisen uusia tutkimuksia.

3.1 Iso-Britannia

Iso-Britannia on ollut erittäin hedelmällinen tutkimuskohde työvoiman järjestäytymisasteen määräytymistä mallittaville tutkijoille. Yhtenä merkittävänä tekijänä on ollut tilastoaineistojen saatavuus; yhtenäiset aikasarjat alkavat jopa 1800-luvun puolelta. Nykypäivän tutkimuksen kannalta ehkä tärkeämpiä tekijöitä ovat kuitenkin olleet 1970-luvun lopulla tapahtunut muutos järjestäytymisasteen trendissä ja pääministeri Thatcherin aikaansaamat muutokset ammattiliittojen asemassa. Tren-

dimuutoksen osalta voidaan todeta, että Iso-Britannian työvoiman järjestäytymisaste aleni vuosien 1979 ja 1990 välisenä aikana 57,4 prosentista 43,5 prosenttiin, eli noin 1,3 % vuosivauhtia (Andrews & Naylor 1994). Käännettä edeltävänä aikana aggregaattijärjestäytymisasteen trendi oli ollut Iso-Britanniassa nouseva jo vuodesta 1945 lähtien. Thatcherin kaudella tapahtuneet politiikkamuutokset ja ammattiliittojen aseman heikennykset puolestaan mahdollistivat tiettyjen tekijöiden, kuten esimerkiksi lakimuutosten, tutkimisen ja niiden sekä järjestäytymisen välisten riippuvuuksien paljastamisen.

Taulukko 1. Iso-Britannia

Tekijät	Maat ja ajanjakso	Aineiston taso	Teoria pohja	Selitettävä muuttuja	Selittäjät	Menetelmä
Bain & Elsheikh (1976)	UK, USA, S, AUS 1893-1970	Kansantalous	Bc	$\Delta M_t = (M_t - M_{t-1}) / M_t$	$\Delta P, \Delta W, U, \Delta U, D (=M/L^*), \Delta PS, \Delta(W/P),$ politiikkadummy	PNS
Carruth & Disney (1988)	UK 1896-1984	Kansantalous	Bc	$\Delta m_t, m_t = \log M_t$	$\Delta m, m-e, \Delta e, \Delta \Delta e, \Delta p, \Delta w, \Delta(w-p), \Delta u, \Delta \Delta u,$ politiikkadummy	Virheenkorjausmalli/ PNS
Freeman & Pelletier (1990)	UK (EIR) 1945-1986	Kansantalous	It	$D = M/E$	1. D, r, g, LAW, politiikkadummy, trendi, Mfg, p, U, e	PNS, SUR
Green (1992)	UK 1983-1989	Työntekijä	Rm	1. $\Delta D, D = M/E^*$ 2. Y_i	kts. taulukko Green	1. Shift share 2. Linear probit
Andrews & Naylor (1994)	UK 1980-1984	Yritys (WIRS)	Bc/Rm/ It	$D^{84} - D^{80},$ $D = M/E$	kts. taulukko Andrews & Naylor	PNS
Beaumont & Harris (1995)	UK 1984-1990	Yritys (WIRS)	Rm/ St	$D_i^{84} - D_i^{90},$ $D = M/E$	kts. taulukko Beaumont & Harris	painotettu PNS

Pienet kirjaimet viittaavat logaritmoituihin muuttujiin, jos muuta ei mainita. Δ = diskreetti muutos, d =absoluuttiseen muutos. Kohdassa teoriapohja käytetty seuraavia lyhenteitä: Bc= Suhdannekierto, It= Instituutioteoriat, Rm= Rakennemuutos, St= strategiset tekijät. Menetelmä sarakeessa SUR=seemingly unrelated regression, PNS= pienimmän neliösumman menetelmä, Shift share=siirtymä osuus analyysi, Linear Probit= lineaarinen todennäköisyys estimointi

Muuttujat: D= työvoiman järjestäytymisaste, DC= työvoiman järjestäytymisasteen muutos prosenttiyksiköissä, $D^{80,84}$ = järjestäytymisaste vuonna 1980 ja 1984 (Andrews & Naylor), $D_i^{84,90}$ = järjestäytymisaste i:nnessä yksityisen sektorin yrityksessä vuosina 1984 ja 1990 (Beaumont & Harris), E= työlliset, E*= työlliset vähennettynä yrittäjillä (Green), g= työllisyyden kasvu, L= työvoima, L*= L - työnantajat, yrittäjät (tai muut vastaavasti itsensä työllistäneet) sekä asevoimat (Bain & Elsheikh), LAW= laki-indeksi, M= ammattiliittojen jäsenmäärä, Mfg= suorittavan työn tekijöiden osuus työllisistä, P= hinnat, r= ammattiliiton jäsenmäärien 'normaali' muutosvauhti joka aiheutuu järjestäytyneiden työpaikkojen työllisyyden muutoksista, S= dummy arvo 1 jos $P \geq 4\%$ (Bain & Elsheikh), SW= naisten osuus työvoimasta, t= periodi, U= työttömyysaste, W= palkat, Y_i = ammattiliiton jäsenyys dummy i:nnele yksilölle

Taulukossa 1 esitetään pääasiallisesti Iso-Britannian aineistoon keskittyviä tutkimuksia. Bain & Elsheikhin (1976) tutkimuksessa mukana ovat myös USA, Ruotsi ja Australia, mutta koska varsinainen mallittaminen on tehty Iso-Britannian aineistolla artikkeli käsitellään jo tässä kappaleessa. Samoin Freeman & Pelletierin (1990) työssä pääpaino on Iso-Britannian järjestäytymisen selittämisessä ja Irlanti on työssä mukana lähinnä vain verrokkimaana.

Bain & Elsheikhin (1976) työn pyrkimyksenä on ollut mallittaa ammattiliittojen jäsenmäärien muutosta siten, että malli toimisi myös siirryttäessä maasta ja ajanhetkestä toiseen. Ammattiliittojen jäsenmäärien (tai järjestäytymisasteen) muutoksia oli mallitettu jo tätä työtä aiemminkin; Iso-Britanniassa työtä oli tehnyt Hines (1964) ja Yhdysvalloissa Ashenfelter & Pencavel (1969). BE:n mukaan näissä aiemmissa ekonometrisissä regressiomalleissa oli kuitenkin useita heikkouksia, niin teoreettisia, metodologisia kuin tilastollisia, joita hyvässä mallissa ei saisi olla. BE eivät lähestyneet ammattiliiton jäsenyyden ongelmaa tavallisen kysyntä/tarjonta kehikon avulla, kuten aiemmin oli tehty, vaan jäsenyyden katsottiin riippuvan sekä työntekijän halukkuudesta että mahdollisuudesta kuulua ammattiliittoon. Tämä viitekehityksen uudelleenmuotoilu onkin ehkä yksi BE:n mallin merkittävin poikkeama aiemmista tutkimuksista, sillä varsinaisesti muuta uutta BE työ ei tutkimuskenttään tuonut. BE muuttajat (jotka on käyty tarkemmin läpi teoriaosiossa) olivat suurelta osin samoja, kuin mitä aiemmissa suhdanneteoreettisissa malleissa oli käytetty.

BE mallin yleinen muoto on

$$\Delta m_t = f(\Delta P, \Delta W, U, D_{t-1}, \varepsilon)$$

Lyhyesti esitettynä BE mallissa ammattiliittojen jäsenmäärien suhteellinen muutosvauhti riippuu kuluttajahintojen P suhteellisesta muutosvauhdista (+), palkkojen W suhteellisesta muutosvauhdista (+), työttömyyden U tasosta/suhteellisesta muutosvauhdista (-) ja viivästetystä järjestäytymisasteen D tasosta (-). Suluissa on esitetty muuttujan oletettu vaikutussuunta, ja ε tarkoittaa satunnaista virhetermiä. Selittävillä muuttujilla oletetaan olevan vaikutusta työntekijöiden järjestäytymiseen, koska

ne vaikuttavat työntekijän ammattiliittoon kuulumisen halukkuuteen tai mahdollisuuksiin tai molempiin.

BE estimoivat mallinsa Iso-Britannian yli 80 vuotta pitkään aineistoon. Kaikki selittävät muuttajat olivat Iso-Britannian tapauksessa tilastollisesti merkittäviä ja odotetun suuntaisia. Samat muuttajat selittävät ammattiliittojen jäsenmäärien kasvua myös lyhyemmille periodeille estimoituna, eli malli on stabiili ajassa. Koko periodin jäsenmäärien vaihtelusta malli selitti noin 70 prosenttia. Kun mallia yritettiin sovitaa myös USA:n, Ruotsin ja Australian aineistoihin, malliin oli kuitenkin tehtävä muutoksia. USA:n ja Australian kohdalla mukaan oli otettava politiikkadummy, joka kuvasi valtiovallan toimintaa tietyillä periodeilla.

Pääasiallisin kritiikki, mitä BE malli on saanut, kohdistuu mikroperustan puutteisiin, PNS-estimointimenetelmän heikkouksiin ja siihen, että ammattiliiton oletetaan olevan organisaationa täysin passiivinen suhteessa ympäristöön. Mikroperustan puutteiden ja organisaation passiivisuuden merkityksiä on käsitelty jo aiemmin kappaleissa 2.1 ja 2.5. PNS menetelmän heikkoutena selvimmin tulee esille muuttajien riippumattomuusoletuksen rikkominen. Selittävien muuttajien riippumattomuuden oletaminen on ristiriidassa arkiajattelun ja kansantaloustieteen perusopetusten kanssa. Palkkojen ja hintojen sekä työllisyyden ja jäsenmäärien väliset simulaanisuudet ovat ilmeisiä, mikä aiheuttaa estimaattien harhaisuutta. Lisäksi metodologisena ongelmana nousee esiin lyhyt- ja pitkäkestoisen vaihtelun erottaminen toisistaan. BE kiinnostuksen kohteena ovat vain sellaiset muuttajat, jotka vaikuttavat jäsenmääriin riittävän lyhyellä aikavälillä, eli tutkitaan poikkeamaa trendistä. Carruth & Disneyn (1988 s.4) mukaan kuitenkin työllisyyden tai työvoiman muutoksen huomioiminen järjestäytymisastetta (viivästettynä selittävä muuttaja BE mallissa) laskettaessa aiheuttaa sen, että trendi- ja lyhytkestoista muutosta ei voida erottaa toisistaan eksplisiittisesti. Carruth & Disneyn (1988) nykyaikaisempaa ekonometriaa edustava malli onkin osoittautunut paremmaksi kuin BE malli, BE aineistoon sovitettuna. Malli on toimiva myös ennustetarkoituksessa, ja Carruth & Disneyn mukaan vuoden 1979 trendimuutos on mallin mukaan ennustettavissa.

Carruth & Disney (1988) pyrkivät omassa työssään erottamaan trendin- ja syklinomaisen muutoksen toisistaan eksplisiittisesti. Pitkällä aikavälillä jäsenmäärien muutos on sidoksissa potentiaaliseen jäsenmäärään, jota mitataan työllisyydellä. Poikkeamat trendistä taas ovat riippuvaisia aiemmista jäsenmäärien muutoksista, työllisyyden, työttömyyden ja reaalipalkkojen muutoksista, sekä työllisyyden ja työttömyyksen muutosvauhteista. Carruth & Disneyn (CD) mallin yleinen muoto on (seuraten Davidson *et al.* 1978¹⁴).

$$m = f(m_{-i}, e_{-i}, p_{-i}, w_{-i}, u_{-i})$$

missä $m = \log$ jäsenmäärä, $e = \log$ työllisyys, $p = \log$ vähittäismyyntihintaindeksin muutos, $w = \log$ tuntiansioindeksin muutos, $u = \log$ työttömyys. Alaindeksi i viittaa muuttujan nykyiseen sekä viivästettyyn arvoon ($i = 0 \dots 3$). Yleisen muodon testaamisen ja merkityksettömien muuttujien poistamisen jälkeen CD päätyivät täsmälliseen muotoon

$$\Delta m_t = a_0 \Delta e_t + a_1 \Delta \Delta e_t + a_2 (m - e)_{t-1} + a_3 \Delta p_{t-1} + a_4 \Delta w_{t-1} + a_5 \Delta u_t + a_6 \Delta \Delta u_t + a_7 \Delta m_{t-1} + a_8 \Delta m_{t-2} + a_9 m_{t-3} + \varepsilon_t$$

Mallin mukaan tämän vuoden jäsenmäärä on sama kuin edellisen vuoden jäsenmäärä sopeutettuna

1. työllisyyden suhteellisella muutoksella viime vuodesta, ja riippuen onko muutos positiivinen vai negatiivinen;
2. työttömyyden suhteellisella muutoksella ja muutosvauhdilla;
3. reaalipalkkojen suhteellisella muutoksella.

Lyhyen aikavälin vaikutuksia muutetaan lisäksi tuomalla malliin mukaan viivästetty järjestäytymisaste. PNS-estimoinnilla saatujen tulosten mukaan työttömyys, työllisyys ja virhekorjaustermi ovat oikean suuntaisia ja tilastollisesti erittäin merkit-

¹⁴ Davidson & al malli on

$$m_t = \sum_{i=0}^3 \alpha_i m_{t-i} + \sum_{i=0}^3 \beta_i e_{t-i} + \sum_{i=0}^3 \delta_i p_{t-i} + \sum_{i=0}^3 \tau w_{t-i} + \sum_{i=0}^3 \sigma u_{t-i} + \varepsilon_t$$

missä kreikkalaiset kirjaimet ovat kertoimia ja muuttujat kuten yllä CD työssä.

täviä. Estimoiduilla kertoimilla on lopulta laskettu trendinmukaiset järjestäytymisasteet, olettaen erilaiset työllisyyden ja reaali-palkkojen kasvuvauhdit. Tulosten mukaan alempi reaali-palkkojen kasvuvauhti lisää järjestäytymistä voimakkaasti. Työttömyyden muutos oli myös näin laskien erittäin merkitsevä ja negatiivinen, mutta sen merkitys järjestäytymiseen heikkeni muutosvauhdin kiihtymisen tai hidastumisen myötä. Mitä suhdanneherkempi talous on, sitä pienempi vaikutus työttömyydellä on ammattiliittojen jäsenmääriin. CD testasivat myös poliittisen ympäristön vaikutusta järjestäytymiseen. Poliitiikkadummy (0 = vain konservatiivit hallituksessa, 1 = muut vaihtoehdot) osoittautui merkittäväksi koko ajanjakson selittäjäksi ja oli ennako-odotusten mukaisesti positiivinen.

Freeman & Pelletierin (1990) tutkimuksessa kyseenalaistetaan suhdannekierto- ja rakennemuutosmallien kyky selittää Iso-Britannian alenevaa järjestäytymisastetta ja etenkin 1970-luvun lopulla tapahtunutta käännettä trendissä. FP:n mukaan suurempi merkitys ammattiliittojen jäsenmäärille on työsuhdelainsäädännöllä ja trendimuutoksen osalta etenkin niillä lakimuutoksilla, joita Iso-Britanniassa tehtiin Thatcherin hallintokaudella 1980-88. Iso-Britanniassa ammattiliittojen neuvottelu-oikeuksista ei ole vuosia 1971-74 ja 1976-80 lukuunottamatta säädetty laissa mitään (työnantaja voi halutessaan estää ammattiliiton toiminnan työpaikalla ja kieltäytyä sopimasta työsuhdeasioista keskitetysti), joten työsuhdelainsäädännön muutoksilla uskotaan olevan suuri merkitys ammattiliittojen aseman kannalta (Beaumont & Harris 1995 s. 392).

Uudet lait jaettiin neljään eri luokkaan ja koodattiin asteikolle yhdestä viiteen siten, että ammattiliittojen kannalta suotuisin laki saa arvon 5. Lakiluokista kaksi liittyi suoraan ammattiliiton toimintaan (työnantajan/ammattiliiton neuvottelu-oikeudet sekä yksilön oikeus kuulua tai olla kuulumatta liittoon) ja toiset kaksi ammattiliittojen ja työnantajien neuvotteluvoiman säätelyyn. FP:n mukaan laki-indeksi osoittaa merkittäviä muutoksia Iso-Britannian työsuhdelainsäädännössä vuosien mittaan. Ammattiliittojen asema parani (indeksi kasvaa) tasaisesti 1940-luvun alkupuolelta 70-luvulle, jota seurasi merkittävä muutos vielä parempaan suuntaan. 1980-luvulla ammattiliittojen juridinen ympäristö huononi voimakkaasti ja indeksin mukaan se

vastasi 1940-luvun toimintaympäristöä. Irlannissa, jota FP käyttävät vertailumaana, laki-indeksi kohoaa tasaisesti eikä vastaavaa käännettä 1980-luvulla siellä tapahdu.

Laki-indeksi liitettiin selittäjäksi PNS-regressiomalliin, missä muina selittäjinä olivat politiikkadummy (0= konservatiivit vallassa), trendi, viivästetty järjestäytymisaste (selitettävä muuttuja) sekä suhdannemuuttujia (suorittavan työn osuus työllisyydestä, log vähittäismyyntihintojen muutos, työttömyysaste, log työllisyyden muutos). Regression tulosten mukaan laki-indeksillä, suorittavan työn osuudella, työttömyydellä ja hintainflaatiolla on positiivinen vaikutus järjestäytymiseen, kun taas politiikkadummylla ei ole merkitystä. Tulos, jonka mukaan työttömyys lisää järjestäytymistä, on ristiriidassa useimpien muiden tutkimusten kanssa, mutta työn tekijät itsekin suhtautuvat siihen varauksella. Johtopäätöksenä FP ilmoittavat, että suurin osa 1980-luvulla tapahtuneesta Iso-Britannian järjestäytymisasteen laskusta voidaan johtaa työsuhdelainsäädännön muutoksista.

Disneyn (1990) mukaan FP:n käyttämä menetelmä sisältää muutamia metodologisia ongelmia. Ammattiliittojen kannalta epäedulliset lait esitellään usein voimakkaan työttömyyden aikoina, jolloin ammattiliittojen neuvotteluasema on heikko. Tällöin suhdannekiertomuuttujien ja laki-indeksin väliset kolinearisuudet estävät pätevien tilastollisten johtopäätösten tekemisen. Disney mainitsee myös, että kausaalisuuden 'suunnan' voi ajatella olevan myös vastakkainen kuin mitä FP esittävät. Sen sijaan, että lakimuutokset heikentävät ammattiliittoja, heikot ammattiliitot voivat mahdollistaa epäsuotuisien lakien syntymisen.

Greenin (1992) työssä tutkitaan rakennemuutostekijöiden suhteellista merkitystä työvoiman järjestäytymiselle Iso-Britanniassa hyödyntäen vuoden 1983 kotitalouskyselyn (General Household Survey) ja vuoden 1989 työvoimakyselyn (Labor Force Survey) vastauksista koottuja aineistoja. Green on määritellyt aiempien tutkimusten perusteella 7 rakennetekijää, joilla katsotaan olevan vaikutusta järjestäytymiseen. Nämä tekijät ovat sukupuoli, asema työmarkkinoilla, yrityskoko, toimiala, maantieteellinen sijainti, ammatti ja ikäryhmä. Taulukossa 4 on rakennetekijöiden lisäksi esitetty mahdolliset muuttujan arvot, ref. viittaa perusryhmään, mihin muita vastauksia suhteutetaan tehtäessä tilastollista päättelyä.

Taulukko 2. Green (1992) muuttajat

SUKUPUOLI (nainen = 1, mies = 0)	AMMATTI (verrokkiryh. = osittain ammattitaitoinen)
STATUS (osa-aika = 1, kokoaika = 0)	Suurten toimipaikkojen johtajat
TOIMIPAIKAN KOKO ($\leq 25 = 1, \geq 25 = 0$)	Pienten toimipaikkojen johtajat
TOIMIALA LUOK. (verrokkiryh. = 0)	Asiantuntija
1 - 7	Keskitason johto
ALUE (verrokkiryh. =East Midlands)	Alempi johto
North	Yksityisyrittäjä
Yorkshire & Humberside	Työnjohto
North West	Ammattitaitoinen työ
West Midlands	Ammattitaidoton työ
East Anglia	Maatalous
Greater London	Puolustusvoimat
Rest of South East	IKÄLUOKKA
South West	16 - 24
Wales	35 - 44
Scotland	45 tai yli

Lähde: Green (1992) s. 453

Green raportoi, että vuosien 1983 ja 1989 välisenä aikana järjestäytymisaste aleni kaikkien ryhmien kaikissa muuttujissa, paitsi toimialalla 'maa- ja metsätalous, kalastus' (sic 0), jossa se pysyi samana sekä ammattiluokassa 'maataloustyöntekijät', jossa järjestäytymisaste kohosi vajaan prosenttiyksikön. Työntekijöiden suhteellinen osuus puolestaan aleni (muutamain poikkeuksin) niissä ryhmissä, joissa järjestäytymisaste on perinteisesti ollut korkeampi kuin koko luokassa (eli miehet, nuoret, suorittavan työn tekijät ...) ja kohosi vastaavasti alemman järjestäytymisasteen ryhmissä. Green suoritti tilastollisen testauksen ensivaiheessa käyttämällä siirtymäosuus analyysia (shift share analysis), jonka avulla rakennemuutokset saadaan kvantifioitua. Tällöin aggregaattijärjestäytymisasteen muutokset jaetaan kolmeen komponenttiin; järjestäytymisasteen muutos ryhmittäin (työntekijöiden osuus ryhmien sisällä vakioitu vuoden 1983 tasolle), työntekijäosuuksien muutos ryhmittäin (järjestäytymisaste vakioitu ryhmittäin vuoden 1983 tasolle) ja näiden yhteisvaikutukseen (vaikutus vähäinen). Muutokset voidaan kirjoittaa muotoon

$$\Delta U = \sum (u_i^{89} - u_i^{83}) n_i^{83} + \sum (n_i^{89} - n_i^{83}) u_i^{83} + \sum (u_i^{89} - u_i^{83}) (n_i^{89} - n_i^{83}),$$

missä, U = aggregaattijärjestäytymisasteen lasku, u_i = järjestäytymisaste ryhmässä i , n_i = ryhmän i kaikkien työntekijöiden suhteellinen osuus, yläindeksi viittaa vuoteen ja summa käy yli kaikkien ryhmien.

Tulokset vahvistavat sen, että rakennemuutoksen vaikutus järjestäytymisasteen laskuun on jokaisessa luokassa merkittävä, joskin kooltaan pieni. Joka luokassa yli 80 prosenttia laskusta selittyy ryhmien sisäisen järjestäytymisasteen laskulla. Luokissa toimiala, ammatti ja yrityskoko voidaan yli 10 prosenttia aggregaattijärjestäytymisasteen laskusta selittää työntekijöiden määrän suhteellisilla muutoksilla.

Green jatkaa analyysiaan tutkimalla, kuinka paljon rakennemuutostekijät yhteensä selittävät järjestäytymisasteen muutoksesta kyseisellä periodilla lineaarisen todennäköisyysmallin avulla¹⁵. Malli on muotoa

$$Y_i = \beta X_i + v_i,$$

missä Y_i on 0/1 dummy ammattiliiton jäsenyydelle, X_i on muuttujien vektori, joka koostuu esitellyistä luokista, β on kertoimien vektori ja v_i virhetermi. Mallin antama ennuste sille, että i :nnes työntekijä kuuluu ammattiliittoon, ilmoitetaan todennäköisyytenä. Green ilmoittaa erityiseksi ongelmaksi sen, että koska vuoden -89 kyselyssä ei tiedusteltu voisiko työntekijä niin halutessaan kuulua ammattiliittoon, työntekijän ammattiliittoon kuulumisen halukkuuden ja mahdollisuuksien muutosta ei voida erottaa toisistaan. Ammattiliittojen läsnäolo työpaikoilla on kuitenkin vähentynyt tällä ajanjaksolla, joten osa aggregaattijärjestäytymisasteen muutoksesta johtuu siten yksinkertaisesti siitä, että osa työntekijöistä ei olisi voinut kuulua ammattiliittoon. Tämä luonnollisesti vaikeuttaa rakennemuutoshypoteesin testaamista. Aggregaattijärjestäytymisasteen muutos voidaan kirjoittaa

$$\Delta U = (\hat{\beta}^{89} - \hat{\beta}^{83}) \bar{X}^{89} + (\bar{X}^{89} - \bar{X}^{83}) \hat{\beta} + (\hat{\beta}^{89} - \hat{\beta}^{83}) (\bar{X}^{89} - \bar{X}^{83}),$$

missä ensimmäinen termi yhtälön oikealla puolella kuvastaa muutoksia ammattiliittoon kuulumisen todennäköisyyksissä (rakennetekijät vakioitu), toinen termi rakennemuutoksen vaikutusta (ammattiliittoon kuulumisen todennäköisyys vakioitu) ja kolmas termi näiden yhteisvaikutus (kooltaan pieni). Tulosten mukaan noin 30 prosenttia periodin aikana tapahtuneesta aggregaattijärjestäytymisasteen alenemisestä voidaan johtaa rakennemuutostekijöihin. Greenin mukaan aineiston puutteista

¹⁵ Koska eri luokat ovat limittäisiä, johtopäätösten teko pelkästään laskemalla muuttujien vaikutukset yhteen ei ole mahdollista.

johtuen tätä 30 prosenttia voi kuitenkin pitää vain ylärajana rakennetekijöiden yhteisvaikutukselle, ei absoluuttisena arvona.

Andrews & Naylorin (1994) tutkimus käsittelee niin sekä suhdannekiertoteorioiden kuin myös rakennemuutos- ja instituutioteorioiden väittämien paikkansapitävyyttä Iso-Britanniassa vuosien 1980 - 84 välisenä aikana. Lähtökohtana Andrews & Naylorilla (AN) on teorioiden epätarkkuudet ja päällekkäisyydet. Pienten (tai suurten) tehdasyksiköiden lopettaminen lamakausina ja työn joustavuuden kasvu lisääntyvän osa-aikatyön seurauksena voimakkaan työttömyyden kausina ovat esimerkkejä siitä, miten suhdannekierto- ja rakennemuutostekijät nivoutuvat yhteen. Järjestäytymisasteen muutoksiin vaikuttavien tekijöiden etsiminen on siten monitahoinen ongelma, ja AN mielestä onkin todennäköistä, että yhden teorian perusteella ei järjestäytymistä pystytä selittämään. AN kuvaavat teorioita mustiksi laatikoiksi, joiden sisään tässä tutkimuksessa halutaan katsoa analysoimalla vuosien 1980 ja 1984 WIRS¹⁶ aineistoja.

Yrityksen toimipaikan tasolla kerätty aineisto antaa mahdollisuuden tutkia, miten toimipaikan sisäinen järjestäytymisaste on muuttunut periodilla. Jos suhdannekiertoteorian oletetaan pitävän paikkansa, toimipaikkojen järjestäytymisasteiden tulisi alentua työttömyyden ja reaalipalkkojen nousun myötä (tosin reaalipalkkojen vaikutus ei ole aivan näin yksiselitteinen). Jos taas toimipaikkojen sisäinen järjestäytymisaste pysyy vakiona periodilla, niin tämä tukee rakennemuutosteorian väittämiä. Lopulta, jos järjestäytymisaste alenee tasaisesti kaikissa toimipaikoissa, niin AN:n mukaan tämä ilmentää jotakin aggregaattitason ilmiötä, mitä WIRS aineiston avulla ei voida tutkia.

AN painottavat, että sellaisten muuttujien löytyminen, jotka selittävät yritysten välisten järjestäytymisasteiden vaihtelua, ei tarkoita sitä, että samat muuttujat selittäisivät järjestäytymisasteen muutoksia ajassa. Tämä yksinkertaisesti sen vuoksi, koska näiden tekijöiden ei tarvitse itse muuttua ajassa. Silti järjestäytymisasteen taso voi olla korreloitunut muutoksen kanssa. Yhteistekijän vaikutus voidaan katsoa

¹⁶ Workplace Industrial Relations Survey, laajin yksittäisen yrityksen tasolla suoritettu työelämän rakenteita selvittelevä kyselytutkimussarja Iso-Britanniassa.

vain lyhyen aikavälin vaikutukseksi, koska pitkällä aikavälillä järjestäytymisaste lähestyisi nolaa tai ykköstä. AN mukaan 80-luvun alussa, jolloin Iso-Britanniassa tapahtui paljon merkittäviä muutoksia taloudessa ja työmarkkinasuhteissa, tällaiset lyhyen aikavälin vaikutukset voivat kuitenkin selittää järjestäytymisasteen muutoksista hyvin suuren osan.

AN:n mallin lähtökohtana on yksinkertainen poikkileikkausmalli

$$y_{it} = \gamma_t + \beta_t x_{it} + u_{it}; t = 1, 2; i = 1, \dots, N$$

Yksittäisen selittävän muuttujan x vaikutus selitettävään muuttujaan voi olla eri ajankohtina erilainen, jonka vuoksi kertoimella β on myös alaindeksi t kuvaamassa eri ajankohtia. Riippuvana muuttujana AN käyttävät järjestäytymisasteen muutosta. Malli voidaan tällöin kirjoittaa estimoitavaan muotoon;

$$y_{i2} - y_{i1} = (\gamma_2 - \gamma_1) + \beta_2 x_{i2} - \beta_1 x_{i1} + \varepsilon_i$$

missä $\varepsilon_i \equiv u_{i2} - u_{i1}$. Malli voidaan kirjoittaa edelleen muotoon, jossa kertoimien merkitys tulee selvennäväksi;

$$y_{i2} - y_{i1} = (\gamma_2 - \gamma_1) + \frac{\beta_2 + \beta_1}{2} (x_{i2} - x_{i1}) + (\beta_2 - \beta_1) \left(\frac{x_{i2} + x_{i1}}{2} \right) + \varepsilon_i$$

Jos nolahypoteesia $H_0 : \beta_1 + \beta_2 = 0$ ei hylätä, tällöin mallitetaan järjestäytymisasteen muutosta, joka liittyy selittävän muuttujan keskimääräiseen tasoon, joka on yllä kuvattu lyhyen aikavälin vaikutus. Samoin, jos $H_1 : \beta_1 = \beta_2$ ei hylätä, tällöin mallitetaan järjestäytymisasteen muutosta, joka liittyy selittävän muuttujan muutokseen. Taulukossa 5 on esitetty AN:n käyttämät muuttujat.

Taulukko 3. Andrews & Naylor (1994) muuttujat:

UREG	alueellinen työttömyys
WOREG	alueelliset reaaliset ansiot
WOIND	toimialan reaaliset ansiot
PML	suorittavan työn tekijöiden osuus
SIZE	työllisyys
OC	organisatorinen muutos
CS	closed shop
PRE	saapumista edeltävä closed shop
PSK	ammattitaitoisten suorittavan työn tekijöiden osuus
PFMAN	naispuolisten suorittavan työn tekijöiden osuus
W	reaaliansiot, suorittava työ, miehet
RENT	ei kilpailua
LCRNF	-log (yritysten määrä 4-numeroinen toimialaluokitus), vain Mfg
CR5SAL	5-yrityksen keskittymisaste (myynnit) 3-numeroinen toimialaluokitus, vain Mfg

Lähde: Andrews & Naylor (1994) s.423

Jokainen muuttuja regressoitiin erikseen PNS-menetelmää käyttäen. Tämä sen vuoksi, että AN:n mukaan ei ole lainkaan selvää, ovatko kaikki muuttujat eksogeenisia. AN:n saamien tulosten mukaan reaali-palkkamuuttujien vaikutus järjestäytymisasteen muutoksiin toimipaikan tasolla on suhdannekiertoteorian vastainen. Alueellisen reaali-palkkamuuttujan (WOREG) 10 prosentin nousuun liittyi 2 prosentin kasvu järjestäytymisessä. Reaali-palkka (W) ja toimialakohtaiset reaali-ansiot puolestaan selittivät vain järjestäytymisasteen vaihtelua yritysten välillä, ei sitä miksi järjestäytymisasteen muutos keskimäärin on negatiivinen. Myöskään alueellinen työttömyys (UREG) ei tue suhdannekiertoteorian väittämää, jonka mukaan korkeaan työttömyysasteeseen liittyy alhainen järjestäytyminen. Työttömyyden lisääntyminen kasvatti myös järjestäytymisastetta alueittain. Muiden suhdannemuuttujien vaikutuksia ei WIRS aineiston avulla pystytä selvittämään.

Rakennemuutostekijöiden osalta merkittäviksi osoittautuvat vain naisten suhteellinen osuus suorittavan työn tekijöistä (PFMAN) sekä suorittavan työn tekijöiden osuus kaikista työntekijöistä (PML). Lisäksi näiden muuttujien vaikutus ilmeni vain lyhyen aikavälin muutoksena. 10 prosenttiyksikköä suurempi osuus naisia tuotti 0,8 prosenttiyksikköä suuremman negatiivisen muutoksen järjestäytymisasteeseen. Suorittavan työn tekijöiden osuuden väheneminen 10 prosenttiyksiköllä alensi järjestäytymisastetta noin 1,1 prosenttia. Muiden rakennemuuttujien merkitys oli joko lähellä nollaa tai ne eivät olleet tilastollisesti merkittäviä. AN:n työn valossa siis sekä suhdannekiertoteorian että rakennemuutosteorian väittämät yhdessä ja erik-

seen osoittautuvat riittämättömiksi järjestäytymisasteen laskun selittäjäksi Iso-Britanniassa vuosien 1980 ja 1984 välisellä ajanjaksolla. Vaikka reaali-palkkojen ja työttömyysasteen vaikutus järjestäytymisasteisiin olivat tilastollisesti merkittäviä, niin niiden vaikutussuunta on kuitenkin suhdannekiertoteorian vastainen, joten tämän tutkimuksen osalta suhdannekiertohypoteesi ei saa tukea.

Kuten aiemmin on jo mainittu, ammattiliittojen neuvotteluoikeuksia ei ole kirjattu Iso-Britanniassa lakiin, joten työnantaja voi halutessaan tunnustaa (recognition) tai kieltää (de-recognition) ammattiliiton neuvotteluoikeuden työpaikalla. **Beaumont & Harrisin (1995)** työssä tutkitaan työvoiman järjestäytymisasteiden muutoksien ja ammattiliittojen aseman kieltämisen välisiä riippuvuuksia yrityksen toimipaikan tasolla. Aineistona Beaumont & Harris (BH) käyttävät vuoden 1990 WIRS tutkimuksesta saatuja tietoja, johon sisältyy myös BH:n tutkimuksen perusvuoden 1984 tiedot. Kiinnostuksen kohteena on kolme seikkaa: Ammattiliittojen aseman kieltämisen yleisyys vuosien 1984 - 90 välillä, järjestäytymisasteiden ja ammattiliiton aseman väliset yhteydet yrityksen toimipaikan tasolla sekä ne yritysten ominaispiirteet, jotka liittyvät järjestäytymisasteiden muutoksiin.

Ammattiliiton asema, status, määritellään BH:n työssä sen perusteella työskenteleekö toimipaikalla ammattiliiton jäseniä. Tavallisesti status on määritelty dikotomiseksi muuttujaksi sen mukaan, onko neuvotteluasema tunnustettu vai ei, mutta tässä työssä muuttuja voi saada kolme arvoa.

1. Ammattiliiton jäseniä työssä ja työnantaja tunnustaa liiton neuvotteluoikeuden.
2. Ammattiliiton jäseniä työssä mutta liitolla ei neuvotteluoikeutta.
3. Ammattiliiton jäseniä ei työssä eikä liitolla neuvotteluoikeutta.

Ammattiliittojen status muuttui seuraavien pääpiirteitten mukaan niissä yksityisen sektorin toimipaikoissa, joissa oli suorittavan työn tekijöitä. Valtaosassa (80,8 %) toimipaikoista ei tapahtunut minkäänlaista muutosta ammattiliiton statuksen suhteen. Ammattiliiton asema heikkeni 12 prosentissa (joko neuvotteluoikeus kielletty, jäseniä ei enää työssä tai molemmat muutokset yhtäaikaan) ja vastaavasti vahvistui 7,3 prosentissa kaikista tapauksista. Muutokset olivat pääpiirteittäin samoja myös

niissä yksityisen sektorin yrityksissä, joissa oli ainoastaan ei- suorittavan työn tekijöitä.

Tämän kirjallisuuskatsauksen kannalta mielenkiinto BH:n työssä kohdistuu statusmuutosten selittäjiin, tekijöihin, jotka selittävät järjestäytymisasteen muutoksia. BH:n työhypoteesina on, että neuvotteluaseman kieltäminen on työnantajille helpompaa silloin, kun järjestäytymisaste on pudonnut riittävän alhaiselle tasolle. Järjestäytymisastetta pidetään siten 'välimuuttujana', johon vaikuttavista tekijöistä työssä ollaan kiinnostuttu. BH:n järjestäytymisastetta koskeva malli on:

$$\Delta UD_i = f(\Delta \chi_i, \chi_i^{84})$$

jossa ΔUD_i on järjestäytymisasteen muutos i :nessä yrityksessä, χ_i on selittävien muuttujien vektori i :nessä yrityksessä, ja yläindeksi 84 viittaa muuttujan perusvuoden havaintoon. BH:n käyttämien selittävien muuttujien joukko on hyvin suuri ja ne ovat valittu aiempien järjestäytymisasteen määräytymistä käsittelevien tutkimusten perusteella. BH:n mukaan kolinearisuusongelma ratkeaa sillä, että useimmissa yrityksissä muutokset järjestäytymisasteissa, ja näin ollen myös suurella todennäköisyydellä selittämissä muuttujissa, olivat pieniä. Korrelaatio eri vuosien havaintojen välillä oli usein myös niin suurta, että malliin oli mahdollista sisällyttää vain toisen vuoden arvo. Mallilla selitettiin erikseen suorittavan työn tekijöiden ja ei- suorittavan työn tekijöiden järjestäytymisastetta. Ainoastaan suorittavan työn osalta malli osoittautui päteväksi. Taulukossa 6 on esitelty BH:n käyttämät järjestäytymisasteen muutosta selittävät muuttujat.

Taulukko 4. Beaumont & Harris (1995) muuttajat:

Muuttuja	Määritelmä
Δ JÄRJESTÄYTYMISASTE	suorittavan työn tekijöiden järjestäytymisaste vuonna 1990 miinus muuttujan arvo vuonna 1984
Perusominaispiirteet	
UKEMP	dummy saa arvon 1 jos toimipaikan emoyhtiö työllisti enemmän kuin 5,000 henkilöä Iso-Britanniassa vuonna 1984
Δ EMP	toimipaikan työntekijöiden lukumäärä vuonna 1990 miinus muuttujan arvo vuonna 1984
AGE25	dummy saa arvon 1 jos toimipaikka toiminut yli 25 vuotta vuonna 1984
NORTH	dummy saa arvon 1 jos toimipaikka sijaitsee alueilla North, Yorks-Humberside, North-West, Wales tai Scotland vuonna 1984
MANUF	dummy saa arvon 1 jos toimipaikka tuotantolaitos vuonna 1984
Δ MULTI	1990 dummy saa arvon 1 jos yrityksellä myös muita toimipaikkoja miinus 1984 dummy arvo
Työvoiman ominaispiirteet	
Δ MANUAL	suorittavan työn tekijöiden %-osuus työvoimasta vuonna 1990 miinus muuttujan arvo vuonna 1984
Δ FEMALE	naisten %-osuus työvoimasta vuonna 1990 miinus muuttujan arvo vuonna 1984
Δ TEMPS	tilapäisen työvoiman %-osuus työvoimasta vuonna 1990 miinus muuttujan arvo vuonna 1984
Osallistuminen	
OWNSHARE	% työvoimasta omistaa yrityksen osakkeita vuonna 1984
Δ OWNSHARE	% työvoimasta omistaa yrityksen osakkeita vuonna 1990 miinus muuttujan arvo vuonna 1984
BONUSP	dummy saa arvon 1 jos toimipaikalla suorittavan työn tekijöillä bonuslisää vuonna 1984
Δ BONUSP	1990 dummy arvo miinus 1984 dummyn arvo
CONSULT	dummy saa arvon 1 jos työntekijät osallistuvat työnsuunnitteluun vuonna 1984
Δ CONSULT	1990 dummy arvo miinus 1984 dummy arvo
Organisatorinen muutos	
Δ OWNER	dummy saa arvon 1 jos omistussuhteissa tapahtunut muutoksia vuosien 1986 ja 1990 välillä
Δ IR	1990 dummy arvo (1 = erittäin hyvät - 7 = erittäin huonot yrityksen johdon ja työntekijöiden suhteet) miinus 1984 dummy arvo
Teknologia	
NOMICRO	dummy saa arvon 1 jos toimipaikka ei hyödyntänyt mikroelektronikkaa tuotantoon liittyvissä teknologioissa vuonna 1984
Δ NOMICRO	1990 dummy arvo miinus 1984 dummy arvo
Markkinat	
REGIONAL	dummy saa arvon 1 jos päämarkkinat olivat alueelliset vuonna 1984
Δ REGIONAL	1990 dummy arvo miinus 1984 dummy arvo
INTERNAT	dummy saa arvon 1 jos markkinat olivat kansainväliset vuonna 1984
Δ INTERNAT	1990 dummy arvo miinus 1984 dummy arvo
MANYCOMP	dummy saa arvon 1 jos paljon kilpailijoita vuonna 1984
Δ MANYCOMP	1990 dummy arvo miinus 1984 dummy arvo
WORSE	dummy saa arvon 1 jos yrityksen taloudellinen tila oli arvioitu heikommaksi kuin sen kilpailijoiden vuonna 1984

Lähde: Beaumont & Harris (1995) s.401

Estimoinnissa BH käyttivät painotettua pienimmän neliösumman menetelmää, jossa muuttujien painot saatiin niiden perusjoukko-osuuksien mukaan. BH tulosten mukaan alhaisempaan järjestäytymisasteeseen liittyivät;

- suurempi yrityskoko perusvuonna 1984
- tilapäisen työvoiman osuuden suhteellisen nousu
- yritysten liittyminen toisiin yrityksiin (fuusiot, yritysvaltauksset, yhteistyösopimukset)
- taloudellinen menestys vuonna 1984 päinvastainen kuin kilpailijoilla
- kansainvälinen toiminta
- kovempi kilpailu vuonna 1984 ja kilpailun lisääntyminen vuosien 1984-90 välillä.

Vastaavasti korkeampaan järjestäytymisasteeseen toimipaikalla liittyivät;

- yritys teollisuusyritys vuonna 1984
- suorittavan työn tekijöiden ja naisten suhteellisen osuuden kasvu yrityksen kokonaistyövoimasta
- työntekijät myös yrityksen (osakkeiden) omistajia, sekä tämän omistusosuuden nouseminen periodilla
- bonuspalkkauksen lisääntyminen periodilla
- työnkulun muutoksista neuvoteltu ahkerasti aiemminkin työntekijöiden kanssa
- yrityksen johdon ja työntekijöiden väliset suhteet huonontuneet periodin aikana johdon arvion mukaan
- tuotantotekniikat vähemmän edistyksellisiä
- toiminta keskittynyt vain paikallistasolle

Suurinta osaa BH:n käyttämistä merkittävistä selittäjistä voi pitää rakennemuutos-teorian mukaisena, mutta mukana on myös aiemmin strategisiksi luonnehdittuja tekijöitä. Silti BH:n työssä ammattiliitto jää toimijana hyvin vähälle huomiolle ja paino on työnantajan toiminnalla.

3.2 Pohjoismaat

Työvoiman järjestäytymisasteen määräytymistä pohjoismaisessa kontekstissa käsittelevillä tutkimuksilla on tiettyjä erityispiirteitä, joihin on syytä kiinnittää huomiota. Ensinnäkin Pohjoismaihin keskittyvien tutkimusten lukumäärä on aika pieni, mikä vaikeuttaa 'suurten linjojen' hahmottamista järjestäytymisen osalta (jos se ylipää-tään on edes mahdollista). Toisaalta taas työmarkkinoiden instituutioille annetaan

näissä tutkimuksissa huomattavasti suurempi paino kuin muissa, alemman järjestäytymisasteen maita käsittelevissä tutkimuksissa, joten esimerkiksi Iso-Britanniassa hyödynnetyt tutkimusasetelmat eivät välttämättä ole sellaisenaan siirrettävissä Pohjoismaiden tarkasteluun. Hyvänä esimerkkinä ovat suhdannekiertomallit, joita on sovitettu pohjoismaisiin aineistoihin; pääsääntöisesti mallit antavat täysin päinvastaisia tuloksia, kuin mitä teoria odottaa. Ammattiliittojen osittain hallinnoima työttömyysturvajärjestelmä kääntää esimerkiksi työttömyyden vaikutuksen suhdannekiertoteorian vastaiseksi.

Taulukossa 2 on esitelty neljä Pohjoismaista tutkimusta työvoiman järjestäytymisestä. Pedersenin (1990) tutkimus on tekijän oman ilmoituksen perusteella hyvin alustava esitys aiheesta, mutta koska se sellaisenaankin tuo arvokkaan lisän suppeaan pohjoismaiseen kirjallisuuteen, se tullaan käymään pääpiirteittäin läpi. Tekijän tietoon ei ole tullut, onko tutkimus myöhemmin saatettu lopulliseen muotoon vai onko se jäänyt keskeneräiseksi.

Pedersenin (1984) tutkimus mallittaa Tanskan työvoiman järjestäytymisasteen määräytymistä vuosien 1911-1976 välisenä aikana. Kohta esiteltävä malli ei kuitenkaan pysty selittämään järjestäytymisasteen muutoksia kuin vuoteen 1939 asti. Pedersenin mukaan tämä johtuu siitä, että vuoden 1939 jälkeen Tanskan työttömyysvakuutusjärjestelmä on muuttunut osaksi sosiaalipolitiikkaa (Pedersen 1984 s. 587). Pedersen testasi alustavasti suhdannetekijöiden vaikutusta Tanskan järjestäytymisasteen muutoksiin ja päätyi hylkäämään suhdannekiertohypoteesin. Suhdannemuuttujista vain inflatio osoittautui merkittäväksi, stabiiliksi ja etumerkiltään oikeaksi tehdyissä estimoinneissa.

Pedersenin varsinainen järjestäytymisasteen mallittaminen perustuu työttömyysvakuutusjärjestelmän (ammattiliittojen hallinnoima) kustannusten ja hyötyjen mallittamiseen. Mallin yleinen muoto on

$$DC = f(D, COMP, CONG, CONN, U, P)$$

Ammattiliittojen jäsenmäärien muutos riippuu viivästetystä järjestäytymisasteesta (D), työttömyyskorvausten ja teollisuustuntiansioiden suhteesta ($COMP$), työttö-

myysvakuutuksen ja teollisuuden tuntiansioiden suhteesta (bruttokustannus *CONG*, nettokustannus *CONN*), työttömyysasteesta (*U*) sekä hintainflaatiosta (*P*). Työttömyysvakuutuksesta koituvan hyödyn todennäköisyyttä voidaan mitata työttömyysasteella *U* ja siten tulevaisuudessa koituvia hyötyjä kertomalla työttömyyden todennäköisyys korvaussuhteella *COMP*. Odotetun hyödyn muutos saadaan täten muotoon $\Delta UM \times COMP + UM \times \Delta COMP$. Estimoimalla malli sekä netto että bruttokustannuksin, sekä poistamalla termit, jotka eivät ole tilastollisesti merkitseviä, Pedersen päätyi malliin, jossa perättäisten vuosien järjestäytymisasteen muutoksia selittävät vakiotermit, nettokustannuksien muutos ($\Delta CONN$), työttömyysaste kerrottuna korvaussuhteen muutoksella ($UM \times \Delta COMP$) sekä hintainflaatio (*PC*). Kun malliin lisättiin vielä dummymuuttujia mallittamaan työttömyysvakuutusjärjestelmän suurimpia muutoksia (koskien työttömyyskorvaukseen kelpoisuusvaatimuksia sekä kestoja), mallin selitysaste nousi yli 90 prosentin. Malli ei kuitenkaan pysty selittämään toisen maailmansodan jälkeistä järjestäytymistä Tanskassa.

Taulukko 5. Pohjoismaat

Tekijät	Maat ja ajanjakso	Aineiston taso	Teoria pohja	Selitettävä muuttuja	Selittäjät	Menetelmä
Pedersen (1984)	DK 1911-1976	Kansantalous	It	DC= $D_t - D_{t-1}$	D, ΔP , $\Delta COMP$, $\Delta CONG$, $\Delta U \times COMP$, $\Delta CONN$, $U \times \Delta COMP$, lakidummy	PNS
Pedersen (1990)	DK, SF, S, N	Kansantalous	Bc/It	dLORG	p, U, dU, LP, dLP	PNS
Kauppinen (1992)	SF 1908-1988	Kansantalous	Bc/Rm/It	$\Delta D = (D_t - D_{t-1}) / D_{t-1}$ D= M/E	ΔW , ΔP , U, D	PNS, jäännösten analysointi
Pehkonen & Tanninen (1995)	SF 1962-1992	Kansantalous	It	$\ln(M/L^*)$, $\ln(M/L)$, $\ln(M^*/L^*)$, $\Delta \ln(M/L)$, $\Delta \ln M$	$\ln BEN$, DUES, U, ΔU , $\Delta \Delta U$, $\Delta \ln BEN$, $\Delta \ln E$, res, D69, D68, $\Delta D69$, $\Delta D68$, Dep.var	Yhteisintegraatio

Muuttujat: BEN=ansiosidonnainen/peruspäiväraha, COMP= keskimääräinen työttömyyskorvaus per keskimääräinen ansio teollisuudessa (molemmat viikossa), CONG= keskimääräinen työttömyysvakuutuksen kokonaiskustannus jäsentä kohden per keskimääräinen tuntiansio teollisuudessa, CONN= keskimääräinen tavallinen työttömyysvakuutusmaksu per teollisuuden keskituntiansio nettona, D= järjestäytymisaste, DC= työntekijöiden järjestäytymisasteen muutos prosenttiyksiköissä, D68= dummy arvo 1 vuonna 1968, muutoin 0, D69= dummy arvo 0 välillä 1960 - 1968, muutoin 1, Dep.var= selitettävä muuttuja, DUES= jäsenyyden kustannukset, E= työlliset, L= työvoima, L*=työvoima vähennettynä yrittäjillä (Pehkonen & Tanninen), LP= vasemmiston osuus parlamentin paikoista, M= ammattiliittojen jäsenmäärä, M*= ammattiliittojen jäsenmäärät vähennettynä ei- maksavilla ja eläkkeellä olevilla jäsenillä (Pehkonen & Tanninen), P= hintojen muutos, res= jäännökset virheenkorjausmallin selittäjänä, t= periodi, U= työttömyysaste, W= palkkojen muutos

Pedersenin (1990) työpaperissa tutkitaan työvoiman järjestäytymiseen vaikuttavia tekijöitä Pohjoismaissa (Islanti pois lukien). Pohjoismaiden järjestäytymisasteiden kehittyminen ajassa poikkeaa useimpien muiden maiden kehityksestä. Etenkin Toisen Maailmansodan jälkeinen järjestäytymisasteen nousu on ollut hyvin voimakasta kaikissa Pohjoismaissa. Nykyisin Suomen, Ruotsin ja Tanskan järjestäytymisasteet nousevat yli 80 prosentin, muista OECD maista vain Belgia nousee samoille kymmenluvuille. Norjassa järjestäytymisaste on pysynyt noin 60 prosentin tietämissä 50-luvun puolesta välistä lähtien. Pohjoismaiden sisällä Tanskan ja Ruotsin järjestäytymisasteen muutokset ovat seuranneet samanlaista kehityspolkua, kun taas Suomessa järjestäytymistä ovat leimanneet voimakkaat muutokset, jotka ovat sidoksissa Suomen historiaan, ay-liikkeen sisäisiin tapahtumiin sekä tulopoliittisen neuvottelujärjestelmän kehittymiseen.

Pedersen mallittaa suhdanne- sekä poliittisten ja institutionaalisten tekijöiden vaikutusta järjestäytymiseen sotien välisellä sekä jälkeisellä ajanjaksolla. Tarkoituksena on etsiä karkeita ja kenties ajassa epästabiileja tekijöitä, jotka ovat vaikuttaneet ammattiliittojen jäsenmäärien kasvuun. Mallin selitettävä muuttuja on $LORG = \log(ORG/(100-ORG))$, missä ORG on työvoiman järjestäytymisaste. Mallin yleinen muoto on

$$dLORG = \alpha_0 + \alpha_1 p + \alpha_2 U + \alpha_3 dU + \alpha_4 LP + \alpha_5 dLP + \varepsilon,$$

jossa d kuvastaa absoluuttista muutosta, p kuluttajahintojen muutosta, U työttömyysastetta, LP vasemmistopuolueiden osuutta parlamentissa ja ε virhetermiä. Malli on estimoitu jokaiselle maalle erikseen askeltavalla regressiolla ja merkityksettömät muuttujat on poistettu mallista. Estimontiperiodeina on käytetty vuosien 1920-85, 1920-39 ja 1946-85 välisiä ajanjaksoja; vain Ruotsin ja Tanskan osalta on saatu tuloksia koko periodille sekä molemmille osaperiodeille. Sotien välisenä aikana merkittävin tekijä Suomen, Norjan ja Tanskan osalla on ollut työttömyysasteen muutos ja Ruotsissa työttömyysasteen taso, jotka ovat vaikuttaneet negatiivisesti järjestäytymiseen. Sodan jälkeiselle ajalle inflaatio osoittautui merkittävimmäksi tekijäksi, Suomen kohdalla inflaatio ei kuitenkaan ollut tilastollisesti merkittävä selittäjä. Sekä sykliset että politiikkatekijät osoittautuivat Suomen kohdalla merkityksettömiksi selittäjiksi tällä ajanjaksolla ja ainoastaan vuoden 1957 ay-

liikkeen sisäistä hajoamista mallittava dummymuuttuja osoittautui tilastollisesti merkittäväksi. Vasemmistopuolueiden parlamenttiedustajien merkitys järjestäytymiselle on hyvin pieni, Norjaa lukuunottamatta korrelaatio näiden välillä on hyvin heikkoa. Norjassa riippuvuus on havaittavissa koko periodilla.

Pedersen on testannut myös rakennetekijöiden vaikutusta järjestäytymiseen ja etenkin Norjan muita Pohjoismaita alhaisempaan järjestäytymiseen. Työntekijöiden järjestäytymisaste on Norjassa suurin piirtein samoissa lukemissa kuin muissakin Pohjoismaissa, joten Norjan alhainen järjestäytymisaste ilmentää ensisijaisesti toimihenkilöiden alhaista järjestäytymistä¹⁷. Rakennetekijät, kuten naisten osuus työvoimasta ja työvoiman sektorittainen jakautuminen, eivät kuitenkaan pysty selittämään Norjan alhaista järjestäytymisastetta.

Viimeiseksi Pedersen päätyy tarkastelemaan työttömyysvakuutusjärjestelmän rakennetta pohjoismaissa. Norjassa työttömyysvakuutus on järjestetty valtion toimesta, muualla järjestelmä on ainakin osittain ammattiliittojen hallinnoima. Pedersenin mukaan Norjassa, jossa toimihenkilöiden työttömyysvakuutus on järjestetty valtion toimesta, ei toimihenkilöillä ole samanlaista tarvetta liittyä ammattiliittoihin kuin muissa Pohjoismaissa. Vaikka tällä seikalla varmastikin on tekemistä ongelman kanssa, pitää edelleen kysyä, miksi työntekijät liittyvät Norjassa ammattiliittoihin (koska hekin kuuluvat valtion systeemin piiriin). Toisaalta voidaan taas palata siihen mikrotason ongelmaan, että koska työttömyyskassan jäsenyys ei edellytä ammattiliiton jäsenyyttä (ainakaan Suomessa), niin miksi työntekijät ylipäätään liittyvät ammattiliittoon, jos selittäjänä halutaan nähdä vain parempi työttömyysturva.

Kauppinen (1992) työ on kokonaisuudessaan hyvin laaja esitys työmarkkinasuhteiden muutoksesta Suomessa. Tohtorinväitöskirjassaan Kauppinen käsittelee myös yhtenä osa-alueena ammattiliittojen jäsenmäärien kehitystä Suomessa ja tähän kehitykseen johtaneita syitä. Työssä tutkitaan järjestäytymisen ongelmaa tavallisimpien

¹⁷ Visserin (1989) keräämien aikasarjojen mukaan erot toimihenkilöiden ja työntekijöiden järjestäytymisessä ovat marginaalisia. Vuonna 1985 työntekijöistä 61% ja toimihenkilöistä 64% kuului ammatillisiin järjestöihin. Jako on tehty ammattiliittoittain, jolloin kaikki tiettyyn liittoon kuuluvat palkansaajat ovat joko työntekijöitä tai toimihenkilöitä. Näin ollen todellinen kuva saattaa hyvinkin olla Pedersenin ilmoituksen mukainen.

hypoteesien pohjalta. Taloudellisten tekijöiden (s.o. suhdannetekijöiden) vaikutusta Kauppinen tutkii tavallisen PNS-regressiomallin avulla sekä analysoimalla mallin jäännökset. Rakennetekijöiden vaikutuksen osalta työssä ei ole suoritettu varsinaista tilastollista päättelyä, vain eri työntekijäryhmien ja teollisuudenalojen välisten prosenttiosuuksien vertailua. Suomalaista järjestäytymishistoriaa leimaavia voimakkaita heilahteluja ei rakennetekijöiden avulla pystytä Kauppisen mukaan juurikaan selittämään. Lopulta Kauppinen käy läpi myös poliittis-korporatistisia selityksiä, jotka tämän työn teoriapohdinnassa on sijoitettu otsikon 'Instituutioteoriat' alle. Varsinaista tilastollista analyysia ei tämänkään osalta suoriteta, vaan Kauppinen käy lähinnä läpi vain keskeisiä ilmiöitä, jotka liittyvät asiaan, kuten poliittisten tekijöiden vaikutusta sekä työttömyysturvan hallinnoinnin merkitystä aggregaattijärjestäytymisasteelle.

Kauppinen regressiomallissa selitettävänä muuttujana on aggregaattijärjestäytymisasteen vuosittainen prosenttimuutos ja selittäjinä palkkojen ja hintojen muutos, työttömyysaste nykyisenä ja viivästettynä sekä viivästetty järjestäytymisaste. Malli estimoitiin periodille 1908-88 sekä osaperiodeille 1946-88 ja 1969-88. Koko periodilla mallin selitysvoima oli alhainen, vain noin 25% ja paras selittäjä oli nykyinen ja viivästetty työttömyysaste. Järjestäytymisaste kohosi työttömyyden nousun myötä. Palkkojen ja hintojen muutokset eivät olleet tilastollisesti merkitseviä. Koko periodilla pelkistetty suhdannemalli ei siis kykene selittämään Suomen järjestäytymisasteen kehitystä. Kauppisen mukaan suuri osa järjestäytymisasteen vaihtelusta liittyy Suomen historian kriisivuosiin, vallankumouksen aikoihin, Suomen sotien yhteyteen sekä 30-luvun lamaan. Malliin liitettiin myös kolmiarvoinen dummymuuttuja, joka saa saman arvon vuosina 1917 ja 45 (hintojen ja palkkojen voimakas kasvu sekä työttömyyden aleneminen) sekä vastaavasti 1918 ja 1930 (hinnat ja palkat alas, työttömyyden lisääntyminen), muille vuosille dummymuuttuja saa yhtenäisen arvon. Dummyjen lisääminen malliin kohotti selitystasetta 86 %:iin, mutta samalla muiden selittäjien merkitsevyys mallissa hävisi.

Alkuperäinen malli estimoitiin osaperiodille 1946-88, jolloin mallin selityskyky heikkeni edelleen 19 prosenttiin. Työttömyysaste, nykyinen ja viivästetty, olivat edelleen merkittävimmät selittäjät, mutta korrelaatio kääntyi koko periodin tuloksi-

en vastaiseksi. Työttömyyden aleneminen johti järjestäytymisasteen nousuun. Samoin kuin aiemmin, hinta- ja palkkamuuttujat eivät olleet tilastollisesti merkittäviä. Tulokset olivat samoja kun malli sovitettiin periodille 1969-88. Mallin selitysvoima nousi periodilla 85 prosenttiin, mutta koska havaintojen määrä on niin vähäinen, tuloksiin on suhtauduttava varauksella. Järjestäytymisen saturaatiovaikutus periodin lopulla (järjestäytymisaste 87 %) oli Kauppisen mukaan heikko mutta silti havaittavissa.

Regression jäännösten analysointi toi esiin erilaisia 'hetkellisiä' tekijöitä joiden vaikutus suomalaiseen järjestäytymiskehitykseen on ollut suhteellisen voimakasta. Kauppinen mainitsee sotien jälkeisen talouden ylikuumentumisen, vuoden 1957 yleislakon, SAK:n hajaannus vuosina 1962 -63 sekä 1960-luvun lopun ja 1970-luvun alun ay-liikkeen eheytyksen vaikuttaneen järjestäytymiseen voimakkaasti. Regressiomallien selityskyky jää siis hyvin paljon erilaisten 'epäjatkuvuus' kohtien mallittamisesta riippuvaiseksi.

Pehkonen & Tannisen (1995) tutkimus Suomen työvoiman aggregaattijärjestäytymisasteen määräytymisestä perustuu Backbergin (1993) kyselytutkimuksen perusteella muodostettuun teoreettiseen viitekehikkoon. Kaksi merkittävintä syytä liittyä ammattiliittoon olivat paremmat palkat sekä suoja työttömyyttä vastaan. Suomessa palkkojen yleissitovuuden (lähes 100 %) vuoksi ammattiliittojen palkkoja kohottava vaikutus ei ole mitattavissa, joten sen mallittaminen on mahdotonta. Parempia palkkoja voidaan pitää lisäksi julkishyödykkeenä, johon liittyy vapaamatkustamisen mahdollisuus. Sen sijaan parempi työttömyysturva on ammattiliiton jäsenille yksityishyödyke, johon ei liity vapaamatkustamisen mahdollisuutta, joten mikroperusteinen kustannus/hyöty lähestymistavan soveltaminen on tältä osin mahdollista. Ongelmaksi jää edelleen miksi työntekijät eivät liity ainoastaan työttömyyskassan jäseniksi ja vapaamatkusta muiden ammattiliiton tuottamien palvelujen osalta. Tosin ammattiliittoon kuuluminen on helpoin tapa hankkia parempi työttömyysturva, eikä pelkkää työttömyyskassan jäsenyyden mahdollisuutta mainosteta työpaikoilla kovinkaan kuuluvasti. Uusien sitoutumattomien työttömyyskassojen ilmaantuminen, ja niiden ainakin alkuvaiheessa voimakas jäsenhankinta, voivat tätä tilannetta tosin tulevaisuudessa muuttaa.

Pehkonen & Tannisen (PT) työssä pyritään edellämainitun perusteella mallittamaan ammattiliiton jäsenyydestä koituvien hyötyjen ja kustannusten vaikutusta aggregaattijärjestäytymisasteeseen. Koska ammattiliittojen vaikutus palkkoihin (ja työllisyyteen) ei ole mitattavissa, mallitettavaksi 'hyödyksi' on laskettu parantunut työttömyysturva ja kustannukseksi vastaavasti ammattiliiton jäsenyydestä aiheutuvat kustannukset. Riippuvana muuttujana PT käyttävät $\ln(M/L^*)$ eli yhteenlasketut jäsenmäärät jaettuna kokonaistyövoimalla, josta on vähennetty itsensä työllistäneet, osamäärä edelleen logaritmoituna. Paremman työttömyysturvan mittarina käytetään ansiosidonnaisen ja perustyöttömyysturvan välistä suhdetta (BEN). Koska työttömyysturva jää merkityksettömäksi ilman työttömyyden uhkaa, on malliin sisällytettävä myös työttömyysaste selittäjäksi (UR). Ammattiliiton jäsenyydestä koituvien kustannusten mallittaminen suoraan ei ole mahdollista, koska aggregaattitasoinen aikasarjan rakentaminen ei tilastotietojen puuttuessa ole mahdollista. PT käyttävät jäsenyyden kustannusten arviona muuttujaa 1 - rajaveroaste ($DUES$). Ennen vuotta 1969 jäsenmaksut eivät olleet verovähennyskelpoisia joten muuttuja saa arvon 1 näinä vuosina. Rajaveroastetta voidaan käyttää hyvänä proksina jäsenyyden kustannuksille koska tutkitulla ajanjaksolla jäsenmaksujen suhde bruttoansioihin on pysynyt suhteellisen vakiona. PT käyttävät myös dummymuuttujaa mallittamaan 1969 tienoilla tapahtunutta rakenteellista muutosta järjestäytymisessä ($D69$).

Mallittamisen lähtökohtana on

$$\ln(M/L^*)_t = \alpha_0 + \sum_{i=0}^1 \alpha_{1i} \ln(M/L^*)_{t-i-1} + \sum_{i=0}^2 \alpha_{2i} UR_{t-i} + \sum_{i=0}^2 \alpha_{3i} \ln BEN_{t-i} + \sum_{i=0}^2 \alpha_{4i} DUES_{t-i} + \alpha_5 D69 + \varepsilon_t$$

missä ε on virhetermi ($\sim N(0, \sigma_\varepsilon)$). Yleistä mallia yksinkertaistetaan kunnes saavutetaan haluttu spesifikaatio. Viiveen pituus on maksimissaan kaksi vuotta. Mallin robustisuutta testataan käyttämällä riippuvan muuttujan eri muotoja. Vaikka suurimman kiinnostuksen kohteena onkin järjestäytymisasteen trendin selittäminen, PT pyrkivät mallittamaan myös lyhyen aikavälin muutoksia erillisillä estimoinneilla, joissa selitettävänä muuttujina käytetään muutoksia järjestäytymisasteessa sekä jäsenmäärissä.

Yleisen mallin testaamisen perusteella PT päätyivät malliin, jossa on neljä selittävää muuttujaa; aggregaattityöttömyysaste, korvaussuhdemuuttuja, jäsenyyden kustannuksia mallittava muuttuja sekä viivästetty selitettävä muuttuja. Mukana oli myös kaksi dummymuuttujaa vuosille 1968 ja 1969. Tämä staattinen malli estimoitiin PNS menetelmää käyttäen. Eri mallispesifikaatioiden estimointi osoitti, että malli oli hyvinkin robusti; selitettävän muuttujan uudelleen muotoilu ei heikentänyt mallin tuloksia merkittävästi. Kustannusmuuttuja oli etumerkiltään negatiivinen, kaikki muut positiivisia. Työttömyyden muutoksella oli myös pieni positiivinen vaikutus. Dummymuuttujien osalta on vaikea sanoa, mitä ne täsmällisesti mallittavat, koska 1970-luvun taitteessa Suomessa tapahtui niin paljon ja niin suuria institutionaalisia muutoksia. Lyhyellä aikavälillä työttömyyden lisääntyminen vaikutti positiivisesti sekä järjestäytymisasteen että jäsenmäärien muutokseen. Samoin logaritmoidun korvaussuhteen muutos kasvatti molempia selitettäviä muuttujia.

3.3 Muu maailma

Iso-Britannian ja Pohjoismaisten tutkimusten jälkeen käsittelemättä ovat edelleen muiden maiden aineistoihin keskittyvät tutkimukset, sekä ne tutkimukset, joissa käsitellään useita maita samanaikaisesti. Tässä vaiheessa on hyvä mainita, että työvoiman järjestäytymisasteen määräytymistä käsitteleviä tutkimuksia on tehty myös Eurooppa/ USA akselin ja OECD maiden ulkopuolella. Tietokantahakujen perusteella Japani on yksi eniten tutkituimmista maista ja OECD maiden ulkopuolella muunmuassa Intiassa näyttää olevan kiinnostusta aiheeseen. Nämä tutkimukset on kuitenkin sivuutettu tässä täysin ja taulukossa 6 esitetyt tutkimukset, jotka käsittelevät 'muun maailman' tapauksia liittyvät edelleen läntisten teollisuusmaiden järjestäytymistä käsitteleviin tutkimuksiin. Sapsfordin (1986) ja Van Oursin (1992) artikkelit on otettu lähinnä esimerkiksi tutkimuksista, jotka käsittelevät yhden maan (ei Iso-Britannia) tapauksia ja Neumann et al. (1991) ja Hanckén (1993) työt puolestaan edustavat tutkimuksia, joissa pyritään löytämään järjestäytymiseen vaikuttavia, ei-maasidonnaisia tekijöitä. Bain & Elsheihin (1976) tutkimusta, joka käytiin läpi kohdassa 3.1, voidaan pitää myös tällaisena vertailevana tutkimuksena, vaikka siinä pääpaino onkin Iso-Britannian tapauksessa.

Sapsfordin (1986) tutkimus perustuu Bain & Elsheikhin (1976) malliin, jota on 'viritetty' muuttujalla, joka kuvastaa yritysten voittojen merkitystä järjestäytymiselle. Sapsfordin malli on muotoa

$$\Delta M_t = a_1 + a_2 \Delta P_t + a_3 \Delta W_t + a_4 U_t + a_5 D_{t-1} + a_6 \Pi_t + u_t ,$$

missä ΔT on jäsenmäärien suhteellinen muutosvauhti, ΔP inflaatiovauhti, ΔW palkkojen muutosvauhti ja U työttömyysasteen taso tai muutos, D järjestäytymisaste, Π yritysten voittojen taso ja u virhetermi. Kertoimien oletetut etumerkit ovat $a_2, a_3, a_4 > 0$ ja $a_5 < 0$.

Malli estimoitiin Irlannin aineistoon vuosille 1943-1977. Testattavia muotoja oli kolme; ilman voittomuuttujaa sekä voitot nimellis- ja reaaliarvoisina. Palkkainflaatio ja järjestäytymisastemuuttujat olivat oikean suuntaisia ja tilastollisesti merkitseviä kaikissa regressioissa. Hintainflaatio oli myös jokaisessa regressiossa tilastollisesti merkitsevä mutta etumerkiltään ennako-odotusten vastainen (negatiivinen). Sapsfordin mukaan tämä voi johtua lisääntyneestä työnantajien vastustuksesta voimakkaan inflaation aikoina. Mallien uudelleen parametrusointi (reaalipalkkamuuttujan sijoittaminen yhtälöön) osoitti, että hintainflaatiomuuttujan väärä etumerkki ei johtunut hinta- ja palkkainflaatioiden välisestä multikollinearisuudesta. Voittojen sisällyttäminen malliin kohotti mallin selitysastetta noin 10 prosenttiyksikköä (ilman voittoja noin 60 %, nyt noin 70 %). Reaalivoitot sisältävä malli osoittautui hiukan paremmaksi kuin nimellisarvoiset voitot sisältävä malli.

Taulukko 6. Muu maailma

Tekijät	Maat ja ajanjakso	Aineiston taso	Teoria pohja	Selitettävä muuttuja	Selittäjät	Menetelmä
Sapsford (1986)	EIR 1943-1977	Kansantalous	Bc	$\Delta M_t = (M_t - M_{t-1}) / M_{t-1}$	$\Delta P, \Delta W, U, \Delta U, D, \Pi$	PNS
Neumann, Pedersen & Westergård-Nielsen (1991)	A, AUS, CND, D, N, UK, B, DK, SF, S, F, NL, CH, USA 1891-1985	Kansantalous	Bc/Rm/It	1. $d \log D, \log D = \log((D)/(100-D))$ 2. $D, d \log D$	1. p, U, dU, LP, dLP 2. SW, ISIC 2-5, ISIC 9 3. B, LP	PNS
Van Ours (1992)	NL 1961-1989	Kansantalous/ Ammattiliitot/ Toimiala	Bc/Rm	1. $\Delta D, D = M/E$ 2. $\Delta \log M_{FNV}$	1. $\Delta AE, E \Delta D, \Delta \Delta E$ 2. $\Delta \log U, \Delta \log A, \log D, \log U, \log A, z$	1. Shift-share analysis 2. yhteisintegraatio
Hancké (1993)	F, NL, UK, I, D, B, S 1960-1988	Kansantalous	St	$\Delta D, D = M^*/E$	maaryhmän järjestysnumero	Rank order analysis

Muuttujat: Π = voittojen muutos, A = työvoiman tulo-osuus (työntekijöiden bruttopalkat sekä yrittäjien vastaavat tulot suhteutettuna brutto arvonlisäykseen), B = työttömyyskorvaus/ palkka, D = järjestäytymisaste, E = työlliset, ISIC 2-5 = kaivos-, teollisuus-, energihuollon ja rakennustyöntekijöiden osuus työvoimasta, ISIC 9 = palvelutyöntekijöiden osuus työvoimasta (sisältäen myös kunnalliset- ja sosiaalipalvelut), LP = vasemmiston osuus parlamentin paikoista, M = ammattiliittojen jäsenmäärä, M_{FNV} = FNV:n jäsenmäärä, M* = ammattiliittojen jäsenmäärä poislukien työttömät, eläkkeellä olevat ja yrittäjät (Hancké), P = hintojen muutos, SW = naisten osuus työvoimasta, t = periodi, U = työttömyysaste, W = palkkojen muutos, z = jäännökset yhteisintegraatio regressio selittäjänä.

Van Oursin (1992) työssä tutkitaan Hollannin järjestäytymisasteen määräytymiseen vaikuttavia tekijöitä vuosien 1961-1989 välisenä aikana. Hollannissa, kuten monissa muissakin Euroopan maissa työvoiman järjestäytymisaste aleni 1980-luvulle tultaessa, ja Van Oursin yhtenä tavoitteena on löytää ne tekijät, jotka johtivat tähän. Van Ours tutkii rakennetekijöiden vaikutusta järjestäytymiseen käyttäen siirtymäosuus (shift share) menetelmää. Rakennetekijöiden osalta aineistona käytetään niiden ammattiliittojen jäsenmääriä, jotka kuuluvat työntekijöiden keskusjärjestöihin. Tämä aineisto perustuu joka toinen vuosi toteutettuun kyselytutkimukseen, joten se ei sovellu työn toiseen osioon eli aikasarja-analyysiin. Tältä osin Van Ours perustaa tutkimuksensa keskusjärjestö FNV:n tietoihin (Federatie Nederlandse Vakbeweging). Van Oursin mukaan aineistot korreloivat kuitenkin siinä määrin, että FNV aineistoa voi pitää edustavana otoksena ammattiliittojen kokonaisjäsenmääristä. Myös siirtymäosuus (shift-share) analyysi suoritettiin aineistolla, johon oli sisällytetty vain FNV:n jäsenet.

Siirtymäosuus (shift-share) analyysissa käytetään mallia joka on muotoa

$$\Delta D = \sum_j D_j \Delta E_j + \sum_j E_j \Delta D_j + \sum_j \Delta D_j \Delta E_j,$$

jossa D_j on järjestäytymisaste sektorilla j , ja E_j työntekijöiden osuus sektorilla j . Analyysi suoritettiin kahdeksalle toimialalle kahtena ajanjaksona; 1973-79 ja 1979-87. Tulosten perusteella hyvin suuri osa järjestäytymisasteen muutoksista aiheutuu sektorien sisäisten järjestäytymisasteen muutoksista. Periodilla 79-87 tapahtuneesta järjestäytymisasteen alenemisesta sektorin sisäisen järjestäytymisasteen lasku selittää lähes kaiken.

Van Oursin aikasarja-analyysissa ollaan kiinnostuttu sekä lyhyen että pitkän aikavälin muutoksista järjestäytymisasteessa. Pitkän aikavälin riippuvuuksia tutkitaan hyväksikäyttäen yhteisintegraatiomenetelmää. Van Ours testasi yksikköjuuren olemassaoloa seuraavilta muuttujilta: FNV jäsenmäärä, järjestäytymisaste, työttömyysaste, työllisyys, kuluttajahinnat, nimellispalkat, lakot ja työvoiman tulo-osuus. Lopulliseen malliin selittäjiksi tulivat työttömyysaste ja työvoiman tulo-osuus kokonaistuotannon arvonlisäyksestä. Mallin täsmällinen muoto on

$$\log D = -7.7 - 0.072 \log U + 1.41 \log A$$

Vakioisilla työttömyysasteella ja työvoiman tulo-osuudella Van Ours on laskenut pitkän aikavälin tasapainoratkaisun FNV:n järjestäytymisasteelle, muuttujien vaikutus järjestäytymiseen on yllä olevan mallin etumerkkien suuntainen. Työttömyysasteen ja työvoiman tulo-osuuden muutosten vaikutus on samansuuntainen myös lyhyen aikavälin relaatiossa, jossa käytetään yhteisintegraatioregression jäännöksiä selittäjänä. Sekä viivästetty yhteisintegraation jäännös että työvoiman tulo-osuuden muutos ovat merkitseviä 5 % riskitasolla, mutta työttömyysasteen muutos vain 10 % riskitasolla. Suurin osa Hollannin järjestäytymisasteen laskusta 80-luvulla selittyy siten työvoiman tulo-osuuden alenemisella ja työttömyyden lisääntymisellä.

Vielä käsittelemättä olevat kaksi artikkelia, Neumann et al. (1991) ja Hancké (1993) pyrkivät paljastamaan järjestäytymiseen vaikuttavia tekijöitä tutkimalla useita maita samanaikaisesti. Neumann et al. tarkoituksena ei niinkään ole yrittää

rakentaa yleispätevää mallia vaan paremminkin tarkastella järjestäytymiseen vaikuttavia tekijöitä, kun taas Hanckén työssä tarkoituksena on nimenomaan muotoilla yleispätevän malli.

Neumann et al. (1991) tutkivat työssään järjestäytymisasteen määräytymistä OECD-maissa niiden tilastotietojen perusteella, jotka kustakin maasta ovat saatavilla. Työssä jaetaan maat järjestäytymisasteen historiallisen kehityksen perusteella kolmeen ryhmään. Yhtenä ryhmänä Neumann et al. erottavat maat, joissa järjestäytymisaste on ollut hyvin vakioinen 1950-luvun jälkeen¹⁸. Toinen maaryhmä, johon kuuluvat Pohjoismaat pois lukien Norja, sekä lisäksi Belgia, erottautuvat omaksi ryhmäkseen voimakkaan sodanjälkeisen järjestäytymiskehityksen osalta. Kolmannen ryhmän osalta järjestäytymisaste on alentunut sodan jälkeisinä vuosina¹⁹. Ryhmäjako heijastaa myös maiden nykyisiä järjestäytymisasteita, Pohjoismaisessa ryhmässä järjestäytyminen on kaikkein voimakkainta ja vastaavasti ryhmässä, johon kuuluvat muunmuassa USA ja Ranska, järjestäytymisaste on alhaisin.

Neumann et al. käyvät läpi erilaisia järjestäytymiseen liittyviä hypoteeseja, joita tässäkin työssä on jo käsitelty. Suhdannekiertomallin selittäjänä Neumann et al. käyttävät työttömyysasteen muutosta ja tasoa, kuluttajahintojen muutosvauhtia sekä vasemmistopuolueiden edustajien osuutta ja muutosta kunkin maan parlamentissa. Malli estimoitiin sekä sotaa edeltävälle ja sodan jälkeiselle periodille erikseen sekä yhdessä. Herkimmin suhdannetekijät vaikuttivat niihin maihin, joissa sodan jälkeinen järjestäytyminen on ollut lähes vakioista. Myös politiikkatekijän vaikutus oli suhteellisen voimakasta näissä maissa. Nousevan järjestäytymistrendin maissa inflaatio oli paras selittäjä (Suomen kohdalla ei kuitenkaan merkittävä) ja vastaavasti maissa, joissa trendi on sodan jälkeen ollut aleneva työttömyysasteen taso selitti järjestäytymistä parhaiten. Vasemmistopuolueiden edustajien merkitystä järjestäytymiselle tutkittiin myös hiukan lähemmin. Alenevan tai vakioisen trendin maissa politiikkatekijän ja järjestäytymisasteen välillä on selkeästi positiivista riippuvuutta, kun taas alenevan trendin maissa vaikutus on keskimäärin päinvastainen.

¹⁸ Australia, Kanada, Saksa, Norja, Itävalta ja Iso-Britannia.

¹⁹ Ranska, Hollanti, Sveitsi ja USA.

Neumann et al. tutkivat myös rakennetekijöiden vaikutusta järjestäytymiseen. Analyysi on lähinnä suurten linjojen hahmottelua, ja Neumann et al. testasivatkin vain naisten osuuden, teollisuuden ja rakennustoiminnan työvoimaosuuden sekä kunta-, palvelu- ja sosiaalisektorin työvoimaosuuden merkitystä järjestäytymiselle. Ainoa selkeästi järjestäytymiseen vaikuttava rakenne tekijä oli naisten työvoimaosuus 1980-luvun keskivaiheilla. Mitä suurempi naisten osuus oli maan kokonaistyövoimasta, sitä korkeampi järjestäytymisaste c.p. Tämä tulos oli ennakkoodotusten vastainen.

Viimeisenä Neumann et al. tarkastelevat institutionaalisten tekijöiden, lähinnä työttömyyskorvausjärjestelmän vaikutusta järjestäytymiseen. Selkeimmin työttömyysvakuutusjärjestelmän merkitys järjestäytymiselle tulee esiin korkean järjestäytymisasteen maissa, missä työttömyysturvajärjestelmä on ainakin osittain jäänyt ammattiliittojen hoidettavaksi. Jokaisessa neljässä maassa, Suomessa, Ruotsissa, Tanskassa ja Belgiassa, joissa työttömyysvakuutusjärjestelmä ei ole siirtynyt kokonaan valtion hallintaan, järjestäytymisaste on yli 80 prosenttia. Useissa maissa, joissa työttömyysturvajärjestelmä on siirtynyt ammattiliitoilta valtiolle järjestäytymisasteen trendimuutos osuu yksiin tämän muutoksen kanssa. Myös Norjan tapauksessa muita Pohjoismaita alempi järjestäytymisaste selittyyneen valtion hallinnoimalla työttömyysturvajärjestelmällä.

Hanckén (1993) artikkeli tuo selkeästi esiin ammattiliittojen roolin niiden 'itsensä' menestymisen kannalta. Tämän työn teoriapohdinnassa tämä ilmiö on istutettu 'Strateginen käyttäytyminen' -otsikon alle, jolla halutaan painottaa sitä, että myös ammattiliitot ovat aktiivisia toimijoita työmarkkinoilla, ja että niiden toiminnalla on vaikutusta agregaattijäsenmääriin. Hancké tarkastelee järjestäytymisasteen kehitystä seitsemässä Länsi-Euroopan maassa ajanjaksolla 1960-1990²⁰. Lähtökohtana on tutkittavien maiden järjestäytymisasteiden erilainen kehittyminen 1960-luvulta eteenpäin. Hancké kyseenalaistaa tavallisimpien selittäjien, suhdanne-, rakenne- ja institutionaalisten tekijöiden selitysvoiman, kun tarkastellaan maiden välisiä eroja järjestäytymisessä. Rakenne- ja suhdannekiertohypoteesit eivät aiempien tutkimus-

²⁰ Belgia, Hollanti, Iso-Britannia, Italia, Ranska, Saksa, Ruotsi.

ten mukaan pysty selittämään maiden välisiä eroja juuri lainkaan, ja instituutiohypoteesi ei puolestaan ole yhtäpitävä empiiristen havaintojen kanssa. Hanckén mukaan useat maat, jotka ovat toistensa kaltaisia kaikkien relevanttien tekijöiden osalta, saattavat erota järjestäytymisasteiltaan hyvin merkittävästi, kuten esimerkiksi maaparit Hollanti - Belgia sekä Ranska - Italia.

Hanckén keskeinen väite on, että maissa, joissa ammattiliitot ovat hyvin edustettuina työpaikoilla, ja joissa ne ottavat osaa sellaisiin virallisiin elimiin, joissa työntekijät voivat vaikuttaa yritysten toimintaan (esim tuotantokomiteat, *works council*), työvoiman järjestäytymisaste on alentunut vähemmän (tai jopa kohonnut) kuin niissä maissa, joissa näin ei ole. Hancké on jakanut tutkittavat maat kolmeen ryhmään kahden ominaisuuden perusteella. Ensimmäinen jakoperuste on se, onko kyseessä olevassa maassa ammattiliitoilla merkittävää paikallisen tason toimintaa ja kuinka itsenäisiä nämä 'ruohonjuuritason' organisaatiot ovat suhteessa kansallisen tason organisaatioihin. Toisena jakoperusteena on se, ovatko ammattiliitot onnistuneet pääsemään mukaan työnantajien ja työntekijöiden välisiin paikallisen tason virallisiin organisaatioihin (kuten edellämainitut tuotantokomiteat). Maat on järjestetty näiden kahden ominaisuuden perusteella kolmeen ryhmään, joiden sisällä ammattiliittojen paikallisorganisaatioiden asema on samankaltainen. Ryhmät ovat

1. Ranska, Hollanti.
2. Iso-Britannia, Italia
3. Belgia, Ruotsi, Saksa

Edelleen Hanckén hypoteesin mukaan siirryttäessä ryhmästä 1 ryhmään 3, työvoiman järjestäytymisasteen tulisi kohota vastaavasti. Toisena hypoteesina Hanckélla on että 1980-luvulla tapahtuneet muutokset (useimpien maiden kohdalla aleneminen) ovat myös sidoksissa edellä kuvattuun paikallisosastojen vahvuuteen.

Aineistona Hancké käyttää Visserin (1991, 1990) tutkimuksien tietoja. Maat on järjestetty jokaisena vuosikymmenenä aggregaattijärjestäytymisasteiden mukaan suuruusjärjestykseen ja niille on annettu järjestysnumero. Analyysin perusteella maaryhmät pysyvät oikeassa järjestyksessä jokaisena vuosikymmenenä ja Saksaa lukuunottamatta hypoteesit pitävät paikkansa jopa maakohtaisesti. Saksan poik-

keaman Hancké selittää sillä, että järjestäytymisaste on siellä on pysynyt hyvin vakana koko periodin ajan, jonka lisäksi Saksa on menettänyt suhteellisen vähän teollisia työpaikkoja. Samat ammattiliitot, jotka olivat voimakkaita 1960-luvulla ovat sitä edelleen 80-luvun lopullakin. Maakohtaisten järjestysnumeroiden osalta on laskettu Spearmanin järjestyskorrelaatiokertoimet; arvot ovat varsin korkeita (0.88 - 1.00), mikä kertoo myös hypoteesin maakohtaisesta paikkansapitävyydestä.

Hanckén toinen hypoteesi, järjestäytymisasteiden muutoksien ja paikallisosastojen voiman riippuvuus, saa myös tukea tutkimuksen perusteella. Maakohtaiset järjestäytymisasteiden muutokset periodeilla 1970-88 osuvat yksiin hypoteesin väittämiensä kanssa. Ryhmän 3 maissa järjestäytymisaste kohosi, ryhmän 2 maissa yhteenlaskettu muutos oli nolla ja ryhmän 1 maissa järjestäytymisasteet laskivat voimakkaasti. Osaperiodeilla 1970-80 ja 1980-88 hypoteesin selitysvaikutus heikkenee kuitenkin voimakkaasti, joten yleispätevän mallin saavuttaminen jää näiltä osin myös Hanckélta saavuttamatta.

4 AY-LIIKE SUOMESSA JA NORJASSA

Suomen ja Norjan ay-liikkeet ovat kehittyneet historiallisessa perspektiivissä voimakkaasti toisistaan poikkeavissa ympäristöissä. Suomen historia on täynnä väkivaltaisia tapahtumia aina autonomian ajasta 1950-luvulle asti, jotka ovat vaikuttaneet ay-liikkeen toimintaan ja kehitykseen. Norjassa ay-liikkeen toimintaympäristö vakiintui huomattavasti aiemmin kuin Suomessa ja sotavuosia lukuun ottamatta yhteiskunnallinen kehitys on maassa ollut suhteellisen tasaista. Ay-liikkeen muotoutuminen on tapahtunut Suomessa ja Norjassa myös ajallisesti eri tahtiin. Kuten muuallakin maailmassa, molemmissa maissa ay-liikkeen herääminen on sidoksissa teolliseen vallankumoukseen, mikä tapahtui Norjassa hiukan aiemmin kuin Suomessa. Norjan ensimmäinen 'nykyaikainen' ammattiliitto, Oslon kirjapainoväen yhdistys, perustettiin vuonna 1872 ja vastaava ensimmäinen suomalainen edunvalvontajärjestö, Suomen kirjaltajaliitto, vuonna 1892. Ensimmäinen ammattiliittojen keskusjärjestö perustettiin Norjassa vuonna 1899 nimellä Työläisten ammattiyhdistysten liitto (myöhemmin LO eli Landsorganisasjonen i Norge) ja Suomessa 1907 nimellä Suomen ammattijärjestö (SAJ). (Kauppinen 1980, 4; Suomen taloushistoria 2, 149). LO on edelleen Norjan suurin palkansaajien keskusjärjestö, ja Suomen suurin työntekijäjärjestö, Suomen Ammattiliittojen Keskusliitto (SAK), on jatkanut vuodesta 1969 yhtenäisen ay-liikkeen lippulaivana SAJ:n ja sen manttelinperijöiden sisäisiin ristiriitoihin katkennutta työtä.

Aiempien tutkimusten pohjalta on selvää, että tutkittaessa työvoiman järjestäytymistä Pohjoismaisessa kontekstissa työmarkkinoiden instituutioille on laitettava paljon painoa (Pehkonen & Tanninen 1995, Pedersen 1990). Tässä suhteessa hyvin merkittävä ero Suomen ja Norjan välillä löytyy työttömyysvakuutusjärjestelmän rakenteesta. Suomalaisessa järjestelmässä työttömyysturva on jaettu kollektiiviseen ja omavalintaiseen työttömyysturvaan. Kollektiivinen, verorahoitteinen perusturva on julkisen vallan hallinnoima ja takaa perustoimeentuloturvan työttömyyden aikana. Työntekijä voi halutessaan liittyä työttömyyskassan jäseneksi, maksaa kassan jäsenmaksuja työssäoloaikanaan ja työttömäksi joutuessaan saada korkeampaa, aiempiin työtuloihinsa perustuvaa ansiosidonnaista työttömyyskorvausta. Työttö-

myyskassat ovat ammattiliittojen hallinnoimia ja käytännössä työttömyyskassan jäsenen on ammattiliiton jäsen ja päinvastoin; ammattiliittoihin kuulumaton työttömyyskassan jäsen on yhä edelleen harvinaisuus Suomessa²¹. Norjassa työttömyysvakuutusjärjestelmä on ollut valtion hallinnoima jo vuodesta 1938, mitä aiemmin sitä hoitivat ammattiliitot. Vuodesta 1974 lähtien työttömyysvakuutus on ollut osa sosiaalivakuutusta (Folketrygden). Sosiaalivakuutuksen rahoitukseen osallistuvat työntekijät ja -antajat sekä valtio. (Historisk Statistikk 1994). Työntekijöiden osuus katetaan erityismaksulla, joka on pakollinen, ja jota siten voidaan pitää verona (Asplund & Kettunen 1994, 16). Ammattiliittojen jäsenmaksut kannetaan Suomessa ja Norjassa pääsääntöisesti työnantajien toimesta suoraan työntekijän palkasta ja molemmissa maissa työntekijä voi vähentää ammattiliiton jäsenmaksut valtion verotuksessa.

4.1 Ay-liikkeen kehittyminen Suomessa

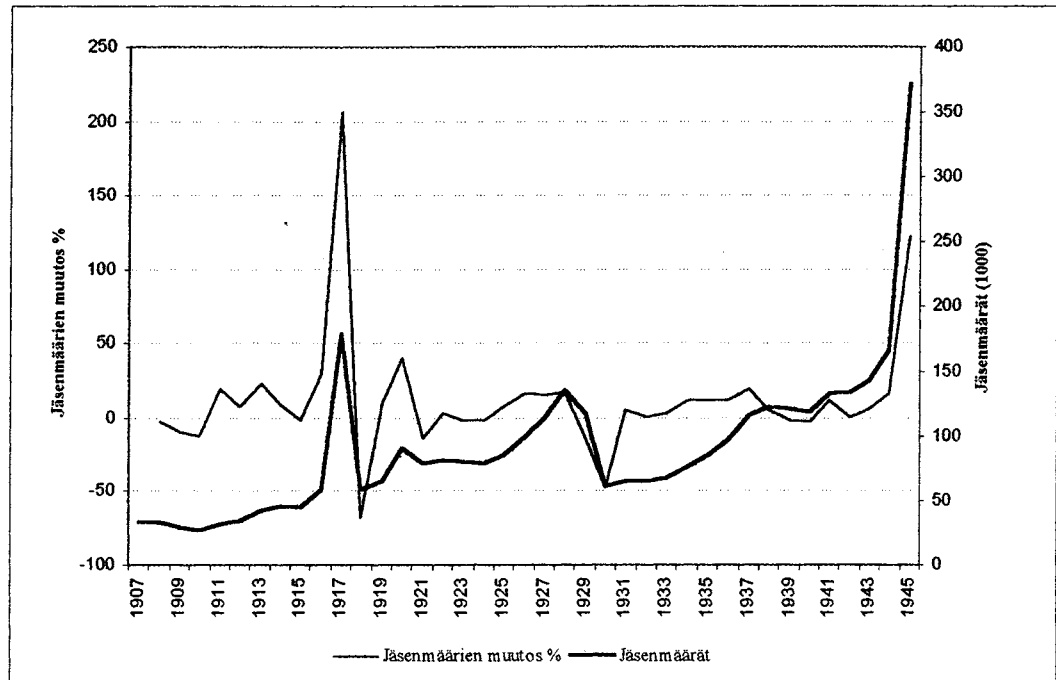
Ensimmäiset ammattiliitot perustettiin Suomessa 1800-luvun lopulla Suomen ollessa vielä autonominen osa Venäjän valtakuntaa. Lähinnä ammattitaitoisten käsityöläisten perustamien edunvalvontajärjestöjen toiminta oli alkuvaiheessa hyvin vaikeaa, paitsi työnantajien vastustuksen vuoksi, niin myös koska Tsaarin vallan alaisessa Suomessa kansalaisten oikeuksia oli rajoitettu voimakkaasti. Tsaarin antama helmikuun manifesti vuonna 1899 merkitsi muunmuassa kokoontumisvapauden rajoittamista, lehdistön ennakkosensuuria ja rajoituksia uusien yhdistysten perustamiseen. Yhteiskunnallinen tyytymättömyys tiivistyi vuoden 1905 yleislaktoon, jonka johdossa ay-liikkeellä oli merkittävä asema. Lakko toimi Suomen kansaa yhdistävänä tekijänä Venäjän hallitusta vastaan ja osin lakon seurauksena Suomen valtiollinen asema alkoi muuttua. Lakko toimi myös työväenliikkeen herättäjänä, järjestäytyminen levisi käsi- ja ammattityöläisten piiristä myös tehdastyöläisten joukkoon ja mahdollisti siten keskusjärjestön perustamisen vuonna 1907.

²¹ Tosin suhteellisen uutena ilmiönä on Suomessakin perustettu ammattiliitoista riippumattomia työttömyyskassoja, joiden jäsenmäärät ovat kasvaneet, ainakin alkuvaiheessa, hyvin voimakkaasti.

Työväenliikkeen eteenpäin vievä voima on useissa maissa ollut sosiaalidemokraattisia aatteita kannattanut työväenpuolue. Suomen työväenpuolue perustettiin vuonna 1899 ja se muutti nimensä neljä vuotta myöhemmin Sosiaalidemokraattiseksi puolueeksi. Keskusjärjestö SAJ:n perustaminen 1907 loi uskoa ay-liikkeen tulevaisuuteen, mutta poliittisen tilanteen ja ay-liikkeen heikkouden vuoksi jäsenmäärät jäivät alussa varsin alhaiseksi. Maaseudulta oli tarjolla työvoimaa yli tarpeen, joka osaltaan heikensi ay-liikkeen neuvotteluasemaa. Vuonna 1907 perustettiin myös Suomen yleinen työnantajaliitto ajamaan työnantajien etuja ja painostamaan valtiota. Kollektiivisiin työmarkkinasuhteisiin oli molempien työmarkkinaosapuolten järjestäytymisestä huolimatta matkaa, kirjapainoteollisuudessa vuonna 1900 solmittu työehtosopimus tuli olemaan ainoa valtakunnallinen työehtosopimus aina toisen maailmansodan jälkeiseen aikaan saakka.

Venäjänsodan vallankumouksen ja Suomen itsenäistymisen myötä ammattiliittojen jäsenmäärät nelinkertaistuvat Suomessa nousemaan yli 160.000 jäseneseen. Itsenäisyyden alkutaipaleella yhteiskunnalliset olot kurjistuivat ja kärjistyneet luokkaerot sekä porvarien ja työväenliikkeen organisoimat sotilaalliset järjestöt johtivat lopulta vuonna 1918 kansalaissotaan. Kansalaissodassa menehtyi yhteensä noin 30.000 suomalaista, joista noin 25.000 Punaisten puolelta. Sodassa ja sodanjälkeisissä tapahtumissa kuoli noin 14 prosenttia ammattiliittojen vuoden 1917 jäsenistöstä (Korpi 1981, 312). Kansalaissodan jälkeisessä Suomessa Valkoisten voittajien pyrkimyksenä oli nujertaa työväenliike kokonaan ja ay-liikkeen toimintamahdollisuudet supistuivat olemattomiin.

Kansalaissodan jälkeen työväenliike alkoi murentua myös sisältäpäin. Työväenpuolueen poliittinen kahtiajakautuminen sosiaalidemokraattiseen ja kommunistiseen siipeen johti lopulta myös ay-liikkeen kahtiajakoon. Vuonna 1929 sosiaalidemokraattinen siipi irrottautui SAJ:stä, ja vuonna 1930 perustettiin SAJ:stä eronneiden jäsenliittojen voimin SAK, Suomen Ammattiyhdistysten Keskusliitto. Äärioikeistolainen ilmapiiri vaikeutti ay-liikkeen toimintaa, ja etenkin kommunistien äänitorvena käyttämä SAJ joutui todella ahtaalle Lapuan liikkeen aikaisessa Suomessa. SAJ lakkautettiin lopulta vallankumouksellisena järjestönä korkeimman oikeuden päätöksellä vuonna 1933. (Valkonen 1989).

Kuvio 6. Suomen ammattiliittojen jäsenmäärät ja niiden muutos 1907-1945²²

1930-luvun alussa ammattiyhdistysten toiminta oli suurelta osin lamaantunut keskusjärjestön hajoamiseen sekä maata koetelleisiin pulavuosiin ja suurtyöttömyyteen. Yhteiskunnallisten olojen vakiinnuttua vuonna 1934 Suomessa alkoi nousukausi ja ammattiliittojen jäsenmäärät lähtivät voimakkaaseen nousuun. Lupaava kehitys katkesi kuitenkin toisen maailmansodan kynnyksellä. Talvi- ja jatkosodan aikaan järjestötoiminta suurelta osin pysähtyi, mutta toisaalta työmarkkinaosapuolet lähestyivät vaikeina vuosina toisiaan. Tammikuussa 1940 SAK ja Suomen Työnantajien Keskusliitto (STK) tunnustivat toisensa tasavertaiseksi neuvottelukumppaniksi, ja vuonna 1944 solmittiin järjestöjen välillä ensimmäinen yleissopimus, joka uusittiin vuonna 1946. SAK:n asema vahvistui myös jäsenmäärien voimakkaan kasvun myötä, vuonna 1943 SAK:n jäsenmäärä oli yli 86.000 ja vuoden 1945 lopulla jo lähes 300.000. (Suomen taloushistoria 2, 359)

SAK:n lisäksi myös muut keskusliitot tehostivat sodan jälkeen toimintaansa. Vuonna 1922 perustettu, toimihenkilöiden kattojärjestönä toiminut Henkisen Työn

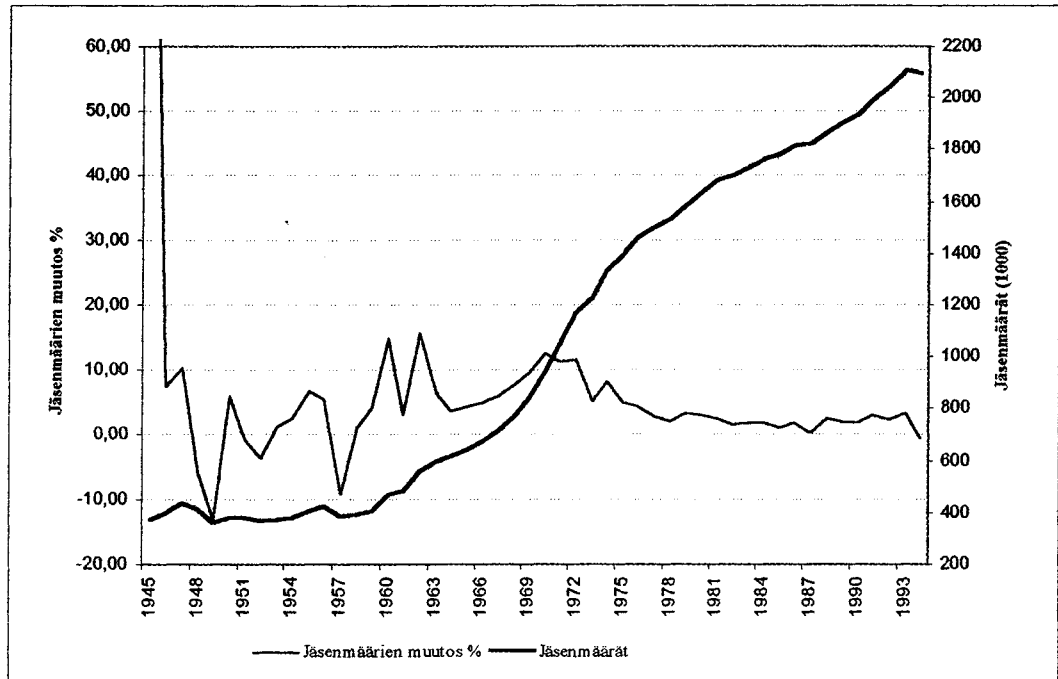
²² Kuvioita 6 ja 7 tarkasteltaessa on huomioitava, että jäsenmäärien suhteellisen muutoksen skaalat poikkeavat voimakkaasti toisistaan. Jos skaala olisi asetettu samaksi vuosisadan alku- ja loppupuoliskolla, viime vuosikymmenten jäsenmäärien muutosten kuvaaja olisi tyypistynyt lähestulkoon vaakasuoraksi viivaksi.

Keskusliitto (vuodesta 1956 eteenpäin Toimihenkilö- ja Virkamiesjärjestöjen keskusliitto TVK) organisoiittiin uudelleen ja vuonna 1945 siihen kuului jo 70.000 jäsentä. Suomen teknisten Toimihenkilöjärjestöjen Keskusliitto (STTK) aloitti toimintansa vuonna 1946 ja erikoiskoulutettuja edustava Akava vuonna 1950. Edullista järjestäytymiskehitystä edesauttoi osaltaan sotakorvausten vauhdittama teollistuminen ja elinkeinorakenteen muutos. Vuonna 1950 alkutuotannossa työskenteli kuitenkin vielä lähes puolet Suomen työvoimasta ja teollisuuden palveluksessa vain hiukan yli neljännes. (Valkonen 1989, 37-39).

Suomen kommunistinen puolue (SKP) tuli jälleen lailliseksi vuonna 1944, ja SAK:n ja SKP:n ammatillisen jaoston kanssa sovittiin yhteistyön perusteista keväällä 1945. Kommunistien ja sosiaalidemokraattien välinen valtataistelu alkoi kuitenkin pian hajoittaa ay-liikettä sisältäpäin, ja ammattiliittojen jäsenmäärät lähtivät laskuun vuoden 1947 aikana. Vasemmiston ja ay-liikkeen hajaannusta täydensi Sosiaalidemokraattien sisäiset ristiriidat, jotka johtivat puolueen kahtiajakautumiseen ja myös lopulta ay-liikkeen hajaantumiseen vuonna 1957. SAK:sta eronneet liitot perustivat vuonna 1960 uuden keskusjärjestön, Suomen Ammattijärjestön (SAJ). Vuonna 1963 alkanut SDP:n eheytyminen heijastui nopeasti myös ay-liikkeen toimintaan, neuvottelut kilpailevien keskusjärjestöjen yhdistämisestä aloitettiin vuonna 1965 ja muodollinen eheytyminen tapahtui vuonna 1969.

Ammattiliittojen jäsenmäärät lähtivät vuosikymmenen lopulla ennennäkemättömään nousuun. Ay-liikkeen eheytyksen lisäksi tähän vaikuttivat jäsenmaksujen verovähennysoikeus, sekä niiden periminen työnantajan toimesta suoraan palkasta. Ammattiliiton jäsenyys ei myöskään enää 1970-luvulla ollut enää poliittinen kannanotto, kuten oli ollut vielä edellisellä vuosikymmenellä. Järjestäytyminen levisi voimakkaasti etenkin toimihenkilöiden ja virkamiesten piirissä. Myös naisten järjestäytyminen löi leimansa 1970-luvun ay-liikkeen toimintaan, uusista jäsenistä peräti 2/3 oli 70-luvulla naisia. (Valkonen 1989, 58-59).

Kuvio 7. Suomen ammattiliittojen jäsenmäärät ja niiden muutos 1946-1994

Ay-liikkeen eheytyksen myötä siitä oli tullut riittävän vahva sopimuskumppani hallitukselle, joka vakauttamissopimuksin pyrki saamaan maan inflaatiokehityksen hallintaan. Ensimmäiset yritykset tähän suuntaan tehtiin jo 1963, mutta vasta maaliskuussa 1968 sovittiin ensimmäisestä vakauttamispaketista, johon sisältyi sopimuksia muunmuassa palkoista, hinta- ja vuokrasäännöstelystä ja indeksiehtojen kieltämisestä. Tulopoliittisten kokonaisratkaisujen yhtenä edellytyksenä oli palkan-saajapuolen saaminen mukaan neuvottelupöytään, ja SAK:n johdolla ay-liike otti oman roolinsa tulopoliitiikan toteuttajana.

Ay-liikkeen kasvu jatkui tasaisesti 1970- ja 80-luvuilla. Kun vuonna 1970 ammattiliittojen yhteenlaskettu jäsenmäärä jäi hiukan alle miljoonan, vuonna 1990 se oli kohonnut jo lähes kahteen miljoonaan. Vuonna 1994 Suomen työvoiman kokonaisjärjestäytymisaste kohosi jo yli 96 %:in, joten tilaa jäsenmäärien voimakkaalle kasvulle ei enää yksinkertaisesti ole.

1980- ja 90-lukujen 'kasinotalous' ja sitä seurannut syvä lama jätti jälkensä myös suomalaisen järjestökenttään. Vuonna 1992 Toimihenkilö- ja Virkamiesjärjestöjen Keskusliitto (TVK) ajautui konkurssiin ja se lakkautettiin. Lähes kaikki TVK:n kuuluneet ammattiliitot liittyivät STTK:n jäseniksi, vain pieni osa liittyi SAK:n jä-

seniksi. TVK:n lakkauttamisen myötä STTK:n jäsenmäärä nousi vuoden 1992 alle 200 000 jäsenestä vuoden 1993 yli 600 000 jäseneseen. STTK on TVK:n konkurssin jälkeen ollut pääsääntöisesti julkisen sektorin keskusjärjestö. (Sandqvist 1996, s 8).

4.2 Ay-liikkeen kehittyminen Norjassa

Norjan taloushistoriaa voi parhaiten kuvata sanalla dualitalous, jolla tarkoitetaan sitä, että talous on ollut selvästi jakautunut avoimeen ja suljettuun sektoriin. Jako on ollut havaittavissa jo varsinaista teollistumista edeltävässä taloudessa, jolloin Norjan vienti koostui pääasiassa puutavarasta, kalasta sekä merikuljetuspalveluista (Hodne 1975). 1960-luvulla kahden sektorin malli otettiin myös virallisen talouspolitiikan linjaksi ns. Akurust komitean esittämän, koko taloutta koskevan hinta- ja palkkamallin myötä (Kauppinen 1980, 14). Vaikka mallin ovat nykypäivänä korvanneet monimutkaisemmat sektorikohtaiset mallit, jaon merkitys ei kuitenkaan ole sanottavasti vähentynyt tultaessa nykypäivän Norjaan, jonka tärkeimmät teollisuudenalat, kaasun- ja öljyntuotanto, muodostavat Norjan teollisuuden selkärangan.

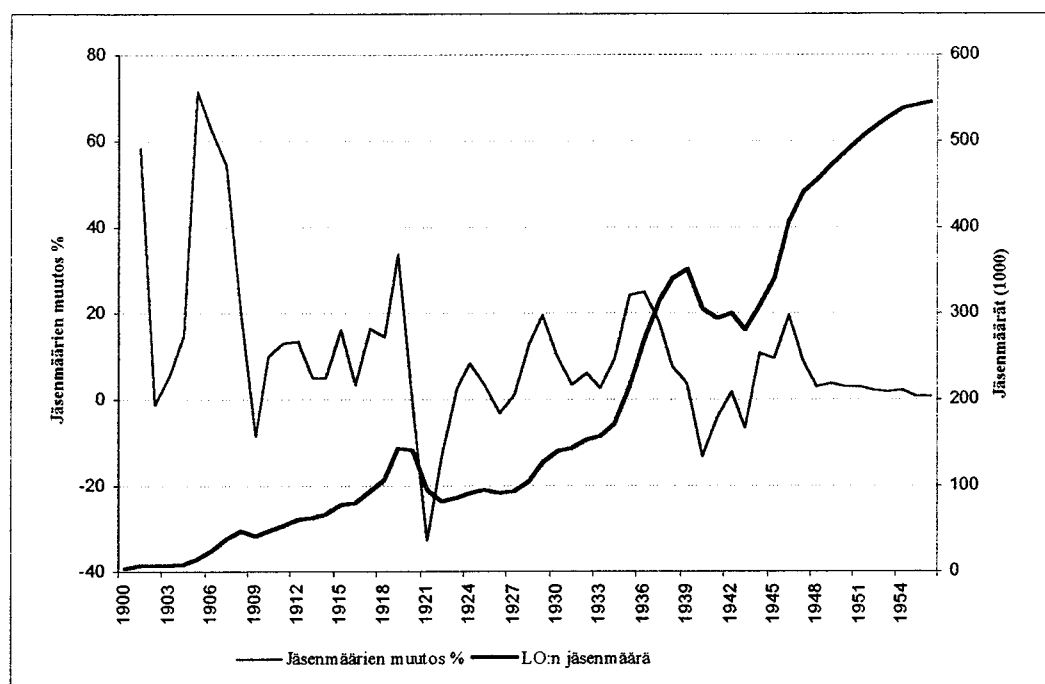
Norjan teollinen vallankumous ajoittuu 1800-luvun puoleen väliin, jolloin teollinen tuotanto kasvoi voimakkaasti ja etenkin tekstiili- ja sahatuotanto monipuolistivat Norjan viennin rakennetta. Samanaikaisesti Norjan talous oli kuitenkin hyvin epästabili, mikä aiheutti tyytymättömyyttä ja loi yhdessä tehdastyöläisten määrän kasvun kanssa pohjan työväenliikkeen syntymiselle. Marcus Thrane, Ranskan vallankumouksessa radikalisoitunut opettaja ja agitaattori, toimi työväenliikkeen organisoijana ja samalla antoi myöhemmin heräävälle ay-liikkeelle sen radikalistisen leiman, joka säilyi aina 1930-luvulle asti.

Kuvioissa 8 on esitetty LO:n jäsenmäärät ja niiden suhteellinen muutos vuosina 1900- 1956. Kuviossa 9 on esitetty vastaavat tiedot kaikkien norjalaisten ammattiliittojen osalta vuosina 1956 - 1995. LO:n ulkopuolisten liittojen osalta ei ole olemassa tilastotietoja ennen vuotta 1956. Tuolloin LO:n ulkopuolisten liittojen jäsenien osuus kokonaisjäsenmäärästä oli noin 16 %.

1880-luvulle tultaessa Norjassa oli jo useita 'nykyaikaisia' ammattiyhdistyksiä, jotka olivat syrjäyttäneet aiemmat kiltapohjaiset edunvalvontajärjestöt. Vuonna 1887

perustettiin Norjan työväenpuolue toimimaan ensisijaisesti ay-liikkeen organisaationa. Keskusjärjestön perustaminen 1899 jakoi sosiaalidemokraattisen työväenliikkeen ay- ja puolueorganisaatioihin, mutta kiinteä yhteistyö näiden välillä on säilynyt aina näihin päiviin asti. (Gustavsen & Hunnius 1981, 17). Ay-liikkeen alkuvaiheissa sen toiminta oli varsin menestyksekkästä, ja ammattiliittojen toiminta työaikojen lyhentämiseksi ja työturvallisuuden parantamiseksi tuottivat hedelmää. Osatekijänä ay-liikkeen toiminnan menestyksellisyyteen voidaan pitää Norjan poliittisen järjestelmän kyvykkyyttä vastata jo tuolloin yhteiskunnallisiin vaatimuksiin. (Hodne 1975, 366-369).

Kuvio 8. Norjan LO:n jäsenmäärät ja niiden muutos 1900-1955²³

Seuraavat merkittävät tapahtumat Norjan ay-liikkeen historiassa liittyvät Venäjän vallankumoukseen ja ay-liikkeen uudelleen radikalisoitumiseen. Vallankumouksen myötä ay-liikkeen kannatus voimistui nopeasti, LO:n jäsenmäärä nousi vuoden 1916 80.000 jäsenestä 1919 144.000, jonka jälkeen jäsenmäärät lähtivät laskuun.

²³ Kuvioita 8 ja 9 tarkasteltaessa on huomioitava, että jäsenmäärien suhteellisen muutoksen skaalat poikkeavat voimakkaasti toisistaan. Jos skaala olisi asetettu samaksi vuosisadan alku- ja loppupuoliskolla, viime vuosikymmenten jäsenmäärien muutosten kuvaaja olisi tyypistynyt lähes tulkoon vaakasuoraksi viivaksi.

Työväenliikkeen jakautuminen kommunistiseen ja sosiaalidemokraattiseen siipeen heikensi ay-liikkeen asemaa 1920-luvulla, jonka lisäksi 20- ja 30-luvun taloudellinen tilanne oli erittäin epäsuotuisa ay-liikkeen toiminnalle. Toisiaan seuraavat lamakaudet heikensivät ay-liikkeen asemaa, ja vuonna 1933 jopa kolmasosa ammattiliittojen jäsenistä oli työttömänä (Hodne 1975, 379). 1930-luvun puolessa välissä ay-liike omaksui reformistisen linjan, ja yhdessä työväenpuolueen poliittisen vallan kasvun myötä työvoiman järjestäytymisaste kohosi voimakkaasti. Vuonna 1935 LO ja työnantajien edunvalvontajärjestö NAF (Norges Arbeidsgiverforening) solmivat perussopimuksen, jossa käsiteltiin muunmuassa osapuolien neuvotteluoikeuksia, kiistojen sovittelutapoja, luottamusmiesten ja työtuomioistuinten toimintaa ja asemaa. Sopimus on tänä päivänä edelleen voimassa, tosin useita uudistuksia kokeena. (ILO 1984). Vuosien 1934 ja 1939 aikana aggregaattijärjestäytymisaste lähes kaksinkertaistui nouden 43 prosenttiin työvoimasta. Ay-liikkeen kannalta suotuisan kehityksen katkaisi kuitenkin toinen maailmansota ja Norjan miehittäminen.

Saksalaisten aiheuttamat tuhot ay-liikkeelle tai Norjan taloudelle ylipäätään eivät jääneet kovin pitkäaikaiseksi. Jo vuonna 1946 työvoiman aggregaattijärjestäytymisaste oli kohonnut sotaa edeltävälle tasolle ja nouseva trendi jatkui aina 1950-luvun lopulle, jolloin järjestäytymisaste vakiintui 60 prosentin tietämiin. Norjan talous oli heikentynyt miehitysvuosina pahasti, ja maata uhkasi hallitsematon inflaatio. Inflaatiopelon vuoksi Norja siirtyi säännöstelytalouteen ja ay-liike otti osaa talouden normalisointitalkoisiin pidättäytymällä palkkavaateista. Talouden suorat säätelytoimet peruttiin asteittain vuosina 1950-52, jonka jälkeen Norjan talous lähti voimakkaaseen ja pitkäkestoiseen nousuun. Yhtenä tekijänä Norjan talouden voimakkaassa kasvussa oli Norjan saama Marshall apu, yhteensä 2.8 miljardia kruunua vuosina 1948-52. Norjan liittyminen Natoon vuonna 1949 voimisti edelleen Norjan talouden sitoutumista Atlanttiseen talousalueeseen ja vapaakauppaan, joita pidetään myös Norjan sodanjälkeisen voimakkaan kasvun mahdollistajina (Hodne 1975, 460-462). Vapaakauppa ja avoimuus antoivat oman leimansa Norjan taloudelle myös 50-lukua seuranneina vuosikymmeninä. Norja liittyi vapaakauppaa edistäviin kansainvälisen kaupan järjestöihin; Marshall suunnitelman hyväksymisen seurauksena Norja liittyi ensin OEEC:n (Organisation for European Economic Cooperati-

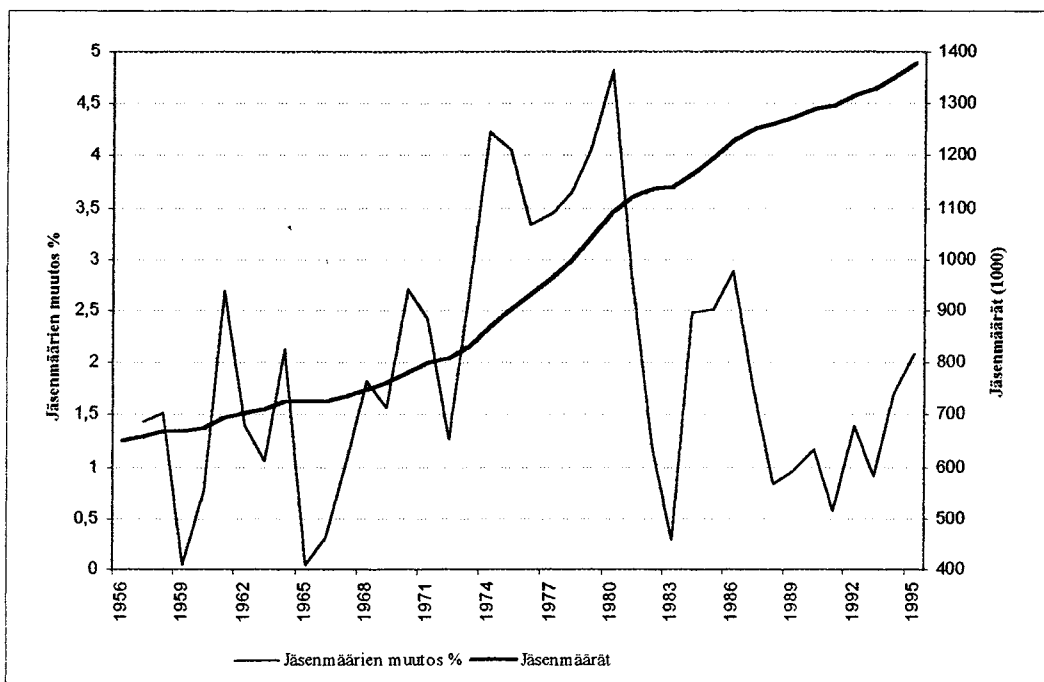
on) ja vuonna 1960 OEEC:n seuraajaksi perustettuun OECD:n (Organisation for Economic Co-operation and Development) jäseneksi. Samoin vuonna 1960 Norja liittyi myös EFTA:an (European Free Trade Association). (Hodne 1983 s.180).

1960- ja -70-luvuilla Norjan työmarkkinoilla tapahtui suuria mullistuksia. 60-luvun lopulla aloitettiin suuri sosiaaliturvan uudistusohjelma, jossa useita erillisiä järjestelmiä yhdistettiin kattavaksi sosiaalivakuutukseksi. Vuonna 1974 myös työttömyysvakuutus liitettiin osaksi sosiaalivakuutusta. Työttömyyspäivärahan lisäksi sosiaalivakuutuksesta maksetaan eräitä työmarkkinoiden toimivuuden tehostamiseen tähtääviä avustuksia, kuten esimerkiksi muutto- ja ammattiopiskeluavustuksia. (Historisk Statistikk 1994). 1970-luvulla norjalainen ammattiyhdistyskenttä myös tiivistyi erittäin voimakkaasti ja saavutti nykyisen muotonsa. Vuodesta 1918 toiminut valtion virkamiesten keskusliitto EL²⁴ sulautui vuoden 1975 alussa vuotta aiemmin perustettuun akateemisten keskusliittoon AF:iin²⁴. Valtion toimihenkilöliittojen keskusliittona toiminut ST²⁵ ja julkisen sektorin ammattiliittojen keskusliitto YH²⁵ yhdistyivät vuoden 1977 alussa YS:ksi²⁵. Vuosien 1973 ja 1976 välisenä aikana myös useat villit liitot liittyivät keskusliittoihin, pääasiassa YS:iin ja AF:iin. Ajanjaksolla villien liittojen jäsenmäärä aleni 164 000:sta 108 000:een. (Visser 1989).

1970-luvulla Norjan työvoima kasvoi voimakkaasti. Osasyynä tähän oli suurten sodanjälkeisten sukupolvien saapuminen työmarkkinoille, mutta myös naisten lisääntynyt työssäkäynti oli merkittävä tekijä kasvun kannalta. Vuonna 1970 vain 28 prosenttia norjalaisista naisista työskenteli kodin ulkopuolella ja vuoteen 1980 tultaessa luku oli noussut jo 41 prosenttiin. Yli 90 prosenttia näistä naisista työllistyi matlapalkkasektoreille, palvelualoille ja etenkin julkiselle sektorille terveydenhoidon ja koulutuksen pariin. Työllisyyden sektorikohtaisen jakauman perusteella Norjasta oli tullut palvelutalous jo vuonna 1965, jolloin ensimmäistä kertaa yli puolet työvoimasta työskenteli palvelualoilla. (Hodne 1983 183-186).

²⁴ Embetsmennes Landsforbund, Akademikernes Fellesorganisasjon

²⁵ Statstjenstemanns Sentralorganisasjon, Yrkesorganisasjonenes Hovedsammenslutning, Yrkesorganisasjonenes Sentralforbund

Kuvio 9. Norjan ammattiliittojen jäsenmäärät ja niiden muutos 1956-1995

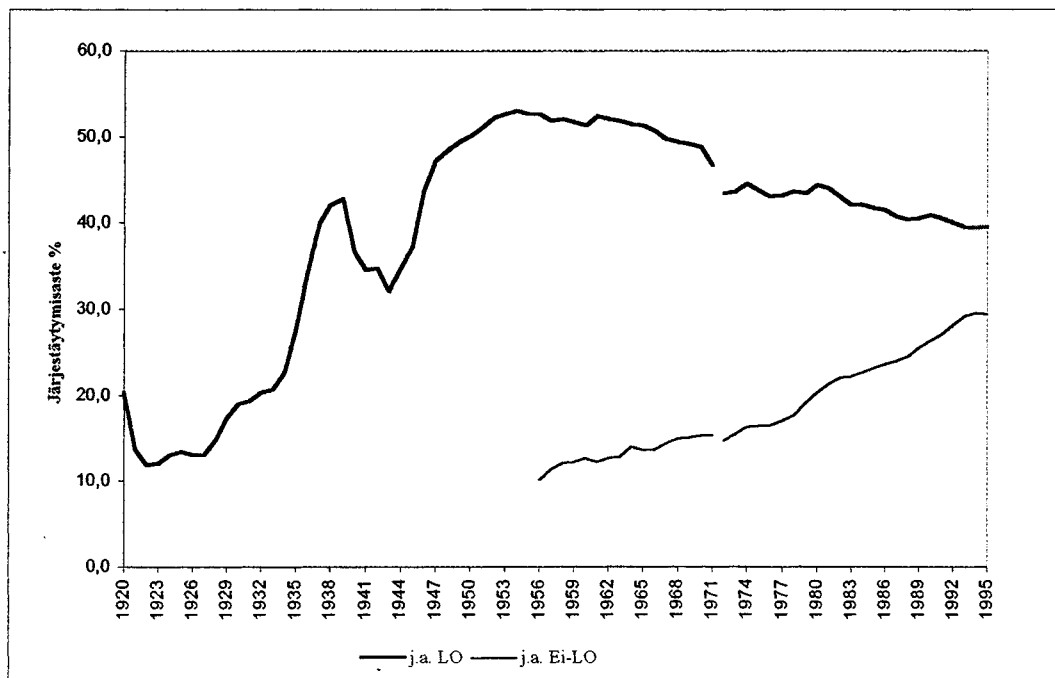
70-luvulla tapahtuneen julkisen sektorin voimakkaan kasvun mahdollistajana oli Pohjanmeren öljyn hyödyntämisestä saadut tulot. Vuonna 1968 löydettiin ensimmäiset kaasu- ja hiukan myöhemmin myös öljyesiintymät Pohjanmereltä. Norjan valtio halusi turvata omat etunsa öljyteollisuudessa, ja näitä valvomaan perustettiin vuonna 1972 Statoil. Statoil jatkoi Norjan valtionyhtiöiden vahvaa perinnettä, myös metalliteollisuudessa ja vesivoiman hyödyntämisessä valtion osuus oli ollut merkittävä. Valtion voimakas osallistuminen tuotantotoimintaan Norjassa selittyy vaadittujen investointien ja kotimaisen pääomakannan epäsuhdalla. Toisen maailmansodan jälkeen valtio alkoi aluksi välittämään ulkomaista rahoitusta teollisuuden investointeihin, koska maasta puuttui vahva yksityinen rahoitussektori. Myöhemmin valtio otti myös voimakkaasti osaa investointien rahoitukseen. (Dølvik & Stokland 1992). Pohjanmeren öljy- ja kaasuesiintymien hyödyntäminen edellytti valtavia investointeja poraus- ja kuljetuskalustoihin sekä erilaisiin jalostuslaitoksiin, jolloin luonnollisesti myös muut Norjan teollisuuden alat hyötyivät öljyteollisuuden kasvusta. 1980-luvulle tultaessa öljy- ja kaasusektorin tuotanto vastasi arvoltaan jo koko muun teollisuuden yhteenlaskettua tuotantoa. Yksittäisistä sektoreista vain julkiset palvelut on Norjassa rahallisesti mitattuna suurempi kuin öljyn- ja kaasuntuotanto. Öljyteollisuuden myötä Norjan talous on yhä selvemmin jakautunut

avoimeen ja suljettuun sektoriin, mikä on tuonut talouteen lisäpainetta sektoreitten välisten palkkaerojen kasvattamiseen.

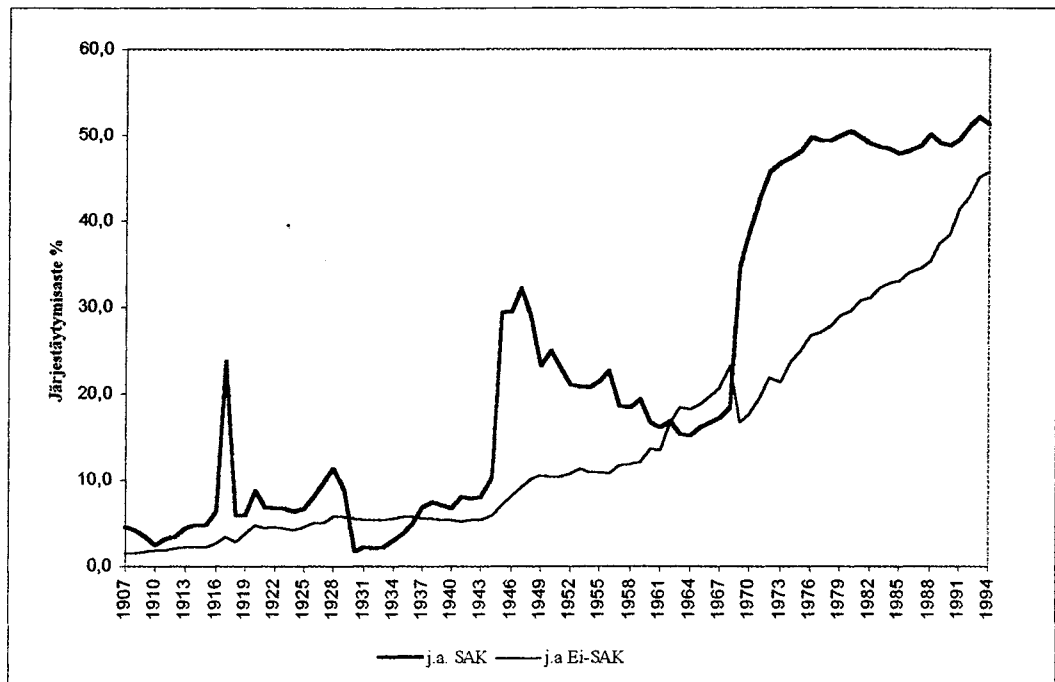
4.3 Suomen ja Norjan järjestäytymisen vertailua

Kuviossa 10 on esitetty Norjan järjestäytymiskehityksen kuvaajia. Ylin kuvaajaa esittää LO:iin kuuluvien liittojen ja vastaavasti alin kuvaaja LO:iin kuulumattomien liittojen jäsenmääriä suhteessa kaikkiin potentiaalisiin jäseniin. Kuviossa 11 on esitetty vastaava tilanne Suomen osalta. Kuvioista voidaan tarkastella, miten Suomen ja Norjan suurimmat ammattiliitot SAK ja LO ovat menestyneet suhteessa maiden muihin ammattiliittoihin aggregaattitasolla. Kuvioista 10 on hyvin nähtävissä Norjan järjestäytymisen kehittyminen. 1950-luvun puolesta välistä lähtien LO:n järjestäytymisasteen trendi on ollut aleneva, mutta LO:n ulkopuolisten ammattiliittojen jäsenien osuus on sitä vastoin kohonnut suhteellisen tasaisesti koko ajanjaksolla. Suomessakin SAK:n ulkopuoliset liitot ovat voimistaneet suhteellista asemaansa jäsenmarkkinoilla mutta myös SAK on onnistunut kohottamaan järjestäytymisastettaan aina viime päiviin asti. Tosin nousu on ollut hyvin pientä ja aaltomaista 1970-luvun puolesta välistä lähtien.

Kuvio 10. Norjan järjestäytymisaste ositeltuna

Kuvio 11. Suomen järjestäytymisaste ositeltuna

Norjassa LO:n asemaa ja tavoitteita on kritisoitu viime vuosikymmeninä voimakkaasti ja etenkin LO:n ja Sosiaalidemokraattisen puolueen läheinen yhteiselo on ollut arvostelun kohteena. Ilmeisestikin ammattiyhdistystoiminta on Norjassa yhä suuremmassa määrin ei-poliittista toimintaa; vuonna 1992 tehdyn kyselyn mukaan alle 30 prosenttia LO:n jäsenistä halusi läheisen yhteistyön jatkuvan myös tulevaisuudessa. 'Ulkopolitiikan' ohella LO:ia on kritisoitu myös organisaation sisäisestä rakenteesta. Päätöksentekovalta on keskittynyt voimakkaasti LO:n ylimmälle johdolle, minkä uskotaan aiheuttaneen jäsenistössä passiivisuutta (ILO, 1984 s. 27). Hanckén (1993) mukaan 'keskusjohtoisuus' voi estää uusien jäsenien liittymisen tai jopa vähentävän jäsenmääriä.

Yksi LO:n keskeistä tavoitteista, palkkasolidarisuuden säilyttäminen, on myös kohdannut vastarintaa. (Dølvik & Stokland 1992, s. 16-19)). Rødseth & Holdenin (1990) mukaan palkkaliukuma on Norjassa vähintään yhtä merkittävä kuin keskiteysti neuvoteltava palkanlisä. Edelleen Askildsen & Nilsen (1996, s. 3) esittävät, että keskiteysti neuvotellut palkat ovat ammattiliitolle uhkapiste ja paikallisesti neuvoteltavat liukumukset ovat merkittävin tekijä eri sektoreiden välisten suhteellisten palkkojen määräytymisessä. LO:n ulkopuoliset keskusliitot ovat korostetusti poliittisesti neutraaleja, ja niiden tarkoituksena on, oman ilmoituksensa mukaan,

puolustaa vain jäsenistöjensä etuja. Niille työntekijöille, jotka palkkasolidaarisuuden puuttuessa pystyisivät vaatimaan korkeampia palkkoja, ei LO:n jäsenyydestä välttämättä koidu kovinkaan suurta hyötyä.

Organisaatorakenteen ja organisaation toiminnan vaikutusta ammattiliiton jäsenmääriin on käyty läpi strategiavalintoja käsittelevässä kappaleessa sivulla 26. LO:n saama kritiikki antaa aihetta kysyä, onko LO:n johto onnistunut ajamaan jäsenistön etua parhaalla mahdollisella tavalla, vai ovatko johdon ja jäsenistön tavoitteet erkaantuneet toisistaan niin voimakkaasti, että sillä on merkitystä aggregaattijärjestäytymisen kannalta. LO:n suuruuden vuoksi sen menestymisen yhteys Norjan aggregaattijärjestäytymisasteeseen on ilmeinen: Kaikkien liittojen jäsenistä hiukan vajaa 60 prosenttia kuuluu LO:n alaisiin ammattiliittoihin. LO:n toiminnalla yksistään on siten enemmän merkitystä aggregaattijärjestäytymisasteen kannalta kuin kaikkien muiden liittojen toiminnalla yhteensä.

Yhtenä selityksenä Norjan alhaiseen järjestäytymisasteeseen on esitetty norjalaisten ammattiliittojen, ja etenkin LO:n, kyvyttömyyttä värvätä talouden uusia työntekijäryhmiä jäsenikseen. Taulukoissa 7 ja 8 on esitetty toimialaluokituksen mukaisesti lasketut järjestäytymisasteet LO:n alaisille liitoille sekä LO:n ulkopuolisille liitoille²⁶. LO:n kohdalla ainoastaan teollisuus (isic 2-4) on kasvanut koko aikavälillä²⁷. LO:n ulkopuolisten liittojen kohdalla järjestäytymisaste on puolestaan kohonnut kaikilla sektoreilla. Taulukossa 9 on toimialat jaettu kahteen ryhmään sen mukaan onko toimialan työvoiman osuus kokonaistyövoimasta supistunut vai kasvanut periodilla. Kehityksen perusteella on edelleen laskettu ryhmäkohtaiset järjestäytymisasteet. Työvoimaosuudet ovat nousseet jatkuvasti toimialoilla 6+8, 9 ja vastaavasti alentuneet toimialoilla 1-5, 7. Taulukon perusteella voidaan sanoa, että LO todellakin on työvoimaosuuksilla mitattuna enemmän taantuvien alojen kuin kasvavien alojen etujärjestö. Vuosien -70 ja -85 välillä LO:n suhteellinen järjestäytymisaste on

²⁶ Luvut perustuvat Visserin (1989) työhön. Toimiala-/liittokohtaiset järjestäytymisasteet on laskettu jakamalla toimialalla työskentelevien jäsenien määrä toimialan kokonaistyövoimalla.

²⁷ isic 1 maa-, metsä- ja kalatalous; 2-4 kaivostoiminta, teollisuus, sähkö-, kaasu- ja vesihuolto; 5 rakennustoiminta; 6+8 kauppa-, vakuutus- ja rahoitustoiminta; 7 kuljetus ja tietoliikenne; 9 muut palvelut.

noussut ryhmässä 1 (isic 1-5, 7) noin 4,5 %, kun se on alentunut vastaavasti ryhmässä 2 (isic 6+8, 9) noin 10 %. Jos toimiala 'kuljetus ja tietoliikenne' (isic 7) siirrettäisiin nousevien toimialojen joukkoon, edellämainittu kehitys voimistuisi LO:n kohdalla vielä enemmän. Suomalaisen ammattiliittojen jakaminen niiden pääasiallisen toimialan mukaan ja näiden jäsenmäärien suhteuttaminen toimialojen työvoimaan ei paljastanut merkittäviä eroja SAK:n ja muiden liittojen järjestäytymiskehityksessä. SAK:n sekä ei-SAK liittojen suhteellinen järjestäytymisaste nousi tai pysyi samana vuosien 1960 ja 1993 välisenä aikana kaikilla toimialoilla. Vuosien 1990 ja 1993 välinen muutos on ollut positiivinen kaikilla toimialoilla, joten ammattiliittojen kannalta myönteinen kehitys on jatkunut aivan viime päiviin asti²⁸. Suomalaisen ammattiliittojen jaottelu eri toimialoille on esitetty liitteessä 1. Liitteessä 2 on puolestaan esitetty taulukon 7 esittämä tilanne Suomen osalta. Toimialakohtaiset järjestäytymisasteet on laskettu jakamalla ko. toimialalle kuuluvien ammattiliittojen jäsenmäärät toimialalla työskentelevien määrällä, joten todellinen järjestäytymisaste on jokaisella toimialalla huomattavasti alhaisempi. Koska Suomen ja Norjan luvut eivät lainkaan ole vertailukelpoisia, ja lisäksi, koska suomalaisten ammattiliittojen jaottelu eri toimialoille on hyvin altis kritiikille, taulukko on esitetty liitteessä, eikä osana varsinaista työtä.

Taulukko 7. Toimialakohtainen järjestäytymisaste LO/ Ei-LO liitoille

	isic 1	isic 2-4	isic 5	isic 6+8	isic 7	isic 9
LO						
1960	21,4	67,2	49,6	21,7	72,7	32,9
1970	39,5	67,8	50,5	20,8	64,5	37,2
1980	27,0	76,7	47,5	19,3	65,6	33,3
1985	21,1	76,1	46,8	17,5	64,6	32,8
Ei-LO						
1960	0,0	4,5	0,0	9,9	13,0	29,6
1970	2,6	5,5	0,0	11,2	14,9	31,0
1980	2,7	9,6	0,0	12,1	16,2	33,0
1985	0,0	11,6	0,0	14,2	17,7	36,3

²⁸ Toimialojen työvoima on laskettu työvoimatiedustelun tiedoista työlliset ja työttömät toimialoit-
tain.

Taulukko 8. Työvoimaosuuksien kehityksen perusteella jaotellut järjestäytymisasteet LO/ Ei-LO liitoille

	isic 1-5, 7	isic 6+8, 9	isic 1-5, 7	isic 6+8, 9	isic 1-5, 7	isic 6+8, 9
	LO		Ei-LO		Yhteensä	Yhteensä
1960	58,7	28,6	4,9	22,0	63,6	50,6
1970	62,8	31,1	6,5	23,6	69,3	54,8
1980	66,9	28,7	9,1	26,2	76,0	54,9
1985	65,6	28,0	10,3	29,4	75,9	57,4

Julkisen sektorin työntekijöiden ja toimihenkilöiden suuri osuus työvoimasta on yhteistä Suomelle ja Norjalle. Seuraavassa tarkastellaan yksittäisten lukujen valossa, miten näiden työntekijöiden järjestäytyminen eroaa maittäin ja keskusliitoittain.

LO:n ulkopuolisten liittojen jäsenistöstä lähes 70 % työskentelee julkisella sektorilla, LO:n kohdalla vastaava luku on vain 40 %. Tilanne on sama myös Suomessa SAK:n ja muiden liittojen välillä. Vuonna 1995 27 % SAK:n jäsenistöstä työskenteli julkisella sektorilla, kun vastaavat luvut²⁹ Akavan ja STTK:n kohdalla olivat 61 % ja 57 % (Sandqvist 1996, s. 37-39). Näiden lukujen valossa LO:n suosio julkisen sektorin työntekijöiden joukossa on jopa parempi kuin SAK:n. Visserin (1991, s.113) perusteella on mielenkiintoista huomata, että julkisen sektorin ja markkinasektorin järjestäytymiset poikkeavat Suomen ja Norjan välillä. Julkisen sektorin osalta eroa maiden välillä on ainoastaan 10 prosenttiyksikköä, mutta markkinasektorin osalta yli 20 prosenttiyksikköä. Visserin työssä julkisen sektorin työntekijöiden järjestäytymisaste vuonna 1989 oli Suomessa 85,7 % ja markkinasektorin 64,6 %. Norjassa vastaavat luvut olivat vuonna 1988 75,1 % ja 41,3 %. Koska molemmissa maissa julkisen sektorin työntekijöiden osuus kokonaistyövoimasta on karkeasti ottaen 30 %, Suomen ja Norjan aggregaattijärjestäytymisasteiden ero heijastelee suurelta osin eroja markkinasektorin järjestäytymisessä.

Myös toimihenkilöiden ja työntekijöiden järjestäytymisessä on eroja Suomen ja Norjan välillä. Vuosien 1970-85 välisenä aikana Norjan työntekijöiden järjestäytymisaste pysyi miltei muuttumattomana noin 61 %:ssa, toimihenkilöiden osalta

²⁹ Akavan ja STTK:n luvut vuodelta 1994.

kasvua tapahtui 60 %:sta 64 %:iin. Samana ajanjaksona Suomen työntekijöiden kohdalla nousua tapahtui 55 %:sta 70 %:iin ja toimihenkilöiden kohdalla 59 %:sta 91 %:iin. Periodilla 1970-85 toimihenkilöiden järjestäytymisasteen nousu on ollut selkeästi voimakkainta ei-LO liitoissa.

5 YHTEENVETO

Tässä työssä on käsitelty työvoiman järjestäytymisasteen määräytymiseen vaikuttavia tekijöitä, silmälläpitäen erityisesti Suomen ja Norjan järjestäytymisasteiden eroja. Norjassa työvoiman järjestäytymisaste on vakiintunut noin 20 prosenttiosuutta alhaisemmalle tasolle kuin muissa Pohjoismaissa; Suomessa, Tanskassa ja Ruotsissa kokonaisjärjestäytymisaste (kaikki ammattiliittoon kuuluvat jäsenet suhteessa kaikkiin palkansaajiin) kohosi vuonna 1994 jo yli 90 %:in.

Suurin ero Norjan ja Suomen (sekä muiden Pohjoismaiden) välillä löytyy työttömyysvakuutusjärjestelmän rakenteesta. Suomalaisessa järjestelmässä työttömyysturva on jaettu kollektiiviseen ja omavalintaiseen työttömyysturvaan. Kollektiivinen, verorahoitteinen perusturva on julkisen vallan hallinnoima ja takaa perustoi-meentuloturvan työttömyyden aikana. Perusturvaa parempaa työttömyysturvaa tarjoavat työttömyyskassat ovat ammattiliittojen hallinnoimia, ja käytännössä työttömyyskassan jäsen on ammattiliiton jäsen ja päinvastoin. Norjassa työttömyysvakuutus puolestaan on osa sosiaalivakuutusta ja se rahoitetaan osittain työntekijältä perittävällä pakollisella erityismaksulla, ja jota siten voidaan pitää verona. Työttömyysvakuutusjärjestelmä on Norjassa valtion hallinnoima.

Suomalaisen ja norjalaisen ay-liikkeen kehityshistoria on kulkenut hyvin erilaisia polkuja. Suomessa kehitys on ollut hyvin äkkinäistä, muutokset ovat olleet hyvin jyrkkiä ja usein väkivaltaisia, kuten Suomen historiassa ylipäätyäankin. Norjassa kehitys on ollut hyvin rauhallista, eikä ay-liikkeen toimintaan liity siellä sanottavampaa dramatiikkaa. Suomen osalta ay-liikkeen menestystarina alkoi 1960- ja 70-lukujen taitteessa, kun ay-liike SAK:n johdolla otti ensimmäistä kertaa osaa tuponeuvotteluihin. Tämän reformin myötä suomalaisen työvoiman jäsenmäärät kasvoivat räjähdysmäisesti ja järjestäytyminen levisi voimakkaasti kaikkiin yhteiskunta-, sosiaali- ja ammattiluokkiin. Norjassa vastaavan kaltainen 'kasvupyrähdys' tapahtui heti toisen maailmansodan jälkeen. 1950-luvun puolenvälin jälkeen järjestäytymisaste vakiintui 60 % tuntumaan, jonka jälkeen nousu on ollut erittäin hidasta.

Teoriaosuudessa tarkasteltiin erilaisia hypoteeseja, joita on tutkittu työvoiman järjestäytymisen yhteydessä. Hypoteeseja on usein kritisoitu niiden mikroperustan puuttumisesta, jonka lisäksi useimmat teoriat ovat enemmän 'hahmotelmia' kuin formaalisti muotoiltuja matemaattisia malleja. Teorioiden kehitys on kulkenut voimakkaasti suhdannekierto- ja rakennemuutosselityksistä kohti malleja, joissa selittäjinä käytetään suoraan työmarkkinoiden toimintaan vaikuttavia institutionaalisia tekijöitä, kuten esimerkiksi työttömyysvakuutusjärjestelmää tai lainsäädäntöä. Tilastotietojen saatavuuden parannuttua työvoiman järjestäytymistä pystytään nykyisin tarkastelemaan myös mikrotason aineistojen valossa. Teoriaosuudessa tarkasteltiin myös vapaamatkustajaongelman merkitystä järjestäytymiseen. Vaikka vapaamatkustamisen pitäisi eräiden teorioiden mukaan olla ammattiliitoille suoranaisten olemassaolon uhka, ongelma ei vaikuta kovinkaan merkittävältä käytännön tasolla. Työntekijät pystyvät ilmeisestikin havaitsemaan paitsi kollektiivisen toiminnan tuomat edut, niin myös kollektiivisen vastuun toiminnan jatkuvuudesta.

Ainoana matemaattisesti muotoiltuna teoriana tässä työssä käytiin läpi Holmlund & Lundborgin (1996) työ, joka olisi oiva lähtökohta Suomen ja Norjan järjestäytymisasteiden erojen syiden empiiriselle tutkimiselle. HL osoittavat, miten työttömyysvakuutusjärjestelmän organisointi (ts. ammattiliittojen hallinnoima vapaaehtoinen lisäturva vs. valtion ylläpitämä pakollinen järjestelmä) voivat tiettyjen ehtojen täytyessä selittää maiden välisten järjestäytymisasteiden eroavaisuudet. HL saamien tulosten mukaan Gent-järjestelmä johtaa korkeampaan järjestäytymisasteeseen kuin pakollinen työttömyysvakuutus, jos järjestelmän rahoitus on suurelta osin valtion tukien varassa, tai jos työntekijät ovat erittäin voimakkaasti riskiä karttavia. Edelleen HL:n mukaan työttömyyskassan jäsenten kustannusosuuden nousu alentaa palkkoja sekä ammattiliittojen jäsenmääriä, molemmat työnantajien kannalta epäilemättä kiinnostavia tavoitteita.

Työssä käytiin niinkään läpi eräitä työvoiman järjestäytymistä käsitteleviä empiirisiä tutkimuksia. Punaiseksi langaksi valittiin kolme teemaa; Iso-Britannia, Pohjoismaat sekä muut maat. Iso-Britanniaa voidaan pitää alan tutkimuksen ehdottomana kärkimaana ja siihen keskittyvien tutkimusten määrä on huomiota herättävän suuri. Yhtenä syynä tähän ovat epäilemättä varsin hyvät ja kattavat tilastotiedot; yhtenä-

set aikasarjat alkavat jopa 1800-luvun puolelta. Pohjoismaat puolestaan ovat tässä esityksessä luonnollisesti hyvin esillä, sillä pohjoismaiset työmarkkinat ja työmarkkinajärjestelmät toisaalta ovat keskenään hyvin samanlaisia, ja vastaavasti poikkeavat voimakkaasti esimerkiksi Iso-Britannian tai manner-Euroopan järjestelmistä. Tutkittaessa työvoiman järjestäytymistä Pohjoismaisessa kontekstissa, työmarkkinoiden instituutioille on laitettava hyvin paljon painoa. Työttömyysturvajärjestelmän toiminta ja muut pohjoismaiset työmarkkinasuhteiden erityispiirteet ovat näiden tutkimusten keskeisintä antia. Kolmantena teemana käsiteltiin niitä tutkimuksia, jotka eivät suoraan kuulu Iso-Britannian tai Pohjoismaiden kastiin.

Suomen ja Norjan järjestäytymisasteiden eroavuuteen johtaneita syitä tarkasteltiin tutkimalla, miten järjestäytymisen järjestäytymisen yleiskuva poikkeaa maittain ja keskusliitoittain. Toimialoittaisen järjestäytymisen tarkastelun perusteella voidaan väittää, että Norjan LO on enemmän talouden taantuvien, kuin kasvavien, toimialojen ammattiliitto. Tämä osaltaan tukee väitettä, että norjalaiset ammattiliitot ja etenkin LO, eivät ole pystyneet värväämään talouden uusia työntekijäryhmiä jäsenikseen yhtä tehokkaasti kuin ammattiliitot muualla Pohjoismaissa. LO:n saaman kritiikin ja toimialakohtaisen järjestäytymisen perusteella voidaan myös kysyä, onko LO:n johto onnistunut strategiavalinnoissaan parhaalla mahdollisella tavalla. LO:n 'menestymättömyyden' voi uskoa vaikuttavan Norjan aggregaattijärjestäytymisasteeseen hyvin voimakkaasti, sillä kaikista ammattiliittoihin kuuluvista palkansaajista noin 60 prosenttia kuuluu LO:n alaisiin liittoihin.

Julkisen ja yksityisen sektorin työntekijöiden järjestäytymistä tarkasteltaessa kävi ilmi, että Suomen ja Norjan aggregaattijärjestäytymisen ero johtuu suurelta osin erosta yksityisen sektorin työntekijöiden järjestäytymisessä. Julkisen sektorin järjestäytymisessä ero maiden välillä on vain noin 10 % mutta markkinasektorilla eroa on yli 20 %. Toimihenkilö/työntekijä tarkastelu puolestaan paljasti, että etenkin toimihenkilöiden voimakas järjestäytyminen Suomessa on kasvattanut maiden välistä eroa 1960-luvun lopulta lähtien.

Järjestäytymistä ei ilmeisestikään voida puristaa pelkäksi taloudellisten suureiden yhteisvaikutuksen tulokseksi, vaan huomioon on otettava ihmisten ja yhteiskunnan

toiminnan vaikutukset ja lainalaisuudet. Tässä tapauksessa poikkitieteellisyys kansantaloustieteen ja muiden yhteiskuntatieteiden, lähinnä sosiologian ja yhteiskuntapolitiikan välillä, olisi epäilemättä hyvin hedelmällinen lähestymistapa. Norjan muita Pohjoismaita alhaisemman järjestäytymisasteen ongelman selvittämiseen sitä vastoin kansantaloustieteellä on varmasti vielä paljon sanottavaa, todennäköisesti Holmlund & Lundborgin (1996) mallin oletuksista lähtien.

LÄHDELUETTELO

- Ahvenainen, Pihkala & Rasila** (toim.) (1982): Suomen taloushistoria. Tammi, Helsinki.
- Akerlof G, A** (1980): 'A theory of social custom of which unemployment may be one consequence'. *Quarterly Journal of Economics*, June. 749-75.
- Andrews Martyn & Naylor Robin** (1994): 'Declining union density in the 1980s: what do panel data tell us?'. *British Journal of Industrial Relations*, vol 32, 3 413-431.
- Ashenfelter Orley & Pencavel John H.** (1969): 'American union growth: 1900-1960'. *Quarterly Journal of Economics*. 83.
- Askildsen Jan Erik & Nilsen Øivind A.** (1996): 'Membership and union power', working paper no. 0496, march 1996, University of Bergen.
- Asplund Rita & Kettunen Juha** (1994): Työttömyysturvan rahoitus ja sen uudistaminen. ETLA B104.
- Backberg Kristiina** (1993): Palkansaajien järjestäytyminen Suomessa 1990. Työministeriö, Julkaisu No. 50.
- Bain & Price** (1980): Profiles of union growth: A comparative statistical portrait. Basil Blackwell, Oxford.
- Bain George Sayers & Elsheikh Farouk** (1976): Union Growth and the business cycle. Basil Blackwell, Oxford.
- Bain George Sayers & Elsheikh Farouk** (1979): 'An inter-industry analysis of unionisation in Britain'. *British Journal Of Industrial Relations*, 17: 137-57.
- Bean R. & Holden K.** (1994): 'Determinants of trade union membership in OECD countries: A survey'. *International Journal of Manpower*, Vol 15, No 6, 4-35.
- Beaumont Philip & Harris Richard** (1990): 'Union recruitment and organizing attempts in Britain in the 1980s'. *Industrial relations journal*, vol 21, no 4 (winter), 274-86.
- Beaumont Philip & Harris Richard** (1995): 'Union de-recognition and declining union density in Britain'. *Industrial and Labor Relations Review*, Vol 48, no 3, 389- 402.
- Booth Alison** (1983): 'A reconsideration of trade union growth in the United Kingdom'. *British Journal of Industrial Relations*. 1983, 21.
- Booth Alison** (1985): 'Social custom model of trade union membership'. *The Quarterly Journal of Economics*, February. 253-61.
- Booth Alison** (1986): 'Estimating the probability of trade union membership: a study of men and women in Britain'. *Economica* 53, 41-61.
- Booth Alison** (1995): The economics of the trade union. Cambridge University Press.
- Booth Alison & Chatterji Monojit** (1993): 'Reputation, membership and wages in an open shop trade union'. *Oxford Economic Papers*. 45 23-41.

- Burkitt B. & Bowers D.** (1978): 'The determination of the rate of change of unionization in the United Kingdom: 1924- 1966'. *Applied Economics*. 1978,10. s.162.
- Carruth Alan & Disney Richard** (1988): 'Where have two million trade union members gone?'. *Economica*. February 1988, 55.
- Caruth Alan & Oswald A** (1985): 'Miners' wages in post-war Britain: An application of a model of trade union behaviour'. *Economic Journal* 86, 1003-1020.
- Davidson, Hendry, Srba, Yeo** (1978): 'Econometric modelling of the aggregate time-series relationship between consumers' expenditure and income in the United Kingdom'. *Economic Journal*. 88, 661-92.
- Disney Richard** (1990): 'Explanations of the decline of trade union density in Britain: An appraisal'. *British Journal of Industrial Relations*, Vol 28 ss 165-77.
- Dølvik Jon Erik & Stokland Dag** (1992): 'Norway : the 'Norwegian model' in transition', teoksessa *Industrial relations in the new Europe* Toim. Ferner & Hyman. Basill Blackwell, Oxford.
- Farber H** (1978): 'Individual preferences and union wage determination: The case of the united mine workers'. *Journal of political economy*, 86, 923-942.
- Freeman Richard & Meadoff J.L.** (1979): 'The two faces of unionism'. *Public Interest*, no. 57: 69-93.
- Freeman Richard & Pelletier Jeffrey** (1990): 'The impact of industrial legislation on British union density'. *British Journal of Industrial Relations*. July 1990, 28:2.
- Green Francis** (1992): 'Recent trends in British trade union density: how much of a compositional effect?'. *British Journal of Industrial Relations*. Vol 30, no 3, 445-458.
- Gustavsen Bjørn & Hunnius Gerry** (1981): New patterns of work reform, the case of Norway. Universitetsforlaget, Oslo.
- Hancké Bob** (1993): 'Trade union membership in Europe, 1960 - 1990: Rediscovering local units'. *British Journal of Industrial Relations*. 31:4 593- 613.
- Helin J., Erkkilä M., Mustalammi E.** (1991): Blue-collar worker in 1990s. Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö SAK ry., Jyväskylä.
- Hines** (1964): 'Trade unions and wage inflation in the United Kingdom 1893-1961'. *The Review of Economic Studies*, No 88, October, ss 221-252.
- Historisk Statistikk 1994**, Statistisk Sentralbyrå, Oslo.
- Hodne Fritz** (1975): An Economic History of Norway. Tapir, Trondheim.
- Hodne Fritz** (1983): The Norwegian Economy 1920- 1980. Croom Helm, London & Canberra.
- Holmlund Bertil & Lundborg Per** (1996): 'Wage bargaining, union membership and the organization of unemployment insurance'. *Working Paper*, Uppsala University.
- ILO** (1984): The trade union situation and industrial relations in Norway. ILO Geneva.
- Kaldor N.** (1959): 'Economic growth and the problem of inflation; Part two'. *Economica*. 26, 287 - 298.

- Kauppinen Timo** (1980): Työelämän suhteet Norjassa. Työelämän suhteiden neuvottelukunta, Helsinki.
- Kauppinen Timo** (1992): Transformation of Finnish labour relations. Finnish Labour Relations Association, Publication no 1.
- Kelly John & Heery Edmund** (1989): 'Full-time officers and trade union recruitment'. *British Journal of Industrial Relations*, Vol 27, no 2 (July), 196-213.
- Korpi Walter** (1981): Labor movements and industrial relations. Swedish institute for Social Research, Stockholm.
- Leibenstein H.** (1966) 'Allocative efficiency vs. "X-efficiency"'. *American Economic Review*, 56(3): 392-415.
- Mason Bob & Bain Peter** (1993): 'The determinants of trade union membership in Britain: a survey of the literature'. *Industrial and Labor Relations Review*. Vol 46 No 2 January.
- Metcalf David** (1991): 'British unions: dissolution or resurgence'. *Oxford Review of Economic Policy*. Vol 7 no3, 18-32.
- Neumann, Pedersen & Westergård-Nielsen** (1991): 'Long-run international trends in aggregate unionization'. *European Journal of Political Economy*, 7, 249-274.
- Olson M. Jr** (1965): The logic of collective action. Cambridge: Harvard University Press.
- Pedersen Peder J.** (1982): 'Union growth in Denmark, 1911- 39'. *Skandinavian Journal of Economics*. 84 (4).
- Pehkonen Jaakko & Tanninen Hannu** (1995): 'Institutions, incentives and trade union membership'. *Working Paper*, University of Jyväskylä.
- Rødseth A. & Holden S.** (1990): 'Wage formation in Norway', teoksessa *Wage formation and macroeconomic policy in the Nordic countries*. Toim. Lars Calmfors. Oxford University Press.
- Sandqvist Linda** (1996): Palkansaajien järjestäytyminen Suomessa 1994. Työministeriö, Julkaisu No. 138.
- Sapsford David** (1986): 'Some further evidence on the role of profits in union growth equations'. *Applied Economics*. 1986, 18.
- Suomen tilastollinen vuosikirja**. Tilastokeskus, Helsinki.
- Statistisk årbok**. Danmarks Statistik, Kopenhagen
- Statistisk årbok**. Statistisk Sentralbyrå, Oslo
- Statistisk årsbok för Sverige**. Statistiska Centralbyrån, Stockholm.
- Undy Roger et al.** (1981): Change in trade unions. London, Hutchinson.
- Valkonen Marjaana** (1989): Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö SAK r.y. 1907-87. SAK, Helsinki.
- Van Ours J. C.** (1992): 'Union growth in the Netherlands 1961- 1989'. *Applied Economics*, 24, 1059- 1066.
- Visser Jelle** (1989): European Trade Unions in Figures. Deventer: Kluwer.
- Visser Jelle** (1990): 'In search of inclusive unionism'. *Bulletin of Comparative Labor Relations*. Vol 18. Deventer: Kluwer.

Visser Jelle (1991): 'Trends in trade union membership'. *OECD Employment Outlook* July 1991, 97- 134.

Yli-Pietilä, Alasoini, Kauppinen, Mikola-Lahnalampi (1990): Työelämän suhteet, Aikasarjoja 1907-88. Työpoliittinen tutkimus 2, Työministeriö.

LIITTEET

Liite 1. Suomen ammattiliittojen toimialajaottelu

Isic 1:

Agronomiliitto, Agronomivirkamiehet ja toimihenkilöt, Finlands Svenska Skogsmannaförbundet, Maaseututyöväen liitto, Maataloustoimihenkilöjärjestöjen Liitto, Metsäalan Toimihenkilöliitto, Metsäalan Työnjohtajaliitto, Metsäteknikkoliitto, Puumiesten Liitto, S. Maaseututyöväen Liitto, S. Metsänhoitajaliitto, Suomen Puumiesten liitto, Toimihenkilöagronomit, Vesi- ja Kalatalousalan Ammattijärjestö

Isisc 2-4:

Drifteningsförbundet i Finland, Elintarviketyöläisten Liitto, Insinöörien ammattiliitto, Insinööriliitto, Jalometallityöntekijöiden liitto, Kaivostyöväen Liitto, Kemian työntekijäin Liitto, Kirjatyöntekijäin Liitto, Korjaamotyöväen ammattiliitto, Kumi- ja Nahkityöväen Liitto, Kutomo- ja neuletyöväen Liitto, Lasi- ja Posliinityöväen Liitto, Lämpöinsinööriyhdistys, Meijeriväen Liitto, Mekaanikkojen liitto, Metallityöväen Liitto, Nahka- ja Kumialojen ammattiliitto, Nahka-, Jalkine- ja Kumityöväen liitto, Paperikoneenhoitajien Liitto, Paperiliitto, Paperiteollisuuden työntekijöiden liitto, Puu- ja erityisalojen Liitto, Puunjalostusteollisuustyöntekijäin Liitto, Puuteollisuustyöväenliitto, Puutyöväenliitto, S. Elintarviketyöläisten Liitto, S. Faktoriliitto, S. Jalometallityöntekijäin Liitto, S. kaivostyöväen Liitto, S. Kirjailijaliitto, S. Kirjatyöntekijäin Liitto, S. Lasi- ja Posliinityöväen Liitto, S. Mekaanikkojen Liitto, S. Metallityöväen Liitto, S. Nahka-, Jalkine- ja Kumityöväen Liitto, S. Paperikoneenhoitajien Liitto, S. Paperiteollisuudentyöntekijäin Liitto, S. Sähköalantyöntekijäin Liitto, S. Teollisuustoimihenkilöiden Liitto, S. Vaateustyöläisten Liitto, S. Kemistiliitto, S. Kumi ja Nahkityöväen Liitto, S. Puunjalostusteollisuustyöntekijäin Liitto, S. Puunjalostusteollisuustyöntekijäin Liitto, S. Työläisliitto, Suomen Erityisteknisten liitto, Suomen teollisuustoimihenkilöiden liitto, Svenska Tekniska Funksjonerförbundet i Finland, Sähköalantyöntekijäin Liitto, Sähköinsinööriliitto, Tekniikan akateemisten liitto TEK, Teknisten ja erikoisalojen ammattiliitto, Teknisten Liitto, Tekstiili ja vaateustyöväen Liitto, Tekstiililaitosmiesten Liitto, Tekstiilityöväenliitto, Teollisuuden korjaamo- ja voimalaitostyöväen liitto, Teräs-, kaivos- ja Konepajatyöväen ammattiliitto, Työläisliitto, Vaateustyöläisten liitto, Yksityistoimialojen Insinöörit, Yleinen työnjohtajaliitto

Isisc 5

Muurarien liitto, Privatanställda Byggmästare, Rakennusinsinöörit ja arkkitehdit, Rakennusmestarien Keskusliitto, Rakennusteknisten Ammattiliitto, Rakennustyöläisten Liitto, S. Muurarien Liitto, Suomen Rakennusinsinöörien liitto, Tie- ja Vesirakennusmestari liitto, Tiemiesten Ammattiliitto, Valtion Rakennusmestarit, Yksityistoimialojen Rakennusmestari liitto

Isisc 6 ja 8

Auto ja Konekaupan Toimihenkilöliitto, Finlands Svenska Bankmannförening, Handels- och industriförbundet, Kaupananal esimesliitto, Liikealan ammattiliitto, Liiketyöntekijöiden liitto, Matkatoimistovirkailijoiden liitto, Merkonomiliitto, Myymälähoitajaliitto, Pankkimiesyhdistys, Pankkitoimihenkilöliitto, S. Liikeväen Liitto, S. Myyntimiesten Keskusjärjestö, Suomen Liikeväen liitto, Suomen Pankkimiesliitto, Säästöpankkialan toimihenkilöiden Liitto, Vakuutusväen liitto

Isisc 7

Ahtaus- ja huolinta-alan tekniset, Auto- ja Kuljetustyöväen Liitto, Autoalan työntekijöiden liitto, Ilmailualan Unioni, Ilmakuljetusalan ammattiliitto, Luotsi- ja Majakkamiesliitto, Luotsiliitto, Merimies-Unioni, Postiliitto, Postimiesliitto, Postivirkamiesliitto, Puhelinvirkailijaliitto, Rautatieläisten Ammattiyhdistysten Liitto, Rautatieläisten Liitto, Rautatievirkamiesliitto, S. Ilmakuljetus-Unioni, S. Laivapäällystöliitto, S. Lentoemäntä ja Stuerttyyhdistys, S. Radiosähkötäjäliitto, S. Rautatieläisten Liitto, S. satamatyönjohtajien liitto, S. Tietoliikennetekniset, S. Veturimiesten Liitto, S. veturimiesten Liitto, S: Auto- ja Kuljetusalan Työntekijäliitto, S: Auto- ja Kuljetusalan Työntekijäliitto, Satamatyöntekijäin Liitto, Satamatyönjohtajien Liitto, Suomen Konepäällystöliitto, Suomen laivapäällystöliitto, Suomen Lentoemäntien Yhdistys, Suomen Lentovirkailijat, Suomen Liikenneltäjäliitto, Suomen Merimies-Unioni, Suomen tietoliikennetekniset, Teleliitto, Tie-, vesi- ja ilmailuhallinnon henkilökuntaliitto, Tietoliikenneliitto, Valtionrautateiden viran ja toimenhaltijat, Veturimiesten liitto, VR: Konduktööriyhdistys

Isisc 9 kaikki tässä mainitsemattomat liitot

Liite 2. Toimialakohtainen järjestäytymisaste SAK/ Ei-SAK liitoille

	isic 1	isic 2-4	isic 5	isic 6+8	isic 7	isic 9
SAK						
1960	1,1	29,7	25,1	7,0	30,7	13,9
1970	3,8	55,4	46,7	12,7	48,1	25,7
1980	10,5	74,5	59,4	21,3	63,7	46,5
1985	8,1	72,7	53,8	19,7	57,5	47,1
1990	9,8	73,9	48,6	18,2	59,8	44,7
1993	0,0	101,5	78,7	27,1	70,0	53,1
ei-SAK						
1960	0,8	1,2	0,0	6,0	0,0	28,4
1970	2,7	7,9	2,0	14,0	13,1	37,1
1980	6,0	22,6	5,7	18,4	11,7	55,9
1985	5,5	24,9	4,8	15,6	11,9	68,9
1990	8,3	29,8	5,2	11,3	6,2	78,6
1993	10,3	42,7	26,8	14,6	18,5	97,7

LIITE 3. Aikasarjat

*1000 Vuosi	Suomi			Norja			Vuosi	Suomi			Norja		
	SAK	Ei-SAK	Pot. jäs.	LO	Ei-LO	Pot.jäs.		SAK	Ei-SAK	Pot. jäs.	LO	Ei-LO	Pot.jäs.
1907	25,8	8,0	554	39,1			1960	228,5	186,4	1371	541,6	133,7	1056
1908	23,9	9,0	559	47,2			1961	230,0	192,4	1423	562,0	131,5	1071
1909	19,9	10,0	564	43,2			1962	246,9	246,5	1465	565,1	138,1	1086
1910	15,3	11,0	593	47,5			1963	227,1	271,1	1471	568,6	142,0	1096
1911	19,6	12,0	601	53,8			1964	233,9	278,5	1530	571,0	154,7	1107
1912	21,0	13,0	618	61,0			1965	248,0	289,5	1538	574,3	151,7	1118
1913	28,0	14,0	623	64,1			1966	259,4	307,7	1557	574,0	154,2	1130
1914	30,9	15,0	632	67,2			1967	276,4	330,6	1596	570,2	165,7	1145
1915	30,2	15,0	639	78,0			1968	297,9	375,1	1614	574,1	175,3	1163
1916	41,8	17,0	652	80,6			1969	566,3	274,0	1630	582,3	178,9	1183
1917	156,8	23,3	659	93,9			1970	650,2	296,1	1672	594,4	187,4	1215,2
1918	40,0	19,6	668	107,5			1971	722,4	330,7	1694	601,9	198,8	1289
1919	40,1	25,4	670	143,9			1972	794,2	380,6	1734	603,7	207,1	1392
1920	59,5	32,0	676	142,6		701	1973	847,4	387,4	1807	613,8	218,9	1403
1921	48,6	30,4	701	96,0		703	1974	889,6	445,1	1870	635,8	232,1	1426
1922	48,2	33,3	712	83,6		705	1975	920,6	478,6	1908	655,0	248,1	1492
1923	48,1	32,1	721	85,7		707	1976	951,2	509,9	1911	673,7	259,5	1561
1924	47,3	32,0	743	92,8		709	1977	970,6	533,5	1963	692,2	273,2	1597
1925	50,5	34,9	756	95,9		710	1978	981,4	554,9	1984	712,7	288,0	1633
1926	62,0	37,7	766	93,1		712	1979	1004,2	583,6	2008	721,0	320,4	1661
1927	75,8	39,3	776	94,2		716	1980	1032,1	604,5	2044	748,0	343,6	1685
1928	90,2	45,9	799	106,2		721	1981	1039,4	639,4	2083	755,0	367,5	1714
1929	70,4	47,0	807	127,0		729	1982	1040,7	662,0	2125	751,4	384,6	1743
1930	15,0	46,6	832	139,6		736	1983	1041,6	690,9	2142	745,1	394,2	1771
1931	19,4	45,7	848	144,6		744	1984	1051,9	712,1	2168	759,3	408,3	1803
1932	18,9	46,6	862	153,4		752	1985	1054,9	729,0	2206	769,6	427,3	1840
1933	19,8	48,1	883	157,5		760	1986	1066,8	749,9	2209	785,6	445,9	1887
1934	27,2	49,1	886	172,5		763	1987	1065,7	753,5	2181	787,4	465,5	1932
1935	33,9	52,1	899	214,6		776	1988	1092,4	772,7	2178	783,9	479,5	1943
1936	44,5	52,4	902	268,3		783	1989	1081,0	821,1	2193	782,3	493,3	1927
1937	64,4	52,4	925	316,0		795	1990	1071,3	844,2	2196	785,6	505,0	1922
1938	70,4	52,3	938	340,0		807	1991	1086,6	910,4	2193	776,5	521,6	1918
1939	68,5	52,9	969	352,5		821	1992	1112,9	934,2	2177	770,1	546,1	1927
1940	66,4	52,5	975	306,3		834	1993	1136,3	984,1	2173	765,2	563,0	1931
1941	81,4	51,7	1001	293,8		848	1994	1114,7	993,0	2168	772,3	578,5	1956
1942	79,7	54,4	1001	299,7		861	1995				791,1	587,9	1995
1943	86,1	57,1	1061	280,5		876							
1944	106,0	61,0	1013			893							
1945	299,6	71,7	1017	339,9		911							
1946	311,8	87,4	1054	407,0		930							
1947	341,6	98,6	1060	442,4		935							
1948	306,6	108,1	1061	456,3		940							
1949	248,3	112,7	1065	473,6		959							
1950	269,1	112,8	1079	488,4		974							
1951	260,5	118,4	1131	503,4		984							
1952	242,5	123,2	1141	515,6		987							
1953	240,1	130,3	1150	526,0		1000							
1954	248,9	131,3	1203	538,6		1016							
1955	269,4	136,2	1246	542,1		1029							
1956	288,8	138,2	1276	545,4	104,9	1034							
1957	238,7	149,2	1278	540,9	118,8	1042							
1958	238,7	153,2	1289	543,5	126,2	1042							
1959	251,2	156,7	1295	541,4	128,6	1046							

911 Suomen aikasarjat perustuvat Yli-Pietilä & ym. (1990)
930 tietoihin, joita on edelleen täydennetty viime vuosien
935 osalta. Kohtaan SAK on sisällytetty myös SAJ:n jäsen-
940 määrä vuosina 1960-68.
959 Norjan tiedot perustuvat Visser (1989) ja Norjan tilas-
974 tollisen vuosikirjan lukuihin.